

მანათლება

(წელიწადი მეექვსე)

IV

აკრილი

1913 წ.

ჟურნალი წლიურად ღირს 4 მან.
 ნახევარი წლით 3 მან.
 სახალხო სკოლების მასწავლებლებს
 ჟურნალი დაეთმობათ წლიურად
 3 მან.

ცალკე ნომ-
 რის ფასი
 40 კაპ.

ხელის მწერა მიიღება **თფილისში** „წერა-
 კითხვის საზოგადოების წიგნის მაღაზიაში“ და
 „ნაკადულის“ რედაქციაში. წერილები და
 ჟურნალის ფული უნდა გამოიგზავნოს ამ ად-
 რესით: **Тифльсь, Дворянская Грузинская**
Гимназія: Л. Г. Боцадзе.

P-25300

პროფ. გურლიტტი.

VIII

შეჯახებანი

ადამიანი მხოლოდ მაშინ მიჰმართავს
 იმს, როცა სხეული დაუსწულდება,
 ორედ მშობლებიც მაშინ მიდიან აღმ-
 რდებლეთან, როცა ოჯახში ბავშვებთან
 ხელ-შეჯახება მოხდება ხოლმე. ამ შემ-
 თხვევაში ესა თუ ის სულთიერი კრილობა
 სკარაა, და საშველად მიმართავს ძლიერ
 დაგვიანებულია. ადამიანი სიჭრთხილით
 უნდა იქცეოდეს ოჯახში და სკოლაში,
 რომ უთანხმოება-შეჯახებანი თავიდან აი-
 შოროს ისე, როგორც ყველა ცდილობს
 სხეულის დასჯის თავიდან აცილებას. დე-
 და დიდის მზრუნველობით იფარავს ბავ-
 შვებს სიცივისაგან, მაგრამ ხშირად უყუ-
 რადლებოდ სტოვებს იმ გულცივობას,

რაც დედისა და მამის შორის ვითარ-
 დება. სადაც აღმზრდ. და მოწაფეთა.
 შორის წესიერი გულის დანდობაა, იქ
 უთანხმოებაც არ არის. ერთმანეთთან შე-
 ჯახება გარეგანი სიმპტომია უკვე წინაღ
 არსებულის ცუდი ურთიერთშორისი და-
 მოკიდებულებისა და გაუგებრობისა. ხში-
 რად ეს ერთის მოქნევით ისპობა; საჭი-
 რია მხოლოდ გამოცვლა იმ პირთა, რო-
 მელნიც ბავშვის გარშემო არიან. ბავშვი,
 რომელიც ერთი მასწავლებლის ხელში
 თავდება, ჯიუტი, ზარმაცი, სულელი, გო-
 ნება დახშული, გონება გაფანტული იყო.
 და ამიტომ სწავლაშიც წარმატებას ვერ
 იჩენდა, მეორე მასწავლებლის გავლენით

კოსტლდებმა, როგორც მიმჭნარი მცენარე, სხვა ადგილას გადარგული. ჩვენ უსამართლოდ ვიქცევით, როცა ყოველგვარ შეჯახების დროს ბრალს ერთს მხარეში, მოწაფეში ვექებთ. თავდაპირველად საზოგადოთ არ უნდა ვილაპარაკოთ ვისიმე დანაშაულობაზე, არამედ მეცნიერულად უნდა გამოვიკვლიოთ ყველა არა სასიამოვნო მომხდარი ამბავი, როგორც ყოველი ბუნებრივი ფაქტი. თითქმის შოხრდილებში სწორედ ისეთებშია, რომელნიც თვით ბუნების მიერ ერთი მეორისთვის დანიშნულ არიან, კოლქმართ შორისაც მოხდება ხოლმე შეჯახება, რომლის წყალობით ერთმანეთში სიძულვილი ჩამოვარდება. სასამართლოც ანგარიშს უწევს ამ ფაქტს და კანონიერადაც მიაჩნია. რა უფლება გვაქვს მოვთხოვოთ ბავშვებს, რომ მათში არ იჩინოს თავი ასეთმა ბუნებრივმა ზოზღმა, როგორც მასწავლებლის შეცდომის შედეგმა.

სწორედ რომ ბავშვები მეტად იტანჯებიან ისეთის მორჩილების გამო, რომელსაც მთელი მათი შინაგანი არსება ეწინააღმდეგება. მეტის მეტი უსამართლობა ბავშვი ისეთს გამდელს გადასცემს, რომლისადმი იგი სრულს აპატიასა გრძნობს. მშვიდად სიმართლის გრძნობით მივიღოთ ჩვენს თავზე ეს კანონი. ჩვენ დიდებსაც გვყავს ჩვენი სიმპატიები და ანტიპატიები, ხშირად შევხვდებით ისეთს ხალხს, რომელთანაც არ შეგვიძლიან არავითარი სულიერი კავშირი დავიჭიროთ, იმდენად ეწინააღმდეგებიან ისინი მთელს ჩვენს ბუნებას. ჩვენც ჩვენს უფლებათ მიგვაჩნია განზე გაუდღვთ ასეთს ადამიანებს. თუ ამ ადამიანებს რაიმე უფლება აქვთ ჩვენზე, ძლიერ ვიტანჯებით ამის გამო და ეჭვი შეგვაქვს თავისი თავის პატივისცემაში და პირადს ღირსებაში. ამ

შემთხვევებში შეჯახებას მაშინ ავიცდნით თავიდან, თუ ჩვენს პიროვნებას მონურის მორჩილებით მსხვერპლად შევწირავთ. მაგრამ ეს შინაგანი ბრძოლაც მალე ირღვევა. ასეთს მდგომარეობას კაცი დიდხანს ვერ იტანს, და აქაც მარტო კეთილის ნებით ვერას მოვიგებთ.

სად ადამიანს, რასაკვირველია, თავის გულისთქმა, გულის ნდობა აქვს, რაც მისთვის ცხოვრებაში საჭიროა. გერმანულ ხალხურ სულს, სამწუხაროდ, არ სწადიან იფეთქოს; სამართლიანი საჩივარი გაისმის, რომ მას აღფრთოვანების ნიჭი აკლიაო. ჩვენ არ გვესმის აგრეთვე საზოგადოებრივი თავისუფალი აზრების მრისხანედ გამოთქმა. საზოგადოებრივი გუნება ზომიერს წერტილზე ზევით არ აღძვ, ყველა ეს, ჩემის აზრით, შედეგია ჩვენი ეკლესიურ-თეორიულის, ბიუროკრატიულის წრთვნისა. ყველა ჩვენთვის უხერხულია, რაღაც საჩოთიროა, უზრდლოება; არ შეიძლება მოთმინების დაკარგვა, აღვლევება; არ შეიძლება ხმაბალა ლაპარაკი და მჭუბარედ მჭერმეტყველება, არ შეიძლება თავისი აზრის გატარება, არ უნდა ეწინააღმდეგო. დიად, არ შეიძლება სიბრაზის გამო მყუდროებაში მუშტი მოკუმშო და წყევ-კრულით მოიხსენიო ყველაფერი, რასაც ზედიზე სხვისი ნება თავს გვახვევს, უნდა მიიღო ყველაფერი ცხოველურის მორჩილებით, რადგანაც ბუნებას არ მიუცია ცხოველებისათვის თავის დახსნის არავითარი იარაღი. მოთმინება და მორჩილება, სიმშვიდე კრავისა, — ან სათნოება, რომელსაც ბავშვებს უქადაგებენ. შემდეგ კი უკვიროთ, როცა ბავშვები წამოიზრდებიან, გახდებიან კაცებად და ქალებად, მოკრძალებით გვერდზე დგებიან, როცა — აზრთა შეჩახება იჩენს თავს, — ეს ხდება მაშინ, როცა ბავშვები მკვიდრო

სულიერად დაახლოების კავშირს ეძიებენ ისეთს ადამიანებთან, რომლებიც მათ აღმზრდელებად არიან დანიშნული.

ბავშვები, რომელთაგანაც ჩვენ ვერ მოვიტხოვთ თავისი ხასიათის ასეთს შვეცვლას, ყოველთვის წინააღმდეგობას უწევენ ისეთს მასწავლებელს, რომელიც მათთვის აუტანელია. ეს თავნებობა, ჯიუტობა ძველი პედაგოგიკის მოძღვრებით ფრიად ცუდი ნიშანია, მომასწავებელი ბავშვის სიწამლდრისა. ძველი პედაგოგიური სიბრძნეც გვამცნევს, რომ ეს თავნებობა უნდა ამოიფხვრას: მე ვერ ვეშხრობი ამ სიბრძნეს. მე ახლა 50 წელს გადაცილებული ვარ, მაგრამ ჯერკიდევ არასდ შემხვედრია ისეთი ჯიუტი ბავშვები, რომელთა შთაგონებით გამოსწორება შეუძლებელი ყოფილიყოს. უეჭველია ზოგს არა კომპეტეტურად მოვეჩვენებო, როცა ვამტკიცებ, რომ უძლველი ჯიუტობა, როგორც უძლველი მიდრეკილება სიცრუისადმი, მხოლოდ შემცდარი აღზრდის შედეგია. ჩემს სახლში სამი ბავშვი იზრდება, ისინი არც ჯიუტები არიან, არც მატყუარები. ეს არც ისეთი დიდი ღვაწლია, რადგანაც ბავშვებს საზოგადოთ არავითარ მიზეზს არ აძლევენ, რომ ეს ორი ნაკლი შეითვისონ. იმათგან არაფერს ისეთს არ მოითხოვენ, რაც ბავშვის ბუნებისა და სიმართლის გრძნობის საწინააღმდეგო უნდა იყოს. იმათი სამართლიანი მოთხოვნებიდან იხვევ დაკმაყოფილებულია, როგორც მოზრდლების სამართლიანი ნდობა. მათგან მოჩილებას მხოლოდ მაშინ თხოულობენ, როცა იგი საჭიროა, ან თვით გარემოება მოითხოვს ამიტომ ბავშვებაც ხელვენ ამ მოთხოვნილებათა სამართლიანობას და უწინაღმდეგოდ ემორჩილებიან. თუ ვისმეში ძლიერი ნება იფეთქებს, დეე, იფეთქოს სიკ-

რცეში. მაშინვე დამუქრებით მუშტს არ მიუღრთ.

თავისი საკუთარი ნების არ მქონებელი მილიან კონგრესებზე, სადაც თავმჯდომარეც აფრთხილებს ყველას არ წარმოსთქვან ისეთი რამ, რაც არ შეეფერება პარლამენტარულ დაწესებულებას, ან—რაც შეურაცხყოფს ვისიმე ზრდილობიანობას. აღზრდის მიზანი მართებულობაა. მართებულობა ნიშნავს თავისი შინაგანი ძალის შეჩერებას; საკუთარი რწმენის მისის ნებისადმი დამორჩილებას! ეს ნიშნავს სიჩუმეს, როცა გული ბმა მალდა ძახილს მოითხოვს; ეს ნიშნავს სთქვა „პო“, როცა საჭიროა ენერგიულად წარმოსთქვა „არა“. უწინდელს ჩვეულებრივ აღზრდას შეუძლიან შიდაწიოს მხოლოდ ამ გარკვეან მართებულობამდის, რომელიც შეიძლება შეჯახებისაგან თავის დაღწევას. მაგრამ ნაცვლად ამისა იგი შქმნის დაფარულ უკმაყოფილების ფარულს გრძნობას, გაუგებრობას, მერყეობით სიმშვიდეს, რომლის გულისთვისაც ხელი უნდა აიღო საკუთარს რწმენაზედ.

კერძო პიროვნების ნების ამგვარი მოსვობა შინაურს მშვიდობიანობასაც ცუდს სამსახურს უწევს. ძალა, რომელიც შემდეგ საზოგადოებრივ ცხოვრებაში იჩენს თავს, თავდაპირველად, ოჯახში უნდა განვითარდეს. ამის გამო თავისუფალი სიტყვის ნება უნდა მიეცეთ ბავშვს; დეე, გაჯავრდეს და გამოსთქვას ბავშვმა თავისი უკმაყოფილება. ჩვენ დამშვიდებით უნდა მოვუსმინოთ ყველაფერი, როგორც რომელსამე საზოგადო კრებაში ჩვენს პოლიტიკურს მოწინააღმდეგეებს მოვუსმენთ ხოლმე. თავიანთს აზრს. ჩვენ უნდა ავწონ-დავწონოთ წარმოშობილი შეჯახება; მხოლოდ ამ სახით შეიძლება საქმის გამორკვევა და შეთანხმება. არაფერი ისეთ დიდ ზარალს

არ აძლევს სულს და ერთად ცხოვრებას, როგორც გულში ჩატანილი ბრაზი და გამოუთქმელი უკმაყოფილება. გამოუთქმელობა იწვევს უფრო დიდ უთანხმოებასა და შფოთს, რასაც მოჰყვება არა სწორი სტრუქტურული შედეგი: მყარდება უსიტყვო უთანხობეა; ადამიანს რჩება მხოლოდ ფიზიკურად ერთად ცხოვრება და სულიერი კი კვდება. არავითარი დანაშაულობა არ არის, როდესაც ცოცხალი ბუნების ბავშვი ხანდახან მოთმინებიდანაც გამოდის ხოლმე, ესეც ცხოვრების ისეთ განცდას ეკუთვნის, რომელიც ადამიანს სიმდიდრეს ანიჭებს. როგორ შეუძლიან ბავშვს ბოლოს შეიგნოს პოეზია და უპირველეს ყოვლისა თვით ცხოვრება, როცა მას სულის ძლიერ მღელვარებას მიუტევებელ ცოდვაში უთვლიან. ძლიერი მოძულეობა შედეგია ძლიერად აღელვებულის სულისა. რასაკვირველია, ამას უნდა უერთდებოდეს შემდეგ მმართველი გონება, მაგრამ ქვეყანაზე ყოველივე დიდი წარმოშობილია გულის ნდობისაგან. წყნარი და ღივი ლუტერი და ბისმარკი არსებითად ერთმანეთის წინააღმდეგობა და მათს სახელს არა ჩრდილავს ის, რომ ერთმა საწერელი სტყორცნა ეშმაკს; ხოლო მეორემ ფაიფურის ქურქელი იატაკზე დაანარცხა. გულისნდობამ უნდა იჩინოს თავი და არ უნდა შეეძრწუნდეთ, როდესაც ბავშვში ასეთი ვულკანი იფეთქებს ხოლმე. რასაკვირველია ძლიერი გულის ნდომისათვის ორი გზაა: გზა გამოხისა და დანაშაულობისა. შევიგნათ ერთხელ და სამუდამოდ, რომ დანაშაულობა, ბევრს შემთხვევაში, საცა კი ფიზიკური გადაშენების შედეგი არ არის, გმირობაა, რომლისთვისაც ცული მიმართულება მიუციათ. თუ როგორ ძნელია ამის განსაზღვრა, სჩანს დრამატურგთა ნაწარმოებში.

დან, რომლებიც თავიანთ უღრმეს პრობლემებს ამ სფეროდან იღებენ. პარტიკული გადგენით ხშირად ისტორიაც კი მერყეობაშია ისეთის დიდებული ისტორიული პიროვნების დაფასებაში, როგორიც არიან — ფემისტოკლე, ალექსანდრე მაკედონელი, ცეზარი, ვალენტიანი, ნაპოლეონი. აქ შესაფერისია თქმულება ჰაბუტა გაკადნიერებისა. ჩვენ არ უნდა დავუსვით მათ გზა მომავალ შესაძლებელ გმირობისა იმ შიშის გამო, ვითომ ახალგაზღობა სწორ გზას ასცდებოთ.

ჩვენ შეგვიძლიან გვერდი ავუაროთ, ან შევამსუბუქოთ მრავალი საოჯახო სცენა, თუ კი ბავშვებს ნებას მივცემთ გამოიჩინონ თავიანთი ტემპერამენტი, გულის ნდობანი მსულვარებანი. სრულიად უზრდველობა და ცეკვობა არ არის, როცა ბავშვი გაჯავრდება და მეორეს წააქცევს, როცა მასწავლებელს წინააღმდეგობას უწევს, ან როცა სასტიკად უარყოფს უსამართლო საყვედურს.

ყველა ეს უხერხულია, ხანდახან საშიშიც, — მაგრამ მისი სასტიკად დევნა და ყოველს შემთხვევაში უსათუოდ ამოფხვრა, როგორც ბუნებრივის მიდრეკილებისა, არ შეიძლება, ინგლისელი აღმზრდელი მუდამ შემდეგს აგონებენ თავიანთ მოწაფეებს: „ეცადე შენს სისხლს რკინა შეურიო“, ამას აგონებენ, როგორც ცხოვრების ძირითადს წესს, როგორც რჩევას. რასაკვირველია აღმზრდელის დიდი შორს მჭვრეტელობა, გამჭრიახობა და თავის შეკავება სჭირიან, რომ აიტანოს ბავშვების ასეთი თავისუფალი ქცევა. მაგრამ აღმზრდელის მიზანი სწორედ ის არის, რომ მას მუდამ გათვალისწინებული უნდა ჰქონდეს მომავალი, რომ მთელი ადამიანის შექმნაზე მუშაობდეს და არა ებრძოდეს მხოლოდ ზოგიერთ უხერხულ სიმპტომებს.

ამასთან ყოველთვის იმ აზრს მტკიცედ უნდა ვადგეთ, რომ ცხოვრების წესიერად მიმდინარეობის დროს მოწაფეები აღმზრდელების წინააღმდეგ ვერაფერს მიზღვს აღწვთათვისათვის ვერ ჰპოულობენ. თუ კი ახალგაზრდები ნამდვილი უსამართლობით აღწვთადებიან, მაგალითად ცხოველების უდიერად მოპყრობის გამო, ან ცუცხლის წამკიდებლობზე, მით უმეტეს, როცა პირადად მათ უსამართლოთ ეპყრობიან, ჩვენ მაშინ საბუთი არა გვაქვს გავკიცხოთ ისინი. და თუ გამოვიკვლევთ ასეთს შემთხვევებს და წესიერად დავაფასებთ საყურადღებო ფაქტორებს, მაშინ, უეჭველია, წესიერ დასკვნამდი და ზომებამდი მივალოთ. სწორედ აქ უნდა იჩინოს თავი აღმზრდელის ხელოვნებამ. ეს ისეთი მძიმე და საინტერესო შემთხვევებია, რომელთაც აღმზრდელისათვის ისეთივე მნიშვნელობა აქვს, როგორც ძნელსა და საინტერესო სამედიცინო შემთხვევებს ექიმისათვის. საზოგადო სავალდებულო წესები ვერას გვიშეგლის; ის შეიძლება მხოლოდ გახედვს შინაური. ახალი უთანხმოების მიზეზად. როცა ბავშვში იფეთქებს ასეთი ძლიერი ძალა, ყურადღება უნდა მივაქციოთ იმას, თუ ვისთან გვაქვს საქმე—ძლიერსა და საღს ინსტიკთან, თუ სწეულ გალიზიანებასთან.

ყოველს ამგვარ შემთხვევაში ჩვენ ვხვდებით ისეთს დაკვირვებულს დიაგნოზს, რასაც ექიმი აღნიშნავს სხეულის ყოველგვარ ავადმყოფობის დროს. დიად, დანიშნულება ერთმანეთს ეთანხმება, რადგანაც სული განუწყვეტლივ შეერთებულია სხეულთან.

ყველაზე უძნელესი ამოცანა აღზრდისა, სახელობრ სანამდის უნდა მიყვანილი იქნას თავის შეკავების პრინციპი, — დარჩეს გარდაუწყვეტლი. ის ფაქტია, რომ

ნამდვილ დიდებული კაცები, რომლიდანაც კაცობრიობა დავალებულია უსაქიროესი წარმატებებით, მომეტებულად გულის ნდომის ბუნების ადამიანები იყვნენ, ამან უნდა დავაფიქროს თავის შეკავების მდმივს მოთხოვნაში. კაცს შეძლება უნდა ჰქონდეს მოთმინებდამაც გამოვიდეს, რომ შემდეგ საფუძლიანად დაივიროს ხელში თავისი თავი. და აღზრდაც, რაც აქ საკიროა, უნდა იყვეს თვით აღზრდა და არა მხოლოდ გარეგნად ძალდატანება და დაბრკოლება. აქაც ცხოვრების გამოცდილება — თვითონ ბუნება ჰქმნის საკირო სამკურნალო საშუალებას და საღს სწორწონაობას. გამოცდილებამ უნდა ასწავლოს ყველა კერძო ადამიანს — შეუძლიან თუ არა ძლიერ გულის ნდომას სასარგებლო და ძლიერი საქმეებიც თან მიაცოლოს. უნდა უფრთხილდეთ, რომ ძლიერ აღრეულად დაზარული ნება სამუდამოდ ასეთივე არ დარჩეს. ჩვენთვის ძლიერი ნების ადამიანებია საკირო. საკუთარი ნების აღაგმვას არავითარს დარგში განდევნილობა არ უნდა მოჰყვეს. დიდებულმა აღმზრდელმა სპენსერმა, რომელსაც ინგლისელები დიდის მადლობით იხსენიებენ თავიანთი ეროვნული ხასიათის განვითარების გამო, სთქვა: „განდევნილობა განდევნილია ცხოვრებიდან და აღზრდიდან. დამოუკიდებელ ინგლისელ ბავშვისგან ვითარდება დამოუკიდებელი ინგლისელი. არ შეგიძლიანთ ერთი უმეოროდ გყავდნენ“. ნებასთან ბრძოლას საკუთარი ნების დაკარგვა არ უნდა მოჰყვეს, არამედ მისი განვითარება და კარგი მიმართულების მიცემა. კაცი უნდა ცდილობდეს ისე ხელოვნურად შეიმუშავოს თავის ნების ხელუხლებელი ძალა, როგორც ხელოსანი გამოჰკვეთს მარმარილოს ქვის ნაშლდღვევიდან — ქანდაკე-

ბას. განდევილობას, რომელიც ნიშნავს ხორცის სიკვდილს და მისთან ნებისაც, არ მოუცია ჩვენთვის კულტურული მუშაენი, არამედ—ცხოვრების უარის მყოფელნი. უმჯობესი იქნებოდა მთელი სიცოცხლის მოსპობა, ვიდრე შენარჩუნება მისი გარეგანის აჩრდილისა. კაცს მამაცობა უნდა შესწევდეს, რომ მთლად დალიოს თავისი დღენი. ამ სახით მას იმდენი სიმაკე უნდა ჰქონდეს, რომ არ ჰკრთოდეს გულის წდომისა და ბუნების ხმის წინაშე. აქედან გამომდინარეობს ბრძოლა, მაგრამ ესეც ხომ ბუნების კანონია. ადამიანი მხოლოდ ბრძოლით ვითარდება და თავს იცავს. მხოლოდ ბრძოლაში იჩენს თავს ძალები და სუსტები კი განიძევებიან შესაფერისს ადგილზე. ჩვენ წინააღმდეგი ვართ თავმდაბლობისა. ძლიერი ნების პატრონი იგრძნობს თავის გამირულ მოვალეობას, რომ მფარველობა გაუწიოს

სუსტსა. მხოლოდ იქ, სადაც სუსტი მოსურვებს ჯიუტურად დაადგეს თავისი გზას და თავისის სისუსტის გამო მოითხოვს ზედმეტს უფლებებს, მხოლოდ ძლიერი მაშინ შეებრძოლება მას ბუნებისა და კაცობრიულის კანონის მიხედვით. დაუძლურებულთ შეუძლიანთ თავისი ძლევა მოსილობა შეინარჩუნონ მხოლოდ იმის გამო, რომ სახელმწიფო იმათს ავტორიტეტს მფარველობას უწევს და უზრუნველ ჰყოფს. მაგრამ ასეთი მდგომარეობა ყოველს შემთხვევაში და ყველასათვის მავნებელია. მკვდართა შემურვა ავტორიტეტით გონების წინააღმდეგია და ხანმოკლე; იგი იარსებებს იმ დრომდის, სანამ არ გაიღვიძებს ბუნება, სანამ დრო და საჭიროება თავისი მძლავრისა და რკინის ხელებით არ შეეხება ცალიერს შენობას“.

ლ. ბოცვაძე.

ბუნება და სამკურნალო მეცნიერება

ჰიზიენა

(წერილი შესაშე)

დედაშიწა და მისი ზეადაგი

თ ა მ ი I V

ზეადაგის მნიშვნელობა ჩვენი ჯანმრთელობისთვის.

ზემოა, ცოტად თუ ბევრად, ჩვენ გავიცანით სხვა და სხვა გვარი ნადაგის აგებულება და მათი თვისება, ახლა ავხსნათ რა კავშირი აქვს ზეადაგის სიაგარგეს ადამიანის ჯან-მრთელობასთან.

ჩვენ ისე კი არ უნდა უდქრდეთ დედა-

შიწას, როგორც რაღაც ღოდს და უსიცოცხლო საგანს. ბუნებაში სიცოცხლე უკლებიან სდელს და გადმოადის, დედაშიწას მძლეობად უცემს გული, სიცოცხლის მ:ჯა...

სოლო უოგედივე მი'ხეზთა დასაბამი მი'ზეზი (primum mobile), როგორც წინეთაც გეთქვამს, უნდა მზეს იოგეთისით. მზე ამოძრავებს მთელი ბუნების სიცოცხლის ჩაფხს. უოგელ გვარს ჰროტესს რაიც კი დედა-

მიწის ზურგზე ხდება, თავის წყაროდ, საბადა აქვს მზის ენერჯია, მის სხივთა მადლი და ძალა.

გსთქვამთ გვინდა შევისწავლოთ ზროცესი მექანიკური, ზროცესი ქიმიური ჰუკრში, წყალში, სუადაგში და ნიადაგში; უგელგან და ეგელაგერში მზის ენერჯია არის მთავარი მიზეზი, მისი შემოქმედებითი ძალა.

დასაბამით, ზირველ ქმნილი ენერჯია მზის არის, მისი უოგლის შემძლეული სხივები, რომელთაც მზე უგვად უგზავნის დედამიწას. მზის სხივების რაოდენობით, მის შემოსავალგასაყადის მიხედვით განიზომება უორგახო დედამიწის და მასზედ მცხოვრებ ორგანიზმთა სიცოცხლე, კეთილდღეობა.

ცად და ქვეყნად ვერ დამისხნელებთ ვერაუთარ შოგელენას, მოქმედებას, ზროცესს, რომელიც უშეყოფად მოახდეს, აიღეთ ახლა რა გვარიც გინდათ ფიზიკალური ზროცესი. განა შეიძლება მზის უნებურად მტენარე და ცხოველი გამოსახოს, ბეგში უშეყოფად გამოჩნდეს, დაბადოს. ჩვენი საზრდობა, საკმლის ხარშვა, სისხლის ბრუნვა, სხეულის სითბო, მთლად ჩვენი ზორციელი სიცოცხლე ვისგან არის დამოკიდებული, თუ არ მზისაგან, მის ცხოველ შეოფელ სხივებისაგან?!

მთლად ხილული მსოფლიო არის კანონზომიერებაზე დამყარებული ქმნილება, რომლის შექმნას და განვითარება წყარობდა და აწ სწარმოობს შესანიჭის, ფიზიკის და ქიმიის კანონთა ძალით, ხოლო ამ კანონებს განაგებს დიდებული მზე თავის ცხოველ შეოფელ სხივებით.

მზე ათობს, მზე აცივებს, მზე ამოძრავებს ჰუკრს დედამიწის ზურგზე და მის გულში. მზით ჰუხარობს და სცოცხლობს უოგელივე სულდგმული მტენარე და ცხოველი. მზის ბრალა გასაფხული, საფხული, შემოდგომა, ზამთარი, ვარდი და ბუღბული, ყუ-

რძნის მწიფე ტეგები და თურაშეული ვაშლები...

მზის სხივების ენერჯია ჩვენს სახნავ-ნაიქში მარცვლიდან, თესლიდან აჩენს სახლს არსებას—ისახება, დივდება, ჯეჯილდება, იზრდება, ჰეგვის, ვითარდება და მწიფდება ჩვენს სახლად ზური. მზის განგვენით ქმინავს, სუნთქავს, დედამიწაც. *) მზის სხივები გვინა-

*) დედამიწამ ჰამა-სმაც იცის, აბა სცადეთ:

აიღეთ რამე მარილი ან ფოსფორმეავასი ანუ კალიუმისა, მავალითად ავიღოთ თუნდ გვარჯილა (ახოტმეავა კალი). ვახსენით გვარჯილა წყალში. ახლა მიწით სავსე შუშის ძაბრი ჩაღვით ბოთლში და მერე ის გვარჯილიანი წყალი დაახით ძაბრში მყოფ მიწას. იცით რა მოხდება?!—მიწა გვარჯილას მთლად შთანთქავს, ჩაჰყალავს და სადა წყალი კი ბოთლში ჩავა. ვერ წარმოიდგენთ რა სისწრაფით ინელეებს, ითვისებს მიწა თქვენს გვარჯილას! მერე კი რამდენიც გინდა მიწას თავზე ასხით წმინდა წყალი. ბოთლში ჩასულ წყალში ერთს ნამცევა გვარჯილასაც ველარ იბოვით, მისი ხსენებაც კი აღარ იქნება. ეს სასწაული იმას მოასწავებს, რომ საკმელი (გვარჯილა) ქიმიურად შეუერთდა დედამიწას და სწორეთ იმდენი, რამდენიც საჭირო იყო მიწისთვის. ზედმეტს კი რამდენიც გინდა გვარჯილა თავზე აყარო, ველარ შეითვისებს—ზომიერებას არ დაარღვევს, ბუნების კანონს ვერ გადავა.

დედამიწას ჰამის უნარი რო არა ჰქონდეს, მაშინ ვერავითარი მცენარე ვერ იშოვიდა მიწაში საზრდოს. მაშინ მთელს დედამიწაზე—ხმელეთსა და წყალში, სიცოცხლე ვაჰკრებოდა, უმცენარეოდ სიცოცხლე მოსპობოდა. მაშასადამე ზედადგის დანიშნულება მარტოოდენ ის კი არ ყოფილა, რომ მცენარის ძირები დაიმვაროს, მიწის მოვალეობა საკმელი შეითვისოს და გულში მტკიცედ შეინახოს, დაიმარბოს, რომლითაც მან უნდა საზარდოს მცენარენი.

დედამიწამ სმაც იცის. ეს ბევრგან გვექონდა ნათქვამი—წვიმის და თოვლის წყალს, რთივლსა და ნამს სვამს და როცა გულს ისრულებს, მოკარბებულ წყალს ქვევით, უფსკრულისკენ ის-

თებენ, გვინთებენ ბუხარში ცუცხლს, კვისა-
 რშეგის საჭმელს, გვათობენ გულს სასტიკ
 ზამთარშიაც კი (სეშითა და ქვა ნახშირით),
 მზის სხივები სთესვენ მიჯნურთა გულში
 წმიდა სიყვარულს, — დღეებენ, ზრდიან, ან-
 ვითარებენ ადგანებულ წმიდა ტრფივალს...
 დამისასკლეთ უმზუოდ რას მთიშოქმედობთ.

სეკადგის თვისებას, მის სიჯ-კარგეს, დი-
 დი, ძრიელ დიდი კავშირი აქვს ჩვენს ჟან-
 მირთელობასთან, რა უნარისაც სეკადგი და სი-
 ადიგია, რა ჭევა და ჭეერი დასტრიალებს თავს
 — იმის და შესაფერი მტყარე, ცხოველი და
 ხალხი ახვევია თავს, სცხიერობს და ვითარ-
 ება.

დუდამიწის ამონაქმინი ჭეერი მეტად დარი-
 ბია ჩვენთავეს საჭირა მყოფადიან. ეს იმითმ,

ტუმრებს და ზოგსაც მზის-სხივებს აძლევს, ორთ-
 ქლად პაერშივე ჰვანტავს.

დიად, დედამიწაც თავისებურად სტოტლობს:
 მოძრაობს გაუჩერებლივ, სუნთქავს, ქმინავს,
 სვამს, სვამს, ცხოველითა და მტყარეთ აჩენს, არ-
 ჩენს, მერე დაბერდება, გაცვდება და როცა იქნება
 კიდევ მოკვდება, მოისპობა, ისევ თავის მშობ-
 ლის გულზე მზებე დეცემა, გულში ჩაუვარდება
 ხოლო მზე დედა მისი. ვით მოსიყვარულე მშობ-
 ბელი, ამდენ საუკუნეთა უნახავს შვილს, ისეთი
 აღზნებულ სიყვარულით ჩაიკონებს გულში, რომ
 ჩვენი დედამიწა ისევ უცვლელი, ორბელად გა-
 ზად გარდაიქცევა — „მზე იყავ და მზედევ მიიქე-
 ციო“.

აქ უკვევლად, უნდა შევნიშნოთ, რომ მეცნე-
 რების თვალთა ხედვით, მსოფლიოში სიკვდილი
 არ არსებობს, ბუნებაში არაფერი არ ისპობა.
 ქართველსაც დიდხანია შეუწინათ ეს კენჭარი-
 ტება. მეტად მშვენიერად, ზედმიწევნით გვაქვს
 დახასიათებული ეს დიდებული პროცესი ბუნეში-
 სია, როდესაც ვამბობთ: გარდაიცვალა. ამ სიტ-
 ყვით იმას ვამტკიცებთ, რომ მთლად მსოფლიოში
 არა კი რამ მატერია (ნივთიერება, მასალა) არ-
 სებობს, ყოვლად მოუშობელია, მაგრამ იმავე
 დროს ქვენიერებაზე სრულებით არ მოიპოება
 მარად ეამს უცვლელი, გარდაუქმნელი, გარდაუ-
 ცვლელი ორგანიზმო, არსი და საგანი.

რომ სეკადგის გულში ბევრი შეკებადა იხა-
 რჯება ქიმიურ ჰროტეზებზე. სამაგიეროდ,
 ამონაქმინი სეკადგის მეტად მდიდარია ჩვენ-
 თვის სასუნთქველად მვენებელ სასშირისევა
 კახით. აქედან აშკარა ხდება:

1) ჩვენთვის სასუნთქველად ჭეერის სეკა-
 სართული სჯობს.

2) მიწისშირი, შხამიან ჭეერის სუნთქე-
 ვაენებელია.

3) ცხოვერება მადლობზე სჯობს, გიდრე
 ჩავარდნილ ადგილას ასეუ მოშისმულ გუბე-სა-
 თობიან მინდორ-გაკეზე.

4) მთა და მისი ფერდობი-გვერდ კალთე-
 ბი საცხიერებლად კარგი და უჩიოესია.

5) მთაზე თუ მადლობზე სახლი უნდა იმ
 მხარეზე ჩავდგათ, რა მხრივაც მზე ითილი
 დღე, თავს დასტრიალებს.

6) მთის ფერდა — გვერდა იქნება, თუ სხვა
 რამ შესაფერი ადგილი, მისი ჩრდილთ მხარე,
 ჩრდილოეთი საცხიერებლად მვენებელია, რა-
 დგან მზე მრბელ ნაკლებად შესიონებლავს
 სვენს სახლში.

7) საეკეთესია აღმოსავლეთის მხარე —
 ამომავალი მზე ჰირდაზარ შეშოისერის სხივის
 კონებს და თითქმის შუადღემდე გვადეჩენს.

8) აღმოსავლეთის, დასავლეთის მხარე სჯო-
 ბს — თითქმის მთელი დღე, გადრე მზე არ
 წავა, ჩვენს სახლი მზის სხივებისა საგსე იქ-
 ნება, ჩირადანნიევი გავგისათებს.

9) სახლი თუ არ ჰირია, მაშინ შეგვიძ-
 ლიან ფენჯრები აღმოსავლეთისკენაც გვჭამ-
 დეს და დასავლეთისკენაც.

10) დასავლეთის და მაშისადამე ყველა მხა-
 რეს საცხიერებლად საშირეთი სჯობს.

11) უნდა გვეცადით, რომ სახლის კარი
 ფარჯარ საშირეთ — დასავლეთისკენ იტყირე-
 ბოდეს და ეხო გარშედასტ მზის ტუტზე
 იქოს.

12) მზის სხივების ძლიერება — ენერჯია
 აუარებელ ბატერია-ბაცილებს ჭხობს ჩვენს სა-

ცხოვრებულ ათახის ქაერში, სახლში და ეკლესიაში, ამით თავიდან გვაშორებს ათას ნაირ ჭირს და უბედურებას. და რუნდაც ვინმე გატყვისდეს აუად, ვინმემ შემოიტანოს რაზე ჭირი, ჭირის მსუღებლობა ადვილად მიმდინარეობს, ავადმყოფი მზის გულად ათახში ადვილად და მალე განიკურნება, ჭირს ადვილად იხდის.

13) სოფლის ხაღხმა, მამულის მატრონმა ანუ მუშაკმა, ძრიელ კარგად იცის, რომ ვაჟს მუუდრო, ზგარი ადგილი უფერს, მუხუცე უკეთ მიქნულდება კურძენი და უკეთეს დეინოსაც იიღებო, „მური და დეინო გავლესით“ ამოთბს ჩვენი სახლის სიბრძნე და მიჭინიერადაც, თავისებურად დაუხსნათებიათ მზის სხივთა დიდი მნიშვნელობა. ჭო და ჩვენ და შეტადრე ჩვენს შვილებს, ნარჩს ანუ მოზარდ თაობას, მზის სხივები იმდენათვე ესაჭიროება, რამდენადაც ვაჟს, მაგრამ ქართულ კაცს დიდი ხანია შეუკნია მზის ძრივლება და მისი სხივების მადლი, დღესაც ქართველი კაცი მზეს ფიცრულაობს; „ჩემმა მზემ“, ჩემი შვილების მზემ“ „თქვენმა მზემ“ ჭერაც ხშირად გვესმის ქართველის შირიდან.

მისი სხე: მზის მნიშვნელობა ჩვენი სახლისთვის, ჩვენი და ჩვენი ოჯახის უანმრთელობისთვის ხომ უგვი გაეცნიათ; ახლა ნიდაგისი ანუ ზედაგისი არჩევნის ვისწავლოთ:

1) თუ აქვენი სახლი თინხარ ნიდაგზე სდგას და შეტადრე თუ კარმიდამო ვაკე ადგილზე არის, ამისათვის ადგილი საცხოვერებლად არ ვარგა აიურებით „რუდი ფუქა“.

2) წვიმა-წყალს, როგორც უგვი ვიცით, თინხ ანუ აუალო წყალს მიწის გულში, ქვევით თქნ არ უშვებს, გუბილ; ტბორედ სდგება, ამ გუბე-ნატილში წყალი მშორდება, შიგ ათასი რამე სპატლობა იხრწნება, ცხოველდა და მცენარეთა ხაწილები შიგ ღებება, მიახმებს აჩენს.

3) გუბებს მზე რითა ამრთბს, აურთლდე-

ბული ორთქლი და ბული ქაერში ადის, ამ მხამიან ქაერს ჩვენა უნებურად გხურთქავთ, ფილტვებში და სისხლში შეგვაქვს, თავს ვიწამლავთ.

4) ქვიშნარი (ქვიშაჭარბი) ნიდაგი საუცხოო საცხოვერებელი ადგილია, რადგან წვიმის წყალს ცხივით უშვებს და შიგაც არაფერი მშორდება. თუ რამე სხვა პირთებიც სქელს უწევთ საცხოვერებლად, ქვიშნარს ნიდაგი არ შეედრება.

5) ქვიშნარ ნიდაც ვეგლა კარგთა ერთი ცუდიც სჭირს: ზაფხულში, დღისით, მზე ძრიელ ხსურებს, აცხილებს ქვიშას. ხალხს დაღმდება თუ არა, ქვიშს უკრად ჭარბებს მზიდან მიღებულ სითბოს, ჭარი უცნობ ცივდება და თუ რა სიფრთხილით არ მოვიქნეთ (თბილი რამ უნდა წამოსხათ) ადვილად შეიძლება გავიყვანოთ, დავეკარგოთ მტკალი, ფილტვების ანთება და სხვა...

6) შვი მიწიანი ნიდაგი ძრბელ მხურვალა და აურო შიგ ადრათურა იხრწნება საცხოვერებლად არა, უკნისარა.

7) უფრო ხშირად შვი მიწა, მისი ფუფურთები, ბუღა ათას გვარ მიკროორგანიზმისა.

საზოგადოთ, ჩვენი ჭან-მრთელობისთვის დიდი მნიშვნელობა აქვს, რადგან ზედაგში და ნიდაგში წესიერად მწარმოებს მზის სხივების მიშობა, ჭარის და წყლის მოძრაობა და სხვა უოვილ გვარი მრთვისი ქიმიური და ფიზიკური.

ზედაგში ბლიმად სცისივობებს მრავალ გვარი თვალთ უხილაგი ცოცხალი არსებანიც, მიკროორგანიზმები. ამაში თუშტა მტერი ბერი გვეავს, მაგალითად ფილოქიურა და სხვა, მაგრამ მოკეთებნიც ბერი ადმოკვირდნენ.

არის ერთი შეკვარდალე ბაქტერია; სადაც თურმე ზედაგში ამიაკს შეივლება, ამიაგებს და განბბ თქნათად (ახოტმუგად) გარდაქმნის ხოლმე. ამით ჩვენი მოკეთე ქიმიკოსა

ბაქტერია, მტენარისთვის ძნელად მოსასვლელ ბუდეს აზოტის მარიდებს არღვევს, პით მტენარს უკეთ ითვისებს სისხრდოს და გამოსავალს: ც (ჭირახულის) შტოს და უკეთესი იდეოგა.

ერთი ბაქტერიაც ვიცით, რომელსაც ხელობად ის ვაუხდია, რომ სიდაც-ვი ზედადგეში აზოტის იზოგის, თავისკენ იზიდავს. განსაკუთრებით ბუდობს ცერცვის, ბაკლას, ღობიოს, იონჯის და სხვა ამათ გვარ მტენარეთა ძირუბზე. ამ მტენარეთათვის აზოტი აუცილებლად სჭირთა სისხრდო-საკვებად და ბაქტერიაც მზა-მზარეულად უზიდავს, ძირებისკენ უხილავს. აი ამისთან კეთილშეიარაღ მუშაკთა უნარია, როცა კარც და ბლობა მოსავალს იდეოგა ჩვენი ბოსტნეულობა--ლობო, ცერცვი, მუხუდო და სხვ... დიად, ბატონებო, ჩვენს უხილავად, სიდეჟილთ ბუერი რამ სასწაული ხდება სიდოცხლოთ სავსე ბუნიბაში.

ამას წინეთ ერთმა ნემეტმა შეტინიერმა ზედადგეში იმისთან ბაქტერიაც აღმოაჩინა, რომელიც ფიჭვის მსახრობს. ეს ბაქტერია ფიჭვის ხეს ძირში, ფესვებს შვენიზება ხოლმე და სმბაგიროს იმითი უხდის ფიჭვს, რომ მის ძირების ფოხებს უზიდავს სარჩო-საბადებულს, აბ ვინ იცოდა თუ ამ ბაქტერიის უნარი იყო, როდესაც ფიჭვის ხე იმისთანა კლდეებზე ხარობს, სცხოვრობს, რომ კაცი გაგვირგოთლი რჩება--ნეტა თუ რით სისხრდობს აქ ეს მტენარეო?!

ერთმა ახალგაზდა სწავლულმა რუსმაც სელის ბაქტერია აღმოაჩინა. თურმე ამ ბაქტერიათა სიმრავლეზედ არის დაშოკებულეო სელის გარგი მოსავალი.

რაც შეეხება სხვა და სხვა ჭირის შავრო-ორგანიზმებს, ზედადგეში დიდი ხანია აღმოაჩინეს ბაცილები (ჩხირები) ციმბირის ჭირისა, სოფელ-სახადისა, ხორგელასი, ავისიმი-სოფლისა და ის ბაცილაც, რომელიც აღმოაჩინეს ხორგელის ტერის უღამბლებს, კაცს უცდრივ გააშეშებს ხოლმე და ისე გვდება.

მერე საიდან და როგორ გაჩნდნენ ზედადგეში, ჩვენდა სუბედუროდ, ეს ჩვენი თვალთ უხილავი სმინელი მტრები? აღმოჩნდა, რომ უმთავრესად თვითონვე აღმოაჩინეს ხელს უწყობს თავის მტრთა ადოქინებს, მათს ფუფუნებს. ზედადგე წელიწადი თორმეტი თვე დაუხილავი თავზე ვაერთი ათას საირ უწმინდურებს: ნაკვს, შარდს, განავალს, ძაღლის და კატის შიძოს, ჭირიან საქონლის და ფრინგლის ლეშს და სხვა ათას გვარ სისამცავს. ესე უოგელეოც იხრწება ნოტიოს და მზის სხივების ზეკავლეთით, ჭირის ბაცილები მშვენიერ ჰირობებს ჰელოფობენ აქ. თავის ასაღოქინებლად, გასმრავლებლად (მეტადრე ზაფხულის სიციხეში), ხოლო როცა წვიმა მოდის, ბაცილებიც მიწაში, ზედადგეში ჩაქვს და იქ ელიან თავიანთ ახალ ბედს. ელიან იმ დრომდე, ვიდრე დორანი დაუდგებათ, შემთავრე მიეღებთ და საქონლის ან აღმოაჩინეს სხუელში გამართვენ. ბუნიბობს, ქარწილს და მეჭვლის.

ბუერს სულაც არ სჭირა ამ ბაცილების ამბავი, რადგან თუ არ მივროსკოპით, თვალთ არა სჩანს. მაგრამ თვალთქერა ვი ჩვენში მგონი იწამეს. ერთი ამბავიც მოხდა რუსეთში, რომელმაც ჭიუტიც-ვი დაარწმუნა, რომ კაცს უხილავი მტრებიც ბუერი ჩვენს.

ერთს სოფელში ციმბირის ჭირი საქონელს სმინლად მუხრავდა--სულ გაჩანავა, ჰოლიციამ სოფლის გარედ ერთი ადგილი მიუთითა და ჭირით დახრილ საქონელს იქ ამარხვინებდა. ამ ჭირიან სისავლავის ხარბის დობე შემთავლეს, რომ საქონლის ფეცი არ მოხვედროდა. გადიოდა დრო, ჭირიც ჩაქრეს. საქონელი დობის გარედ არხვინად სიფოდა, მაგრამ სოფლელები დახრდნენ ჭირიან სისავლავზე ამოსულ სოფლარ ნოტიერ ბადახს და, სავეროგულეობა ვი მოხდა: სისავლავის მოვნიო გადავილიდა თუ არა საქონელი, ციმბირის ჭირი მტელივით ეტეოდა ხოლმე,

კავადგდა ძროხას თუ ხარს! ვიდრე ჭირანის სასაფლაო ხელმოურედ არ ამოქოვდეს, სოიულში ჭირი არ მოისხბო.

დიდებულმა, უკვადგმა მერნიერმა ჰასტერმა ისიც დაამტკიცა, რომ ციმბირის ჭირის ბაცილები ჭიაულებსაც ამოაქვთ მიწიდანაო*).

ზედაციის და ჭეირის სიკეთეზე დიდი გუგუნისა აქვს იმახად, თქვენს ეზოში და მის გარშემო არე-მარეში რა გვარი მცენარეულობა სოვისა, რა ჯიშის ხე და ბუჩქი იზრდება. ეს მცენარეულობა რამდენად ხარბად სწოვს ნიადაგიდან წყალს, საჭირო წვეწვს და სხვ...

გუბე-ჭაობისგან განსტოლებული ნიადაგის და მისი ჭეირის გასაღება, გამოკეთება შეიძლება შემდეგი ხერხით:

1) დასაესეთ თქვენს ბოსტანში იმისთანა მცენარეულობა და დარგეთ თქვენს მამულში იმ ჯიშის ხეები, რომელნიც ხარბად სწოვენ წყალს ზედაგიდან.—

2) მზოუჭერიტე ანუ ლილიფარა, სვია ანუ ფშაღა და შეტადრე ავსტრალიის ხე ეკალიპტი ამ საქმეში დიდად დატეხმარებათ.

3) ეს მცენარეი არამც თუ ადგილს აშრობენ, რაც რამ ზედაცში მაგნებელი და აშრორებული ცახია, სულ თვითონ ითვისებენ, ასაღებენ.

4) ამ გვარად ჭევა ძლიერ იცვლება და კეთილ შეხავებული ჭეირი ჯანს უსაღებს დახსმულს ხადხს**).

5) ზემოდ დასახელებული მცენარეი ძალე იზრდება და ძლიერ ბეგრ წყალს სვამენ,

* ტირის ბაქტერიებზე ცალკე გვექნება ბაასი მე-5 წერილში.

** შემდეგ წერილში ცალკე ბაასი გვექნება ამ სათაურით „ტყე და მისი პერი“.

ხლო მოჭარბებულ წყალს ფოთლების შემწეობით ჭეირში ორთქლად ჭეფსტავენ.

6) შეტად შესანიშნავია ამ მხრივ ეუკალიპტის ხეები. სუხუმის სიხოტიე მთლად ამ ხეებმა ამოაშრეს.

გუბე-ჭაობის ადგილებს, როგორც ვიცით, ძლიერ ეტანებიან კლდო-ბუხები. ჭო და ესენი ახენენ საშინელ ციებ-ცხელებას დასავლეთ საქართველოში (შეტადრე სღვის ნაშირებზე) და ატრეიუე ალახნის და იორის იმ ადგილებზე (ბოლოებზე), სადაც მდორეთ მიმდინარეობენ.

სოციერთა გუბეები და ტბარე ადგილები შეიძლება სრულებითაც დაგაშროთ. ამ ცხას დიდი ხანია დაადგნენ ფოთში, სოხუმში, ბათუმში და სხუაცან. აი ეს რახინად შეიძლება მოხერხდეს:

1) გუბის წყალი ახდილ არხით წაიღეთ (წაიკუნეთ) და უახლეს მდინარეს ან ტბას და სღვას მიეცით.

2) თუ რო მდინარე წყალი ანუ ტბა ახლოდ არ გახლავსთ, შეიძლება უახლოეს ღელეში ჩაუშვათ ახდილ ანუ დახურულ არხით.

3) აქა-იქ და შორი-შორს ჭები ამოთხარეთ იმ სიღრმემდე ვიდრე თიხნარს, აულო შაწას ჩასცილდეთ და ვიდრე იმისთანა ნიადაგს წააწელებით, რომელიც ცხვიგით (ჭევიით, უფსრულისკენ) გაუშვებს აშმორებულ გუბე-ჭაობის წყალს. ესე იგი ჭეიშიანი ნიადაგი უნდა იზოგოთ, ქვიშამდე უნდა ჩახვიდეთ.

საზოგადოთ ბრძოლას საჭირო უნდა ვეცადოთ ჩვენი საცხოვრებელი ადგილი ეკავა-ჯანსაღოთ, ჭირის მიზეზები აღმოგფხვრათ, რა ზედაცსა და ნიადაგზე ვცხოვრობთ, სხელი გვიდგია, მიწა და ადგილი სადი გავხადოთ. ჯანსად ნიადაგზე დასახლებული ხალხი, სოფელი თითონაც ჯანსაღად.

არ უნდა მოგხსნოთ ხოლმე ჩვენივე ხე-

ლით ის ზეაღაცი, რაზედც ვცხოვრობთ. აღარ დაფანაგვიანოთ ნაყარ-ნუყართ, განაყა-ლით და ათას გვარ მძორით აღარ წაგობილ-წოთ.

ყოველ კონიერ ადამიანს კარვად ესმის და სკინიდიციც ავალებს სუფთად იცხოვროს, კარმიდამოც სუფთად შეინახოს. არც თვითონ იავადოს და არც რამ ტირის გამაგრტელეპედი მიზეზი განდეს.

ჭიკიენა აი რა რჩევას გვაძლევს:

1) დიდ ქალაქების ქვეშ გაიფანეთ თადიანი არხები, ფეხის ადგილების და სხვა უწმინდურების სადენად და მდინარე წყალში ჩაუშვიეთ. მკაფლითად, მთლად თბილისის უწმინდურება მტკვარში ჩადის ფარული არხებით. მარტოადენ სოფლოვანს ხევი ადეთ, რამოდენა სიკეთე მოაქვს თბილისისათვის. მეტადრე დიდი წვიმა-ნიადურის დროს სკანკებოდ ირეცნება მთელი ქალაქი.

2) სადაც უსაღსრობის გამო არხები ვერ მოახერხოთ, უნდა ყოველ გვარი უწმინდურება ქალაქს ანუ სოფლის გარეთ შორს გაიტანოთ, ურმით გაზიდოთ და მინდორს მოჭიფინოთ, ისე როგორც ჰსტივს ჭიფინთ ხოლმე, სასუქზე ეკეთესად ახტეივებს მიწას და თვითონ ზეაღაციც მოერევა—მზის სხივების შემწეობით უვნებელ ხდის უწმინდურებას.

3) დიდი მდინარე წყალი (რიონი, მტკვარი და სხვ.) აგრეთვე ადვილად ინელეპენ და ანელეპენ უსუფთაობის და წუმიზე განაჯლის შესამს. ამ მეტად მნიშვნელოვან საქმეში წყალს ძრიელ ეხმარება ის ზედ-მეტი მყავადი;

რომლითაც მდინარეს წყალთა მტენარენი (ამი) ამდირებენ. გარდა ამისა, რამდენადც მდინარე წყალი ჩქარია, იმდენად უფრო ჩქარად უქრობს ძრიელეპის უფოელსავე უწმინდურებას (ქიმიურად და მექანიკურად). *)

ბუნებაში სულ უბრალო მტენარენიც კი იბრძვიან არსებობისთვის. ერთმანეთს გამწვავებულ ედილებთან ნოყიერს მიწა-წყალს, მზის სხივებს და ჰაერს, ვიმეორებთ, ყოველ ცხოველს და მით უფრო ადამიანს ბუნებათივე ქვეს თანდაყოლილი ინსტიკტი თავის დაცვისა, ჰიკიენაც ხელთ გვაძლევს საბრძოლველ იარაღს და გვასწავლის, როგორც უნდა ვიბრძოლოთ; რომ ჭანმრთელად ვიცხოვროთ. ნეტა თუ ვინ იქნება იმისთანა თავზე ხელ ალებული, რომ ჭიკიენას დარიგება არ უსმინოს, თავისი ჭანმრთელობა და სიცოცხლე მწვანადის ფასად გადაადლოს! რად უნდა შვიიფანოთ იქამდე საქმე, რომ ავად გავხდეთ, თუ კი შეიძლება ჭიკიენურ ზომებით ჩვენი მომავალი მტერი თავიდან ავიცილინოთ, რად უნდა დავსწეულდეთ უკუხური ცხოვრებით და უდროვად რათუნდა გამოვსაღმოთ ამ წუთისათველს? ნუ თუ ის არა სჯობს წინადავე შეგვიცადოთ ჭიკიენურ ცხოვრებას—ჩვენი ჭანმრთელობით, დღეობით და დღეობით დავსტებეთ, გავიხაროთ და ჩვენი მოყვასიც.

ილ. ალხაზი შვილიძე.

*) იხილეთ ჩვენი წერილი „წყალი“; იქ დაწვრილებით არის მოხსენებული

ნიკოლოზ ბარათაშვილი

(გაგრძელება)

ყ

სიყვარულის გრძნობა

შიდრე ამ საკითხს გავარკვევდეთ ბართაშვილის თვალსაზრისით, საჭიროდ მიგვაჩნია გავისენოთ რუსთა კრიტიკოსის ბელინსკის თავისებური აზრი რომანტიზმის და მასთან შეერთებულის სიყვარულის შესახებ.

ადამიანი ვითარდება, ახალ-ახალს აზრებს იძენს. ის დღეს-ისე აღარ ფიქრობს, როგორც გუშინ ფიქრობდა. თითოეული ადამიანი თავის დროის შვილია და ისტორიის მოწაფე რომანტიზმი ამის გამო სხვა და სხვანაირია... მას აქვს თავისი ისტორიული ზრდა-განვითარება.

აღმოსავლეთში სიყვარული გრძნობის ლტოლვილებას ვერ გასცილდა. აღმოსავლეთმა შეიმუშავა ამ გრძნობაზე დამყარებული ოჯახობრივობა, რომელიც სიყვარულის პირველს საფეხურად წოდებულა. შვილის ყოლა აღმოსავლეთში ბედნიერებად ითვლებოდა, ხოლო უშვილობა — უბედურებად. აღმოსავლეთის მრავალ-ცოლიანობა ცნობილია. ჰარამხანა აღმოსავლეთის კუთვნილებაა. იქ ქალს უცქეროდნენ, როგორც ცოლს და არა როგორც დედაკაცს. ქალი ითვლებოდა ნივთად. ის გაჩენილი იყო კაცის წუთიერ ვნებათა დასაკმაყოფილებლად.

საბერძნეთში სიყვარული თვის განვითარების უმაღლეს საფეხურზე სდგას... მართალია, საბერძნეთშიც სიყვარული გრძნობითი ლტოლვილებაა, მაგრამ ეს

ლტოლვილება გაცხოველებული და დავირგვინებულია სიმშვენიერის იდეით. საბერძნეთის მითების ფქვით, ჯერ.გამოჩნდა ეროსი (სიყვარული) და მას მოჰყვა აფროდიტა — ქალის სიმშვენიერე. როდესაც აფროდიტა დაიბადა ზღვის ტალღათა შორის და გამოვიდა ნაპირს, მაშინვე შეუერთდა მას სიყვარული და სურვილი... მაგრამ ბერძენთა სურვილს საფუძვლად ედვა ზნეობრივი გრძნობა. მათ სამი ვენერა ჰყავდათ: ა) ურანია (ციური), ბ) პანდემოსი (წვეულებრივი) გ) აპოსტროფია (ზიზღის მომგვრელი, გამაფრთხილებელი) ამისდა მიუხედავად, ბერძნის სიყვარულის უმთავრეს ელემენტად ითვლებოდა თავდაუქცრელი ვნებითი ლტოლვილება, რომელიც თხოულობდა ან დაკმაყოფილებას, ან სიკვდილსა. სიყვარულის ღმერთს ეროტს ბერძენები სთვლიდნენ საშიშს და მრისხანე ღმერთად. ფილოსოფოსმა პლატონმა სიყვარულს ზესთა ბუნებრივი, ციური ხასიათი მისცა... თქმულიდამ ცხადად სჩანს, რომ ბერძნისთვის ქალი არსებობდა მხოლოდ იმ მხრით, რამდენადაც ლამაზი იყო და თვის სილამაზის სხივით მის ხორციელ ვნებებს აკმაყოფილებდა. რამდენად მორცხვი იყო ქალი, იმდენად მამაკაცი უფრო სტებებოდა ვნებათა კმაყოფილებით. ბერძენთა პოეზიაში სიყვარული წუთიერი საქმეა... ბერძენმა თუ ვნება დაიკმაყოფილა ერთთან, ახლა სხვას ეძებს. და მსგავსი გარემოება სულმანათმა რუსთაველმა მეთორმეტე საუკუნეში დაჰგმო:

„მქელს უგულოდ სიყვარული

ხვეწა, კოცნა ტლამა-ტლუში...

„აჰა საქმისა შიჯნურნი

ნუ უხმობთ მიჯნურობას:

დღეს ერთი უნდეს, ხვალე სხვა,

სომობდეს გუერისა თობასს!“

იგი (სიყვარული) სხვა, სიძვა (მრუშუბა, გარყენილება) სხვა, შუა უქვეს დიდი ზვარა (სამსიღვარი)...

ბერძნის სიყვარული სიღამაზით გაიზომებოდა: თუ ქალმა დაჰკარგა სიღამაზე, ბერძენსაც მის მიმართ სიყვარული ეკარგებოდა. . . რომანტიზმის საფუძველში დიდებულია მისტიციზმი, საიდუმლოება, ცოტათ თუ ბევრათ ბნელი, გამოურკვეველი... ეს იმიოი აიხსნება, რომ რომანტიზმის უმთავრესი ძარღვია გამუდმებული და განუსაზღვრელი ლტოლვილება, რომელსაც ვერ სპობს ვერც ერთი დაკმაყოფილება. რომანტიზმის წყარო ეს გულმკერდის საიდუმლო შინაგნობაა, სისხლის მიერ მოძრავი გულის მისტიური თვისება. ამის გამო თვით ბერძენთა ღმერთებს მიწიერი, სამქვეყნო თვისება, ჰქონდათ... მაგრამ რომანტიზმი არ იყო უმთავრესი ელემენტი ბერძენთა ცხოვრებაში: ის ემორჩილებოდა მათ შორის სხვა უფრო მთავარს ელემენტს—საზოგადოებრივი და მოქალაქობრივი ცხოვრებისას. ამის გამო ბერძნული რომანტიზმი საზოგადოდ სიუღუბნიერმდის არ მისულა... მის თავს დასცქეროდა ბერძნულის სულის სხვა მხარეები... ასეთი არ იყო რომანტიზმი საშუალო საუკუნოებში... დადგა დრო. როდესაც უგნურება—დიდს სიბრძნედ ითვლებოდა, სიბრძნე კი—სისულელედ. სიკვდილი ითვლებოდა სიცოცხლედ,—ხლო სიცოცხლე—სიკვდილად... ქვეყანა ორად გაიყო: სააქოდ და საიქიოდ. პირველი უნდა სძულებოდა ადამიანს,—

მეორე კი ჰყვარებოდა. სხეულს უცქეროდნენ, როგორც სულის საპყრობილეს, ამ სოფელს კი—სთვლიდნენ სულის ტყვეობის, მწირობის ქვეყანად... ადამიანის სამშობლო ზოგიერთი მოციქულების და საეკლესიო მამების სიტყვით ცაშია,—ის მის სულს უყვე დაკარგული აქვს ცოდვების გამო და თვისი კეთილ საქმეებით და თვისი თავის უარყოფით მან უნდა მოიპოვოს თვისი სამშობლო,—თვისი ახალი იერუსალიმი, ქალაქი უფლისა... საშუალო საუკუნოების ფანატოზში (მიბრჯნილობა), აუტო-დაფე, ინკვიზიცია, ბართლომეს ღამე, იეზიტები და მათი კატეხიზმო ცნობილია; (დრეგერი, ბოკლი და სხვ...) ბოროტ-მოქმედება მაშინდელი სინანულით თავდებოდა... პატრის მოყვარება, სახელის მოხვეჭა გახდა საცხოვრებისო მოთხოვნილებად. ქალი მეფედ გახდა საშუალო საუკუნოებში... მაშინდელი რაინდობა გასაკვირელი მოვლენა იყო. რაინდის იღალი იყო ქალი — „გულის ბანოვანი“... მხოლოდ ერთი ფიქრი იმის შესახებ მას აძლევდა მხენობას და ძალას. გრძნობითი ლტოლვილება მისდამი მას არ ჰქონდა. ასეთი ლტოლვილება ცოდვად მიაჩნდა, „გულის ბანოვანის“ შეურაცხყოფელად. რაინდისთვის ამავე დროს ძნელი არ იყო სხვა შეერთო და ათას სხვა ქალთან ჰქონებოდა კავშირი... თვით „გულის ბანოვანის“ შერთვა დიდს ცოდვად ითვლებოდა რაინდისათვის. რაინდს ის უყვარდა პლატონისებურის სიყვარულით,—უყვარდა მხოლოდ სიყვარულის გულისთვის. საშუალო საუკუნოებმა უფრო მეტი სულიერი ელემენტი შეიტანა რომანტიზმში. ამის გამო საკმაო აღარ იყო ქანდაკება, არამედ საჭირო შეიქნა მხატვრობა სულის მოძრაობათა მკაფიოდ გამოსახატავად.

მწარე სინამდვილე ქალს საშუალო საუკუნოებში უბედურს არსებად ხდიდა. გათხოვილი ქალი, მონად ითვლებოდა. მას ელოდა ტანჯვა და წვალება, აუტანელი ჯაფა და ათასნაირი შევიწროება, — ელოდა სიკვდილიც, თუ თავის ქმარს უღალატებდა და სხვას ვისმესთან ხორციელს კავშირს დაიჭერდა. საშუალო საუკუნოების რომანტიზმი თავის მისწრაფებით პოეტურია, ხოლო განხორციელებით, სინამდვილით კი — მდაბალი ხარისხისა და თანაგრძნობის ღირსი არაა...

მაგრამ საშუალო საუკუნოების რომანტიზმს წესი აუგო განათლებამ, ამერიკის აღმოჩენამ, სტამბის შემოღებამ, თოფის წამლის გამოგონებამ და კლასიკურ სიძველეთა შესწავლამ. ყველა ამან გააფართოვა ადამიანის სოფელ-მხედველობა, მიანიჭა მის სულის აღმა ფრენა, დაუყენა სხვა საკითხები და უჩვენა სახსარი ცხოვრების ყოველ მხრივ გაუმჯობესობისა. ჩვენის დროის რომანტიზმი შეერთება ყოველ საუკუნეთა რომანტიზმისა. ადამიანის არსება ორნაირად განიყოფება: ერთია შინაგანი, სულიერი მხარე — გული, — მეორე კი გონება ცნობასთან შეერთებული. თანამედროვე ადამიანის ბედნიერება ამ მისი ბუნების ორი მხარის თანხმობაზე და მყარებული. ნათქვამია, «გული, ცნობა და გონება ერთმანეთს ზედან ჰკიდიან» — (შოთა). სულიერი ბუნების საუკუნო მოთხოვნილება რომანტიზმი და ხოლო სიყვარული კი ჩვენის სიკაცხელის პოეზია და მზეა. სულიერი ბუნების ძირითადი ნიადაგი, საძირკველი გულია; ადამიანი, თუ არა აქვს სიყვარული და სიძულვილი, სიმპატია და ანტიპატია, — მხოლოდ აჩრდილია. მაგრამ ვაი მას, ვინც მოიფიქრებს თავის ბედნიერების დამყარებას მხოლოდ მარტო სიყვარულზე და მარტო

გულის სიკაცხელში იმედოვნებს ჰომოს ვეგლა თვის ლტოლვილებათა დაკმაყოფილება... გულის მოთხოვნილებათა გარეშე არსებობს ნამდვილი ქვეყანა, რომლის შვილია თითოეული ადამიანი; ის თვისი მამულის მოქალაქეა და ამის გამო ვალდებულია გული შესტკიოდეს მის არსებით ინტერესთათვის და თავდადებულად, შეძლების და გვარად, ხელს უწყობდეს მის წარმატებას, წინსვლას და აღყვავებას, მასთანავე კაცობრიობის სიყვარული უნდა იყოს ადამიანისთვის გზის მაჩვენებელი ვარსკვლავი, რომელიც უნდა ასხივცისკროვნედეს მის სიყვარულს სამშობლოს მიმართ. ცოდნა; ხელოვნება, სამოქალაქო მოღვაწეობა აწინდელი ადამიანის ის მხარეა, — რომელსაც ცოცხალი, არსებითი კავშირი უნდა ჰქონდეს მის რომანტიულ მხარესთან, ანუ მის შინაგან სულიერ ქვეყანასთან, ისე რომ ამ უკანასკნელმა მხარემ არ განაქარვოს პირველი მხარე.

კაცი, რომელიც გულით ცხოვრობს და ქალში პოებს ცხოვრების მიზანს და აზრს, მიღწევს ცივს ეგოიზმამდის, რომლის ძალით მარტო თავისთავისთვის იცხოვრებს და თვის პიროვნების გარეშე არავის და არაფერს იწამებს, ჩვენს დროში სავალდებულოა საზოგადოების სასარგებლოდ მოღვაწეობა არა მხოლოდ მამაკაცისათვის, არამედ დედა-კაცისათვისაც. თუ კაცისთვის სირცხვილია მხოლოდ მამლად ყოფნა იმისგამო, რომ ის ადამიანია, ქალისთვისაც სირცხვილია, მხოლოდ დედლად ყოფნა, რადგანაც ისიც ადამიანია, ამის გამო თუ ქალის მოქმედებას იმითი შეზღუდვენ, რომ მოსთხოვენ ქალწულობაში სიწყნარეს და უმნიშვნელებს, მიუთითებენ გათხოვების შემდეგ მხოლოდ საწოლის ოთახზე და გაამწყსე-

ბენ სამზარეულოში საქმლის მოსამზადებლად, ის მოკლებული იქნება ადამიანის უფლებებს და დედლად გადიქცევა შვილთა აღზრდისთვის, რომელიც დედის უდიდეს მოვალეობას შეადგენს, საჭიროა განათლება, ცოდნის შეძენა, ხელოვნების შეთვისება... ჩვენ უნდა ვუტკიოროთ ქალს, პირველად, როგორც ადამიანს, მერე — ცოლს, დედას, დიასახლისს და სხვა... ქალი, რომელსაც შეუძლია მხოლოდ ქმრის და შვილების სიყვარული და სხვის შესახებ არავითარი წარმოდგენა არ აქვს, მეტი არა უნდაა და სხვას არას ელტვის, სასაცილოა, საცოდავი და არაა ღირსი მამაკაცის სიყვარულისა. ჩვენი დროის სიყვარულს სხე ხასიათი აქვს, ვინმე ძველს დროში, რ. კან ნამდვილი ადამიანური სიყვარული ამყარებულა ურთიერთში ადამიანურ ღირსების პატივის ცემაზე. ეს გარემო ა წარმოშობს თანასწორობას, ხოლო თანასწორობას მოდევს — ურთიერთშორის დამოკიდებულების თავისუფლება. მამაკაცი დღეს მბრძანებელი აღარაა, და დედაცაიცი აღარაა მამაკაცის მხევალი (მონა), ორსავე მხარეს აქვს ერთნაირი უფლებანი და ერთნაირი მოვალეობანი. ქმრის ერთგულება დღეს ქალის მოვალეობას აღარ შეადგენს, რადგან ერთგულება სიყვარულის შედეგია: აღარა გრძნობა, ერთგულებას თვისი აზრი ეკარგება, — და თუ კი გრძნობა არსებობს, მაშინ ერთგულებას ფასი ეკარგება, რადგან დიდს ღვაწლს აღარ წარმოადგენს. ჩვენს დროში ერთნაირი შეუცვლელი სიყვარული მთელის სიცოცხლის განმავლობაში შეუძლებელია... ჩვენი დროს სიყვარული არაა მარტო გრძნობითი, არამედ ესაა კავშირი ზნეობრივი, სულიერი ურთიერთობა, სიყვარული სულისა სულის მიმართ. ჩვენს დრო-

ში გონიერი ადამიანი სიმშვენიერესთან ერთად ეძებს ქალში განსაზღვრულს გამოხატულებას, განსაზღვრულს იდეას და არა ყოველ სისრულეთა იდეალს. ის დარწმუნებულია, რომ უნაკლულად არა არს რა წუთისოფელში. არცერთს ადამიანს არ შეუძლიან იყოს „ყოველივე“ და არ აკლდეს „ბევრი“. ამის გამო ადამიანმა უნდა დაფასოს ქალში ერთი და ორი მხარე, პატივის ცემის და თანაგრძნობის ღირსი ესაა გონივრული სიყვარულის იდეალი. რაშია ჩვენის დროის ქალის ზნეობრივი თვისებანი? მზურვალე ბუნებმა და ამაღლებულ მარტივს კეუაში... რაშია სიყვარულის ნეტარება ჩვენს დროში? — ურთიერთის ადამიანური ღირსების დაფასებაში. ქალში უნდა ვხედავდეთ და პატივს ვცემდეთ ადამიანსა. ამის გამო ჩვენთვის ქალს ზნეობრივი სიწმინდე და უმანკოება აქვს მაშინ, როდესაც ის დაჯილდოებულია სიყვარულის სისრულით, როდესაც მეორე არსებისადმი თანაგრძნობით მისი სული მალაქვილი შობილურ აზრებით აღსავსეა...

ზემოთმოყვანილი აზრი ბელისკისა ჩვენს გამოვადგება სიყვარულის შესახებ ნ. ბართაშვილის შეხედულების გამორკვევის ეამს. უნდა წინაწინ განვმარტოთ, რომ ეს შეხედულება ნამდვილ ფილოსოფიურია, ერთად ერთი ქეშმარტი და საბუთიანი... ამ შეხედულების შემუშავებას ეტყობა თანდათანობითი ხასიათი. 1835 წელს დაწერილს ლექსში პოეტმა გამოხატა ქალი ქეთევანი, რომელიც ემდურის ავ-ენა ადამიანებს, რომელთაც მისი უბიწო სიყვარული შეშურდათ. ემდურის გულის სწორსაც, რომელსაც ერთის ცილის დაწამებით მასზე გული შეცვალა. ქეთევანი გულ დამწვარი ეკითხება თავის მიჯნურს:

P-25300

„თუ ვერ მცნობდი, რად შეტუდი.
 მე შენი ვარ საუკუნოდ.
 სიყმაწვილეს რად მიღხენდი,
 თუ მოჰკლავდი ასე უბრაოდ?!
 ეს ნუგეშს მტკმს, საყვარელო,
 რამე არის სხვა სოფელი;
 ოდეს სენა, რომ ვარ უბრაზო (უღანაშუ-
 მოგვედ, მოგვედ მუნ მოგვედი!.. [ლო])

ბოლოს იმედმიხდილობა ქეთევანმა მდი-
 ნარე ქანის ტალღებში თავი დაიხრჩო...
 ქართველს მწერლებს უკეთინებენ, რომ
 გმირების უმეტეს ნაწილს სიცოცხლეს
 თავის მოკვლით ამთავრებინებენ... მათ
 ეს მწერლები არ უჩვენებენ ცხოვრების
 ისეთს საგნებს, რომელთათვისაც თავი გა-
 სწირონ... ეს აზრი რამდენადმე მართა-
 ლია. ამის საფუძველი ცხოვრების სიღუ-
 ხეობაში უნდა ვეძიოთ... თვით ჩვენი
 ცხოვრება შინაარსით ისეთი ღარიბი იყო
 ბოლო დრომდის, რომ არ იძლეოდა იმ
 მტკიცე იდეალის შესამუშავებელს და და-
 სასურათხატებელს მასალას, რომლისთვი-
 საც გმირს თავი გაეწირა...

ქართველმა რომ განიძრაბა, ილია ჭავ-
 ჭავაძის მოძღვრების თანახმად, „წარსულს
 დრაქებზე დარდი მოგვლა“, უკან ვაპყოლო-
 და ახალს ვარსკვლავს, რათა მომავალი
 მიეცა ხალხისთვის, კარგა ხანს გამოურ-
 კვეველს მდგოპარობაში იყო: არ იცოდა
 კარგად არც ეს ახალი ვარსკვლავი და
 არც ის, თუ რა შინაარსის იყო ის მო-
 შავალი, რომელიც მას ხალხისთვის უნდა
 მიეცა... ამ ახალ მომავლის უფრო სა-
 ფუძვლიანი გამორკვევა დაიწყო დიმიტრი
 ყუდიანის სიკვდილის წლიდამ (1887 წ.),
 როდესაც მასთან ერთად მოკვდა ძველი
 არისტოკრატიული ქართული სოფლ-მხედვე-
 ლობა და დაიწყო დამყარება დემოკრა-
 ტიულმა სოფლ-მხედველობამ. ოთხმოც-
 და მეათე წლებიდან წარსულის საუკუ-

ნისა ეროვნული თვით გამორკვევი-
 სა და თვით შეგნების მოძღვრებამ ქარ-
 თველი ხალხის ფართო მასსაში ფე-
 ხი მოიკიდა... ხალხის მასის გამოფიზი-
 ლებას დიდად ხელი შეუწყო მუშათა სა-
 კითხის გადაწყვეტით დანტერესებამ სა-
 ქართველოში. ამ დრომდის ძლიერ აღვი-
 ლი იყო, რომ სასოწარკვეთილ ქეთევა-
 ნებს თავი დაეხრჩოთ... ღრმად შეგნებუ-
 ლი და თვის მოქალაქობრივ უფლებათა
 ცხადად მაღიარებელი ქალი იმათ მსგავ-
 სად არ მოიქცევა, თუნდა უღალატოს
 მიჯნურმა... თუ კი წერვების სიმშვიდე
 და მტკიცე ხასიათი ექნება, არ მოისპობს
 სიცოცხლეს და თვის თავს უმსხვერპლებს
 იმ იდეალთა განხორციელებას, რომელ-
 ნიც გამორკვეული აქვს მის მაღლად გან-
 ვითარებულს გონებას... მაგრამ ჩვენ უკვე
 ვიცით, რომ ბართაშვილის დროს ქარ-
 თველი ქალები ყოველს სულიერს ღირ-
 სებას მოკლებულნი იყვნენ და ჩრდილოე-
 თის ვავლენით გადაგვარების გზაზე იყე-
 ნენ დამდგარი. (იხ. ქვემოლ: „ბედი ქარ-
 თლისა“)... ქართველს ქალს იმ ჟამად
 ვარდა სქესებრივის სიყვარულისა სხვა
 რამ სატრფიალო საგანი არა გააჩნდა რა.
 გამონაკლის შეადგენდა მხოლოდ რამ-
 დენიმე ღირსეული ქალი. პოეტის მაღალი
 შეხედულება სიყვარულის შესახებ სინამ-
 დვილეს არ ეთანხმებოდა... სინამდვილე-
 ში ის ვერ ჰპოვებდა თავ შესაფარს და სა-
 ლოცავს ტაძარს. ის მუდამ ცხოვრობდა
 იდეალთა სამეფოში და მისი სული მარა-
 დისობაში ეძიებდა სიტკბოებას. პოეტის
 სულს ათბობდა უკვდავი გრძნობები თვის
 სატრფოს მიმართ... მას ენატრება, რომ
 თვით იგი, პოეტი იყოს მზე ცხოველმყო-
 ფელი... იყოს ვარსკვლავი, „განთიადისა
 მორბედი“, მაუწყებელი გათენებისა...

რომლის ამოსვლას მოუთმენელად ელოდ-
ნენ ყოველნი არსნი... პოეტს სურს, რომ
სატრფო მისი იყოს ცისკარი მშვენიერე-
ბისა, რომ განაცოცხლოს მდგლო სიტ-
ხითა დამკვნარი... მისი კავშირი სატრ-
ფოსთან სამარადისო უნდა იყოს... მას
სურს, რომ მზე და დილის ცისკარი (ის
და სატრფო)

„ერთად შესხივებულნი
შეგებას მაჭყენდენ სიგოცნლეს,
არეს აესებდენ სიამით,
მტყნარეთ განმაცხოვებლად;
იუენენ შარადის უსსულად
სოფელის განსთავებლად (სოფელის და-
სსრულადმდის).

პოეტს, გატაცებულს ასეთი მაღალის
შებედულობით სიყვარულზე, სურს სიყვა-
რულის სხივთა სამეფოში მყუდროდ გა-
ატაროს თვისი ცხოვრება. ის თავისს
ლოცვაში ევედრება ღმერთს, რომ
„არა დაჭკროვას ნაგას მისსა ქართა ვნებისა
(ძლიერი გრძნობა)
და მოსცეს მას (ნაგას) სადგური მუედრთებისა“.
ენება-ღელვის მიერ წარმოშობილი ზნეობ-

რივი ხრწნილების მოძულე პოეტი ურ-
ჩევს ახალგაზრდებს:

„არ შეუმსჭვალონ მოკისკასე კეკელა ქალსა;
სულის დამტეფეგნელს და გრძნობათა ცუდ
მომდერალსა,
აშოკის ენა მას (კეკელა ქალს) ახარებს, მას
ასულდგმულებს,
ხოლო სიყვარულს გუელი მისი ვერ მიიკარებს...“

მას სწამდა და ენატრებოდა ზნეობრივი
სიფაქიზე... ის შორს იდგა ხორციელ
ვნებათა გატაცებულად... მას ეზიზღებოდა
ყოველივე ის, რაც ადამიანის ბუნებას
აღუბჰირებდა... ის იყო მგოსანი ზნეობ-
რივი სიწმიდისა, ბუნებრივობისა და თა-
ვისუფლებიისა... მან თვითონაც გამოსცა-
და მოკლე დროით მთელი შხამი ზნეობ-
რივის სიღუბჰირისა... და აკი იმიტომ
შეიძულა იგი: ის ეუბნება კვაბუკთ თვი-
თონ კვაბუკი:

„მერწმუნეთ, ძმანო, ნაგადი აქვს
ჩემს კულს ეს ჭირი“ (ვნებათა მიერ გამო-
წვეული).

ი. ფერაძე

(შემდეგი იქნება)

მათემატიკა, როგორც ჭეშმარიტება

ქართველ „ფილოსოფოსთა“ საყურადღებოდ

მატემატიკის კონტის აზრით მათემატიკის
მიზანია განმარტოს ერთი სიდიდე მეორით,
მათ შორის არსებულ დამოკიდებულებით. ადა-
მიანს არ შეუძლიან წარმოდგენა იქონიოს რა-
მეღისაზე ცოდნისა, თუ ეს ცოდნა არ არის
დამოწმებული რომელიმე გრძნობით. რასაკ-
ვირველია, მათემატიკაც ემორჩილება ამ საზო-
გადო კანონს. ხილული ბუნება რომ არ არ-
სებუდიეთ, ადამიანი რომ არ ეოფიდიეთ გა-

რშემორტყმული ამ ბუნებით, მას არასოდეს
არ შეეძლო წარმოდგენა ჭჭონდა, მაგალითად
რიცხვზე 5, მაგრამ, განსხვავება მათემატიკის
და სხვა მეცნიერებათა შორის ის არის, რომ
მათემატიკა მხოლოდ მინიმუმე გამოცდას სხ-
რობს და როდესაც ეს დასაწყისი დამტკიცე-
ბულია, ის თანდათან მიიღტვის გამოცდას
დამორტყმულ საზღვრებისკენ, სიდანაც გამო-
ყავს სინამდვილე. რაც შეეხება იმის დაფასე-

ბას რაც გამოიანგარიშება და განიზომება, ეს დაფასება უახლოვდება აზროვნების ოპერაციის შემდეგ სიმბოლოს, რომელსაც აბსტრაქციის უწოდებენ. ამ ოპერაციის დროს, აზროვნება სინამდვილეს ლოგიკურ მსჯელობით სცვლის და სწორედ ამისთვის, მათემატიკის მოხმარების შედეგი აბსოლუტურად არ არის, არამედ დაახლოვებითია. საზოგადოდ მათემატიკას ორ ნაწილად ჰყოფენ: 1) შესწავლა ხილულ ე. ი. ჩვენს გარშემო მყოფ ობიექტებისა, რომელიც გამოიხატება: ა) გათანასწოების შედეგში. ბ) გათანასწოების გამარტივებაში და გ) აბსტრაქციის კონკრეტად კარდაქმნაში, რაც მათემატიკაში მსჯელობის სინონიმია. 2) შესწავლა შინაგან ზირდაზირ ინტელექტუალურ ბუნებისა, რომელიც გამოიხატება: ა) გაკებაში, ბ) გათვალისწინებაში, გ) აზრის დაზღვევაში, დ) მოფიქრებაში, ე) აბსტრაქციაში, ვ) შედარებაში, ზ) საზოგადოებრივობაში და ჰ) წარმოდგენაში. ერთის მხრივ ადამიანური „მე“ და მეორეს მხრივ „არამე“. ამ ორ ნაწილის წყალობით „მე და არა მე-სი“ რომლებიც მჭიდროდ არიან დაკავშირებული ერთი მეორესთან, ადამიანი გამოვლით მიხედება ხელმე იმას, რაც მის გარშემო ხდება, ეს ორი ნაწილი აუცილებელ საჭიროებას წარმოადგენს ადამიანისთვის რომელიმე ცოდნის შესაქმნად და გასაგებად. ჩვენ არ შეგვიძლიან კუშმარიტების მოხმარება არც მარტო განუხებულ თეორიით და არც მხოლოდ გამოვლით, რადგანაც უოველნიარი გამოვლა მოვლენების აღსარებაა არა ისე, როგორც ადამიანი, არამედ ისე, როგორც ჩვენ გვეჩვენება ეს მოვლენები. კანტისთვის კი, უოველნიარი კუშმარიტების გაკება გამოცდაა, მაგრამ ამავე დროს, უოველნიარი გამოცდა შედეგია აზროვნულ ფორმებისა, რომლებიც დაკავშირებულია მოვლენებზე. მაშასადამე არსებობს მჭიდრო კავშირი ფორმებისა და მოვლენათა შორის ე. ი. შეუცლებელია მოვლენების უფო-

რმოდ გაკება და ფორმებისა-უმოვლენად, მართალია, სივრცე მაგალითად, ჩვენი გრძობიერობის აზროვნული ფორმაა, მაგრამ ჩვენი განიერების ორგანიზაცია ისეა მოწყობილი, რომ თუ გვინდა რომელიმე სკანის ანუ მოვლენის შემწევა დაფასება, ეს შემწევა-დაფასება სივრცეში უნდა ხდებოდეს. სპენსერისთვის სივრცე რეალობაა, გამოცდის შედეგი, რომელიც დაფიქრებულია იდეის გაკებაზე და შემევიდრების შეერთებაზე. ვუნდტი კი ამ სიტყვას განიხილავს სინტეზით სცვლის და მისთვის სივრცე აღმოჩენილია პერიფერიულ გრძობიერების სინტეზით, მაგალითად ობიექტით და ტაქტილთ.

უნახოთ ესეა რას წარმოადგენს მსჯელობა? მსჯელობა არის განიერების ოპერაცია, რითაც ჩვენ ვამტკიცებთ ერთ რომლისმე ცნების კუშმარიტებას მეორე ცნების კუშმარიტებით. უოველ განიერ არსებისთვის თავდაპირველად საჭიროა იცოდეს რაზე მსჯელობს, თუ, რასაკვირველია, მას ჰქონდეს მისი მსჯელობის მართლმსაჯულება უოველნიარი აზრის გამოხატვა მსჯელობაში უნდა იყოს მარტივი და გასაგები, თითოეული გამოხატულება უნდა ეფარდებოდეს თვით ამ სიტყვის განმარტებას. მეორეს მხრივ, ის წერტილი, სადაც ჩვენი მსჯელობა იწეება, უნდა იყოს უველასკან მიდებული და იდეები უნდა იყოს ჩამოყალიბებული აუცილებელ უნივერსალურ კანონების მიხედვით, რომლებიც თვით აზროვნების პირობებს წარმოადგენს. ეს პირობები შეიძლება: პრინციპი ერთიანობის ე. ი. „ერთი რომელიმე სკანის არის თვით ეს სკანის A არის a“. პრინციპი სკამარის აზრის ე. ი. „უველაფერი რასაც აქვს raison d'être, პრინციპი სუბსტანციის ე. ი. ახსნა მოცემულ მოვლენების შედეგის, როდესაც ეს მოვლენები თვითონ არ არსებობენ, პრინციპი ბასის ანუ თანდათანობისა. მაშასადამე სკანის ბუნების ახსნა, მისი პრინციპების მიხედვით, არის გან-

მარტება თვით ამ საგნისა. მაგრამ განმარტება არის ორგვარი: ა) მათემატიკური და ბ) ემპირიული; ჰირველი თვით გონებით აზროვნულად არის აშენებული, მეორე კი დაფუძნებულია გამოცდაზე, როგორც თვით მკითხველი დაგვეთანხმება. უგელა მათემატიკურ მეტრიკებაში, განმარტება ეფექტუალის დასაწყისშია და უგელა ტნებას; რასაც განმარტება შეიცავს, ჩვენ ვღებულობთ დედუქციით; რაც შეეხება საბუნების-მეტრეელო მეტრიკებას, იქ განმარტება მუდამ ბოლოშია, რადგანაც ეს განმარტება, თვით გველევადობის რეზიუტაა. მათემატიკური განმარტება ლოგიკური თანასწორობაა, რომლის ჰირველი ნაწილი A არის განსამარტებელი და მეორე B განმარტული. ავიდოთ მაგალითი: როდესაც ჩვენ ვღებულობთ რომ $A=B$ მით იმავე დროს ვამტკიცებთ, რომ A განმარტულია და B განმარტებულია-სი. განმარტებაში ჩვენ არც სინამდვილეს ვეძებთ და არც სიყალბეს ე. ი. ჩვენ არ შეგვიძლიან დვიართ $A=B$ ჭეშმარიტებად და არც უარყოფთ რომ $A=B$ განმარტულია=განმარტებულს. მსჯელობაში ჩვენ შეგვიძლიან ან მივიდეთ ეს თანასწორობა, ან უარყოფთ და თუ ერთხელ მივიდეთ, მაშინ ეფექტუალის შეგვიძლიან განმარტული განმარტებელი შეგვევალთ და $A=B$ -დან სხვა და სხვა საიარი ლოგიკური შედეგები გამოვიყენოთ, რომელთაც დაგვეჭირდება დედუქციაში. განმარტების დირსება, მისი ფასი განსაკუთრებით აზრის გამარტივებაში, გადავიღებაში და შემოკლებაში მდგომარეობს; ვიმეორებ კიდევ, რომ განმარტება ჭეშმარიტება არ არის, არამედ მხოლოდ იდეის შემოკლებაა. ეფექტუალური დედუქციურ თეორიის ამოცანა შეიძლება გავმინჯოთ, როგორც დაფუძნებული განმარტებულ თეორიაზე, მაშასადამე არსებობს ერთხიარი მჭიდრო კავშირი ამ ორ სისტემათა შორის ე. ი. ჰირველ წარმოდგენის და ჰირველ ამოცანის შორის

და ამისთვის აღსარება რომელისაში ობიექტისა, მარტო განმარტებით, ეფექტუალად შეუძლებელია; ჰირქით, ან უნდა დავამტკიცოთ წინდაწინვე არსებობა ობიექტისა, ან და მივიდეთ პირდაპირ *par postula*. თუ ჩვენ გვინდა ჩვენს მსჯელობაში რომელიმე განმარტებული საგანი შეიღოდეს, ამისთვის თავდაპირველად საჭიროა ამ საგნის ლოგიკური არსებობის დამტკიცება, როგორც ზემოდ ვსთქვით, განმარტებით ობიექტი არ იქნება, მაშასადამე საჭიროა განმარტების გაცემა და გათვალისწინება. მაგრამ სიტუება გაცემა შეიძლება ბევრხიარად წარმოვიდგინოთ, მაგალითად ლოგიკურად რომელიმე მოვლენის მაშინ გავიკებთ, როდესაც ამ მოვლენის განუღიანება თვით ამ მოვლენის იდეის ანუღიანებას (ე. ი. როდესაც თვით მოვლენის მისზობა, თვით ამ მოვლენის იდეის სზობს) და რომელიღ შეგვიძლიან მივიდეთ, როგორც ჰირონა თვით ამ იდეისა. რაც შეეხება ჭეშმარიტებას, ის მსჯელობის გარეშე იმეოფება, რადგანაც ჩვენ მხოლოდ წარმოდგენით ვღებულობთ მას, როდესაც მისი ლოგიკური განმარტება გავიკებთ. მაგალითისთვის ავიდოთ შეუწვეტელი ფუნქცია: ჩვენ არ შეგვიძლიან ამ ფუნქციას ნიშნები შეუცვალათ, თუ ის ნუღად არ იქცა; შემდეგ კი განუზომელ რიცხვების სასხსნუღად და გასაგებად უზრდლო გამოანგარიშების კანონებს სზარობენ, რომლებსაც აზროვნულად დებულობენ და ასე ამტკიცებენ აბსოლუტურ თეორემებს. ეფექტუალური შეუწვეტელი ფუნქცია თავის თავად უაღბია; თუ ეს ფუნქცია ჩვენ ჭეშმარიტებას არ გვიამტკიცებს, მაგალითად, თუ ჩვენ არ გვანახებებს, რომ ეფექტურკალს თავისი ტანგენსი აქვს, ჩვენ ვცდილობთ, როგორც ზემოდ ვსთქვით, შევისწავლოთ რომელიმე ობიექტი, ჩვენ გრძობობარების წყალობით და რადგანაც ჩვენი გრძობობიარება მხოლოდ შედარებითია, სწორეთ ამისთვის ობიექტის ახლს კითხვისებთ და არა

მის აბსოლუტურ არსებობას; ლოდიაში ისტუციის თანდათან ჰქრება, მათემატიკაში ემპირიული ელემენტები უგუგდებულა და ეს ელემენტები აზრიოლურად არის მიღებული, და აი სწორედ აქ არის მათემატიკის თვისება, რითაც განმარტება და აისხნება ობიექტი მსჯელობას შემდეგ დედუქციაში. მაგრამ როგორც ჰუანკარე შენიშნავს, დამტიციებელი უნდა იყოს, რომ ეს თვისება, რომელიც განმარტებად გადაიქცა, მხოლოდ რეალურ ობიექტებს ეკუთვნის და ამ უკანასკნელის წარმოდგენა ჩვენ გამოცდით მივიღეთ და შემდეგ განკენებული წარმოდგენა შევქენით; ამის დასამტიციებლად, ჩვენ უნდა მივმართოთ ისეუ გამოცდას და ოუ გამოცდაში ჩვენ თეორია ვერ დავამტიციებთ, მაშინ შეიძლება მსჯელობა სინამდვილე და ქეშმარიტებად იუყოს, მაგრამ არა სისარტებლო და უხაფიეთ.

ლოდიასა და მათემატიკას შორის განსხვავება იმაში მდგომარეობს, რომ ლოდია უთველნაირ დამტიციებას მარტევი ოპერაციის უბუფებად ჰყოფს, მაშინ როდესაც მათემატიკა უთველნაირ გამოკლევისთვის ერთეულს ექებს. დავებრუნდეთ მკალითისთვის ისეუ შეუწყვეტელ ფუნქციას: დასწყისში ეს ფუნქცია მხოლოდ წარმოდგენაა, რომელიც ჭადალდზე გავხაზეთ, მაგრამ შემდეგ ეს წარმოდგენა თანდათან სწორდება, ვითარდება და ხდება უთანასწორობის რთულ სისტიმად, რომელსაც შეუძლიან გამოხატოს უთველნაირი პრიმიტიული წარმოდგენის სურათები, შეგვიძლიან გავიმეორათ ჰუანკარეს სიტყვები, რომ ასეშენი აშენებულია. ართმეტიკაში მიმატებას, გამოკლეებას, გუოფას, დაწყებას, განუზომლობას, სხვა და სხვა ოპერაციის განუზომლებზე, უარყოფითი რიცხვებს, ეგელა ამ ზემოდ წამოთელილ ცნებებს უდევთ სძირკვლად უბრალო დავიკრება, რომელიც პირველ განმარტებას გამოხატავს, შემდეგ კი თვით ეს დავიკრება: მზადებს სამდვილ განმარტებას ე.

ი. ლოდიაურ განმარტებას... გეომეტრიაში მრავალი აქსიომა, რომელიც გამოცდით არის შემოწმებული, ამზადებს ისეუ ამ სამდვილ, ლოდიაურ განმარტებას. მაგრამ, როდესაც ჩვენ გვჭირდება განმარტების ხმარება მსჯელობაში, მაშინ ეს განმარტება უნდა შეიცვადეს თავდაპირველად ობიექტის შეზღუდვას, რითაც ჩვენ შეუძლებთ ეს ობიექტი სხვა ობიექტებში გავარჩიოთ, შემდეგ რომელიმე ერთ იდეის გამოხატავად სხვა და სხვა სხელწოდებას თავიდან აცდენას და ბოლოს სხვა და სხვა იდეის გამოხატავად ერთსა და იმავე სხელწოდების თავიდან აცდენას. გადავიდეთ ეხლა აქსიომაზე. რა არის აქსიომა? ჩვეულებრივ მსჯელობაში აქსიომა პირდაპირი და სწრაფი გამართლებაა, რომელიც სიულების ეჭვს არ ბადავს და მასხადამი არ საჭიროებს დამტიციებაში და გვრც დამტიციების. მაგრამ ამ განმარტების შემდეგ, როგორც თვით მკითხველი დავკეთხმდება, იბდება საკითხი: არსებობს თუ არა ისეთი შემთხვევა, როდესაც აღმამანს შეუძლიან რომელიმე მოვლენის, რომელისმე ფენომენის აბსოლუტური გაკება? ამ კითხვის მასხხად ჩვენ შეგვიძლიან ავალაზარკოთ აზროვნების ხურთამოდგარნი, რომელიც ამტიციებენ ზემოდ აღნიშნულ შემთხვევის არსებობას. შერეუ ამტიციებს, რომ მოძარაბა ისეთ ადვილ მოვლენად გადაიქცა, რომ მისი მუდმივი გამოკრება მთელ სიცოცხლეს აყესებს, მაშინ როდესაც ჩვენ წინდაწინე შეგვეძლო მივევლო მისი აბსოლუტური არსებობა. რასაკვირველია ამ აბსოლუტურ მოძარაბის გაკებას ჩვენ ვითავისებთ გამოცდელიებით ბავშობიდან დაწყებული სიბერემდის. ეთკელნაირი ცოდნა ნაყოფთა უხილავ, შეუმჩნეველ ცდისა ჩვენ ბავშობაში, რომელიც შემდეგ დავიწყებულია, მაგრამ რომლის რეალობა ქეშმარიტებაა. შეუმჩნევა სხვა და სხვა წგრილმანობის (დეტალბის) მათი შედარება, მათი განსხვავანმართლება,

მათი გაგება, ამ გაგებაში შეცდომა, თვით ამ შეცდომის გასწორება, აი ის შეუკნებელი ოპერაცია, რომელსაც ადამიანი განიცდის მის ბავშვობაში.

თუ ეს ოპერაცია ნაყოფია შეგნებისა, მაშინ მათი შედეგი ხდება ფერამენად, მოფლენად, რომლის არსებობა სინამდვილეა: ამავე დროს ამ ნამდვილ მოფლენათა ცოდნა, ანუ აქსიომა, როდი არის ანოთროპული, არამედ ეს არის თანდათან და მძიმე წინსწარ მიუზაობის მომწიფება. მაშასადამე რომლისმე ნამდვილ მოფლენის შესასწავლად აუცილებელი საჭიროა ჩვენი გრძობის არა პირდაპირი შუამავლობა, ანუ მისი არა პირდაპირი მონაწილეობა. მაკალითისთვის ავიდეთ რომელიმე ჯამის ნაწილების ცვლილებათა აქსიომა: სანამდის ამ აქსიომას ადვარებდით, ჩვენ გავშინჯეთ, შევამჩნიეთ მრავალი რიცხვი სხვა და სხვა ობიექტებისა, შევნიშნეთ ამ ობიექტების ნუმერიული ერთგვარობა, ინდივიდუალური მივიდეთ, რომ კანონი საერთო და შემდეგ ყოველთვის, როდესაც კი შემთხვევა გვქონდა, ჩვენ განვაცრძოთ შემოქმედა ამ ობიექტებისა, მხოლოდ ვგულა ამ ოპერაციის შემდეგ ჩვენში დამტკიცდა ამ მოფლენის აქსიომაური ჭეშმარიტება. აქედან როგორც ვითხველიც დავკეთაჩხებმა, უაქსიომაოდ შეცნიერების წარმოდგენა ყოველად შეუძლებელია, მაშასადამე ყოველ შეცნიერების დასაწყისშივე ჩვენ უნდა გვქონდეს რწმენა მისი კანონებისა და ეს რწმენა ის ვარსკვლავია, რომელიც გზას გვიჩვენებს შეცნიერების შესასწავლად და გასწავლად. ვგულა ზემოდ აღნიშულ მიზეზების შემდეგ აქსიომა ჩვენთვის გამოცდის ნაყოფია, რომელიც თავის თავად დაუმტკიცებელია, მაგრამ რომლის მიღება აუცილებელ საჭიროებას შეადგენს ჩვენი მსჯელობა გასაცრძობად, რასაკვირველია, თუ გვინდა ჭეშმარიტებას მივაღწიოთ.

სტუარტ მილის აზრით, ყოველნაირი გა-

ნმარტება აქსიომას შეიცავს; მართლაცდა რას ნიშნავს რომელიმე სიტყვის განმარტება? თვით სიტყვა წარმომადგენელი ნიშნია ობიექტისა, აქედანვე-არსებობა ობიექტისა, რომელიც განიმარტება, მაკალითად: როგორ უნდა დავამტკიცოთ ის, რომ ერთი რომელიმე ფიგურა უდრის მეორეს? პასუხი ადვილია, როდესაც ერთს მეორეს შევუფარდებთ და ვნახვთ, რომ პირველი მეორეს უდრის. მაგრამ ამათ ორ ფიგურის ერთი მეორის გაზომვის დროს აუცილებელი საჭიროა, რომ ერთი მითგანი მოძრავი იყოს. მაშასადამე ეს მოძრაობა წინსწარ ღებულაბს მოძრავე ფიგურის შეუცვლელაბს, და ეს შეუცვლელაბა შეუმჩნეველად ჩავაგონეთ ჩვენს თავს იმის მიხედვით, რომ ჩვენ საქმე მაგარ სხეულთან, ე. ი. ფიგურასთან გვაქვს; ნამდვილად კი, როგორც ვიცით, მმოძრავე სხეულის ცვლილება-დეფორმაცია შეუწყვეტელია, მაშასადამე ეს ცვლილება ჩვენ გრძობიერებას არ ექვემდებარება. თუ ჩვენ გვურს გეომეტრიის არსებობა, მაშინ აუცილებელი საჭიროა მმოძრავე ფიგურის შეუცვლელაბის აქსიომად მიღება. სწორეთ მაშინ გეომეტრია ხდება იმ შეცნიერებად, რომელიც ივლევს მაგარ სხეულების ჯხუფათა მოძრაობას. მტკიცე ანალიზის შემდეგ გეომეტრიული აქსიომაში პასტულატიში არაფრით განსხვავდებიან, მათი საფუძვლიანი ერთნაირობა გამოამინარეობს მათ ურთიერთ ბუნებათა დრმა შესწავლით. როდესაც ჩვენ ვლაპარაკობთ: მოსტულატი ის წინადადებაა, რომელიც პირდაპირ დამოკიდებელია უერთდება დამტკიცებულ ჭეშმარიტებას, თავის ფორმაში გეომეტრიურ თვისების შენახვით, ვინაიდან ის დაუმტკიცებელია, ამითვე ჩვენ მხოლოდ აქსიომას განმარტავთ, რასაკვირველია, ცოტა სხვა გზით. მსჯელობა მტოპსვილია ჩვენი იდეის სილოგიზმით, ანუ უკეთ რომ ვსთქვათ, ამ სილოგიზმის შედგენით, რომელიც გამოიხატება უბრალო გეომეტრი-

ულ მოვლენებში; ეს მოვლენები გვაგვირგვებს ჩვენ, მაგრამ როდესაც დავეფიქრდებით ამ მოვლენებზე, როდესაც გავითვალისწინებთ ამ მოვლენების წარმოშობას, ეს გვაგვირგვება მალე ქრება. როგორც არ უნდა იყოს სილოგიზმი, ბოლოს ის ერთ განსხვავებულ, შეუცვლელ ოპერაციად ხდება: საერთო წინადადებიდან, რომელიც მარტულია დედა აზრად, მიზეზად, ჩვენ გამოგვყავს ერთი კერძო წინადადება, როგორც შედეგი; ეს ოპერაცია შეკვიდიან შივიდით შუამავალ წინადადების წყალობით, რომელიც მიზეზთა და შედეგთა შორის არსებული დამოკიდებულებათა გამოხატულებაა. მასხადამე სილოგიზმი ჩვენ შეგვიძლიან სამ ჩაწილად გავყოთ: ა) საერთო წინადადება, ბ) წინადადება შუამავალი, ანუ იარაღი პირველ წინადადებას დასამტკიცებლად და გ) წინადადება, რომელიც გამოხატავს შედეგს. გადავდეთ ისევ გეომეტრიაზე; ღორკანის არ იყოს, რომელიმე გეომეტრიაში ერთი ქვე უსათუთ ჩამოვარდებოდა და შემდეგ ვეგულსხვები, რომ ეს ქვე არ იყოს შემკრებული და შექრებული მეზობელ ქვეთ, მეზობელი ქვე მეორე მეზობელ ქვეთ და ასე სხვებიც. სწორეთ გეომეტრიაშიაც ვეგულა აქსიომები შეუწვევტელ თანხმობით უნდა იყვეს შემოწმებული გამოცდის შედეგან. სიტყვა, გეომეტრიას წარმოშობასთან ერთად, წარმოშვა კიდევ ორი ცნება, ცნება სწორ ხაზისა და სიბრტეისა; ამ ცნებაზეა აშენებული მთელი გეომეტრია. ამ ორ ცნებას დაუყოვნებლივ უმატებენ შემდეგ ცნებებს: ორნაირი მიმართულებას ერთ სწორ ხაზზე, ხახვრად სწორ ხაზს, ხახვრად სიბრტეეს და ხახვრად სივრცეს. ვეგულა სწორ ხაზებისა და ჰარალეულურ სიბრტეეების საერთო თვისება დაფუძნებულია მოძრაობის გადასხმის თვისებაზე, რომელიც აქსიომთ უნდა იყვეს მიდებული. ჰარალეულურ ხაზების კლასიკური განმარტება, რომ ისინი კრომანქას არ ხედებიან. უარყოფითია და არა

კომპარტი, რადგანაც ეს განმარტება გამოცდას არ ექვემდებარება, მასხადამე მოცემულ ინტენციას და ემსგავსება. განმარტება უცვლელ სწორ ხაზის ან ფიგურის, როგორც მოძრაობის, მიღება სწორ ხაზის, როგორც ბრუნვის ტეფრის, დამტკიცება თვით ამ სწორ ხაზის არსებობისა, აი რაშია რაციონალური ცნება ჰარალეობისა. ამავე დროს გეომეტრია არღებულობს პრიორულად კანტისებურ კომპარტიტებებს, მკალითად, რომ ერთეული უფრო დიდია ვიდრე მისი ნაწილი, რომ ერთეული უდრის მისა ნაწილების ჯამს. რადგანაც ასეთ შემთხვევაში ათასნაირ იზოკრიტულ შენიშვნები ებადება ზოგაერთს თავში, რითაც თვით გეომეტრიის არსებობასაც უარყოფენ. თუ აქსიომთ გამოხატულია შეაფიოდ და ნათლად, ასეთი აქსიომთ ექსპერიმენტულურ ცნებას გამოხატავს; მკალითობთ:

- 1) შეიძლება დამტკიცება სივრცის წერტილთა დამოკიდებულების. სამ რიცხვის რეალურ სისტემასთან;
- 2) სივრცის სინამდვილის წარმოდგენა შეიძლება სამნაირ ნუმიკული სხვა და სხვაობით ანუ სამზომიან აქსიომით;
- 3) სწორი ხაზი ეკუთვნის კატეგორიას შეუწვევტელ ხაზთა, რომლებიც განმარტულნი არიან ერთმანეთ შორის.
- 4) როდესაც ორი სწორი ხაზი ერთი მეორის მოპირდაპირეა, ან თუ ორი რომელიმე სხვა ხაზებისგან თითო მათგანი მოპირდაპირეა პირველ ორ ხაზთან, მაშინ ეს უკანასკნელი ორი ხაზი მოპირდაპირე ერთმანეთ შორის.
- 5) ადგილის გამოცვლა (ანუ გადასხმა) უდფორმაციოთ ნამდვილი ტრანსფორმაციაა და შეადგენს ერთ რეალურ შეუწვევტელ ჯგუფს, რომელიც თვით ამ ტრანსფორმაციის წინააღმდეგობას შეიცავს.
- 6) ერთა და იმავე წერტილიდან მხოლოდ

ერთ ზირდაზირ სიმეტრიურ ხაზის გავლებას შეიძლება მეორე ზირდაზირ ხაზამდე.

ამ ზემო მოყვანილ აქსიომებიდან ადვილი გასაკებია გეომეტრიის ნამდვილი ბუნება, მისი ნამდვილი ხასიათი. როგორც თვით მიკითხველი დაგვეთანხმება ეს აქსიომები როდი არიან აზირორული, სინტეტიური, განსჯა-გასამართლება, როგორც მაგალითად შემიძლება: უოკელნიან ცვლილებას აქვს მიზეზი, რადგან ეს რომ ასე არ უთვლიდეთ. ე. ი. ყოველ ცვლილებას მიზეზი რომ არ ჰქონდა, მაშინ ჩვენ არ შეგვიძლო წინააღმდეგ წინადადების გაკება. უოკელის მეტრიკა და მკვიდრებულია შემდეგ ზოსტულატზე: ერთ წერტილიდან, რომელიც სწორ ხაზის გარეშე იმყოფება, მხოლოდ ერთი ზარალეური ხაზის გაყვანა შეიძლება. რეიზნის მეტრიკათ-კი ერთი წერტილიდან არც ერთი ზარალეური ხაზის გაყვანა არ შეიძლება. რაც შეეხება ღაბა-ჩევისკის მეტრიკას, ის გვეუბნება, რომ ერთ წერტილიდან რამდენიც გვინდა, იმდენი ზარალეური ხაზების გაყვანა შეიძლება. როგორც მკითხველს მოეხსენება, ამ სხვა და სხვა გვარ ზოსტულატთა შორის, რომლებიც ზრატკიასი ერთსა და იმავე შედეგს იძლევიან, ჩვენ არ შეგვიძლიან ვსთქვათ, რომელია მათში უფრო სწორი და უფრო ნამდვილი; ერთად ერთი დაფასება ამ ზოსტულატების შემდეგ წინადადებაში უნდა გამოიხატოს: „ამა და ამ შემთხვევაში, ეს და ეს ზოსტულატი უფრო ადვილია და ხელსაყრელი“. ამავე დროს ჩვენ შეგვიძლიან ვსთქვათ, რომ არც ერთი ზემო მოყვანილი ზოსტულატი გამოცდით მიღებული ჭეშმარიტება არ არის. ექსპერიმენტანტიში დაგუშვით, და მივიღეთ სხეულების სიმაგრე ე. ი. ჩვენ მხოლოდ მაკარ სხეულებთან გვექონდა საქმე. შემდეგ ამის ჩვენ გამოცდაში თვით ამ სხეულების თვისება გამოკვავს. ვიმეორებთ კიდევ, რომ გეომეტრიული აქსიომები არც მ-

ეტო აზირორულ სინტეტიურ განსჯა-გასამართლება და არც მართო ექსპერიმენტალური შედეგები არიან. გეომეტრიული აქსიომს ეს მხოლოდ ზირობაა, ეს შეთანხმება, თუ შეიძლება ასე ვთქვათ, რომლის არჩევანი ექსპერიმენტალურ მოვლენების მიხედვით ხდება ხოლმე. მაშასადამე, არსადღეს ჩვენ არ უნდა აურიოთ ერთმანეთს ზირობა შეთანხმება და აზირორული სინტეტიური განსჯა-გასამართლება. — ეხლა გადავიდეთ არითმეტიკაზე. არითმეტიკაშიც იმავე მოვლენას ვხვდებით. როგორ უნდა გავიგოთ ჩვენ სიმრავლის კონცეპტი, რომელიც გამოყვებულია არითმეტიკაში? ზსუსხი შემდეგია: შეერთებულ ობიექტთა ბუნებისკან დამოკიდებულ აბსტრაქციით და მათი კოლექტიურ შეთანხმებაზე დაფუძნებით. ერთი რომელიმე რიცხვი ჩართული ამ კოლექციისში, თვით ამ კოლექციის იდეა, თვით ამ კოლექციის გამოხატულება. კოლექცია მხოლოდ მაშინ არის დასრულებული, როდესაც ერთი ობიექტიდან მეორეზე გადასვლით, მეორედან-მესამეზე... ჩვენ უსათუოთ ერთსულ ჩვენ მიერ შეხვედრულ ობიექტს ვუბრუნდებით. ნული ჩვენ ვგანვიგებებს, რომ კოლექციისში ობიექტი არ იმყოფება. მათემატიკაში ნული მიღებულია როგორც ზრამეტიული იდეა, ამავე დროს ის მთელი და შემდგომშიც რიცხვების იდეა. მათემატიკა ღებულობს შემდეგ აქსიომებს:

1) ნული არის რიცხვი 2) ყოველ რიცხვს მოსდევს მეორე რიცხვი 3) ორი რიცხვი, რომელიც ერთსა და იმავე რიცხვს მოსდევს თანასწორია. 4) ნული არც ერთ რიცხვს არ მოსდევს. აი ეს აქსიომები, რომლების უარყოფა, მათში ეჭვის შეტანა არ შეუძლიან არც ერთ ჭკუაზე მეოფე ადამიანს. რამდენიც უნდა ვეცადოთ, რამდენიც უნდა ვიმეცადინოთ ამ პრინციპების წინააღმდეგობას მინც ვერ მოვინახვოთ, თუ ჩვენვე ჩვენს მსჯელობაში წინააღმდეგობაში არ ჩავვარდით. ეს ზემო მოყ-

ვანილი აქსიომები კანონებია, რომლებიც შე-
თავსებულია ჩვენ ინტელექტუალურ გამჭრ-
ახობით, კარშეშო არსებულ ბუნებასთან შე-
თანხმებით. კითხვა იმის შესახებ თუ რომე-
ლი გეომეტრია უფრო სწორია ეუკლიდის,
რიემანის, თუ ლაბანევის, ეს ისეთი კითხვაა,
რომელსაც არაფერი აზრი არა აქვს—ასეთი
კითხვა—ასურდა. შეიძლება ეს კითხვა შე-
ვცვალოთ ამ ნაირად: ამ სწამ გეომეტრიაში,
რომელია უფრო მარტივი? მასწინ ვასუხიც
შემდეგია: ეუკლიდის გეომეტრია სხვა გეო-
მეტრიებთან შედარებით უფრო მარტივია
და ადვილი ისე, როგორც პირველ ხარისხი-
ანი მრავალწევროვანი მეორე ხარისხიანი მრ-
ავალწევროვანზე; რადგანაც ეუკლიდის გეომე-
ტრია ექვემდებარება თვისებას მაკარ სხეულ-
თა, რისგანაც ჩვენ საზომი იარაღებს ვამზა-
დებთ.

მაგრამ თუ ისეთი ქვეყანა აღმოჩნდა, სა-
დაც ადამიანი კარშეშორტეშული იქნება მად-
ნარ სხეულთ, ანუ სითხეთი, მასწინ, რასაკვი-
რვლია, ამ ხალქვეყანას ჩვენი გეომეტრია
არ ექნება. წარმოვიდგინოთ ასეთი ქვეყანა,
რომელიც დასახლებულია ისეთი სულდგმუ-
ლებით, რომლებსაც აქვს გონება, გრძნობა,
ენება, მაგრამ რომლებსაც არ შეუძლიათ ჰქო-
ნდესთ ჩვენებური გეომეტრიული წარმოდგენა.
ასეთ ქვეყნის წარმოსადგენად ავიღოთ ერთი
სფერა, რომელსაც ტემზარტურად ექნება $A(R^2 - D^2)$,
სადაც d უდრის მანძილს ერთი რე-
შულიმე წერტილიდან ცენტრამდე, ამავე დროს
 d ზედაპირზე უდრის ნულს, რადგანაც $d=R$;
 d მაქსიმუმიდან ცენტრში და უდრის AR^2 ; ამ
ქვეყანაში კაცანიურების კოორდინატი x უც-
ვლელია, ამ მიზეზით სივრცე პრთხორციო-
ნალურია ტემზარტურასთან; სხივ კადამტეხი
წრის ფორმულა არ იქნება შემდეგი სახის
 $R^2 - x^2$. ამ ქვეყანაში მცხოვრებ ადამიანების
აზროვნების განხილვა შეტად საინტერესოა,
ვინაიდან ყოველი მოვლენა მათ სხვანაირად

იჩვენებათ, ვიდრე ჩვენ, ამ მიზეზით მათი
გეომეტრია სულ სხვა ფორმის იქნება, ვიდ-
რე ჩვენი. იქ მცხოვრებ ადამიანისთვის, მო-
ძრავი სჯანი, რომელიც ზედაპირს გახლო-
დება, თანდათან პატარავდება და ნულსაკენ
მიილტვის. ჩვენთვის ეს ქვეყანა განსაზ-
ღვრულია, მასწინ როდესაც იქ მცხოვრებ ადა-
მიანისთვის ყოველად მოუხერხებელია მისი
განსაზღვრა. ამ ადამიანებისთვის გეომეტრია
სხვა და სხვა კანონთა ანსამბლია, რომლებიც
შექმდებიან სხეულთა მოძრაობაში, მასწინ რე-
დესაც თვით ეს სხეულები ტემზარტურის
განსხვავებით ერთგვარ დეფორმაციას განიც-
დიან. ეგვლა ზემო მოყვანილ მიზეზებით,
მათთვის სინათლის სხივები სწორ ხაზიანი
არ არის, არამედ მრუდე ხაზიანი. საკითხას
განსამართავად წარმოვიდგინოთ რომელიმე სა-
ჯანი, რომელიც, როგორც მაკარი სხეული,
დეფორმაციას განიცდის შემდეგი ფორმულის
მიხედვით: $L = Kx = Kd(R^2 - D^2)$; როგორც
თვით შეთხვეული დაგვეთანხმება, ამ მოძრა-
ობას არაფერი საერთო არა აქვს ეუკლიდისე-
ბურ მოძრაობასთან. თუ ჩვენ ვიტყვით, რომ
ამ ადგილის გამოცვლას ამჩნევს რომელიმე
გონიერი არსება, მასწინ ამ გონიერ არსების
შთაბეჭდილება იცვლება ამ ადგილის გამოც-
ვლასთან ერთად, მაგრამ შესაბამ მოძრაობის
მონახვით ის ასწორებს თავის შთაბეჭდილე-
ბის ცვლილებას. წარმოვიდგინოთ ესლა, რომ
ამ გონიერი არსების და მოძრაუ სისტემის
შორის არაფერი განსხვავება არსებობს, ანუ
ყვეთ რომ ესთქვით, წარმოვიდგინოთ, რომ
ეს მოძრაუ სისტემა თვით ეს გონიერი არ-
სება, მასწინადამე, ამ მდგომარეობაში ეს არ-
სება სწორედ ისეთ შთაბეჭდილებას დებუ-
ლობს, როგორც პირველად, მხოლოდ იმ კა-
ნისხვავებით, რომ პირველ შემთხვევაში მას
შეძლება ჰქონდა თავის შთაბეჭდილება კავს-
წორებინა შესაბამ მოძრაობის მონახვით, მა-
შინ როდესაც ესლა მას ეს არ შეუძლიან. იმ

ქვეყნის მცხოვრებნი ჯერ მოვლენებთ ანაწი-
ლები და მხოლოდ შემდეგ ირჩევიან ისეთ
ადგილის გამოცხადებას, რომლის გასწორება
შესაძლებელია თვით გონიერ არსების ადგილის
გამოცხადებით. მაშასადამე მათი გეომეტრია რო-
დი არი მაგარ სხეულთა შესწავლა, რომელი-
ბიც დეფინიციის არ განიცდიან (ასტრონომია)
ანამედ ის არის მდგომარეობათა ცვლილების
შესწავლა და ამისთვის სრულებით არ ემსა-
ვება ევკლიდისებურ ადგილის გამოცხადებას.
როგორც ზუსტად შეინიშნავს, ევკლიდის ქვე-
ყნა გეომეტრიის შეგნვალოთ რომელიმე სხვა
ქვეყნით; აქედან შემდეგი ლოგიკური დასკვნაა,
რომ ადამიანის გონებას შეუძლიან წარმოად-
გინოს უთვალავი რიცხვი სახლ ქვეყნებისა,
რომლებსაც ექნება თავთავინათი გეომეტრია.
ამ ფიქტიურს ქვეყნების წარმოდგენით, ჩვენ
შეგვიძლიან შემდეგი დასკვნა გამოვიყვანოთ,
რომ გეომეტრია არის მეტეორება, რომელიც
გვასწავლის კერძო „ჯგუფთა“ კანონებს.
ჯგუფი ანუ უკეთი რომ ვსთქვათ მისი სერ-
თო კონცერტი, წინასწარ არსებობს ჩვენს
ზრდა და მოქმედებს ჩვენზე, როგორც აზ-
როვნების ერთერთი ფორმა. დაუბრუნდეთ ისევ
ჩვენ წერილის სათაურს ე. ი. მათემატიკურ
სემინარიუმებს და გავარჩიოთ ის კანონები,
რომლებიც განაგებენ ჩვენ გონებრივ მოქმე-
დებას ამ სემინარიუმების მიხედვით. როდესაც
მეტეორულ სჯა-ბასში ვინმე იტყვის, რომ
ეს და ეს დებულება ეს და ეს თეზისი რწმენის
კრიტიკიუმით, ჩვენ ვაღიარებთ ვართ ამ
განხილვებს ანგარიში გავუწიოთ. მართლაც
და რა არის რწმენის კრიტიკიუმი. მასუნი
მხოლოდ ერთია: რწმენის კრიტიკიუმი ეს
აბსოლუტური ზირობაა მეტეორების შესავი-
სებლად და მის შესასწავლად; თვით ეს ზი-
რობა კი სერიაა, რომელიც გამოხატავს ელე-
მენტთა რიცხვს, ე. ი. გაყოფას, გარჩევას და
განსხვავებას. უოველი საგანი, რომელიც არ
ყოფა, არ განსხვავდება, არ განიხილება არ შე-

იძლება გავხუდ იყვეს, როგორც ორდონატი-
მაგალითად, არითმეტიკაში, თუ ჩვენ გავიგებთ
სიდიდეს დაუსრულებელ ხაზის გამოხატულე-
ბით, მაგრამ თვით ამ ხაზის გამოხატულება
ისეთსავე სიბუნელი; ისეთსავე გავიგებრბანს წა-
რმოადგენს ჩვენთვის, როგორც თვით ის და-
უსრულებლობა, რომელსაც ეს ხაზი წარმო-
ადგენს; მაგრამ ამავე დროს, თუ ჩვენ შეგვი-
ძლიან ამ შეუწყვეტელ ხაზის მაგიერ მთელი
შეუწყვეტელ წერტილთა წებება გავიგოთ, მა-
შინ ჩვენ გვიქნება სახლი იდეა, რომელიც
რიცხვის იდეა იქნება; ეს მოვლენა კი ადგილი
გასაკება, რადგანაც თუ ოდესმე ადამიანი
იტყვის სიტყვა „რიცხვს“, ამავე დროს ის
უსაოოოდ დაზარაობს სიმარჯვეზე, სიდიდე-
ზე გაუოფაზე, აქედან-კი შემდეგი მარტი-
ვი დასკვნაა, რომ რიცხვი არის გაუოფიდი
რაოდენობა. მაგრამ რიცხვს არც ეს განმარ-
ტება ჭეფენს სათელს, რადგანაც ის ივე ძნელ
წარმოსადგენად და გასაკებად რჩება. უოველ-
ნაირი არითმეტიკური ოპერაცია ჯგუფთა და
რიცხვთა შედარებაში მდგომარეობს, მაგალითად,
გაყოფაში, გარჩევაში, მიმატებაში, გამოკლე-
ვაში, და სხვა და სხვა ჯგუფებზე გაუოფილ
სიდიდისგანსხვავებაში.

გეომეტრიაშიაც ჩვენ ისე ვხვდებით მდგომარეობთ,
როგორც არითმეტიკაში ე. ი. სიდიდის გა-
ყოფით და შემდეგ მაგარ სხეულთა შედარე-
ბით. ასტრონომიაში ჩვენ მნათობთა დიფე-
რენციალს ვხვდებით და მათი მუდმივი მოძ-
რაობით, მათი მუდმივი რჩევათა ჩვენ ვმოყ-
ლობთ სერის იდეას.

ფიზიკა და ქიმიამაც იგივე დამტკიცება,
უვლელან კოლექტია; უვლელან ჯგუფთა, უვლელან
პროგრესის, ერთის სიტყვით, უოველ მეტეორე-
რებაში, რომელიც კი პროგრესის ცხას ად-
გება, სერია საგანია ამ მეტეორების. მათემა-
ტიკა-კი თვით ამ სერიების გამოხატარი-
შებაა. კონტინსუის მათემატიკური მსჯელობა

აზრიორული იყო, სიდანაც მას გამოჰყავდა შექმდეგი დასკვნა, რომ მათემატიკა აბსოლუტური კვშმარიტებაა, დამოუკიდებელი გამოცდაზე. მაგრამ, როგორც ჩვენ უკვე შევნიშნეთ, სერიის კანონები, რომლებიც წარმოადგენენ მხოლოდ გამოსაყენებელ კანონებს, აზრიორული რთლი არიან. მართლაც და თუ „შე“ თავის თავად არ გამომდინარეობს გრძნობიარ-

ბისგან; „შე“-მ არაფერი არ იცის; მას არც ერთი ცნება არა აქვს, არც ჯგუფების და არც სერიის; მასისადამე, უკანასკნელ ანალიზში გამოტლდა მაინც მათემატიკურ სინამდვილის კრიტერიუმი; და აი აქ არის მათემატიკის კვშმარიტება, რითაც ის სხვა მტრნიკრებაში განსხვავდება.

ე. აღშობია.

სქესობრივი საკითხი

წერილი დასთავს

III

ღო ქეთო!

თვალწბი ცრემლებით მეგვება, როდესაც ამ წერილსა გწერ. დეიდა ჩენი კესარი-გარდაცვლილა, ეს არის, ახლა მომივიდა ამბავი. შენ ხომ იცი, როგორ მიყვარდა დეიდა პატარაობიდანვე.

ეჰ, რისთვის ვიბადებით, რისთვის ვიბოცებით, ვინ იცის, ვინ გაიგებს?

შენს უკანასკნელს წერილში მწერ: შემატყობინე შენი შეხედულება, რა მნიშვნელობა აქვს თეატრს ბავშვის სქესობრივი გრძნობის განვითარებაში, თანამედროვე პიესებში სიყვარულს დიდი ალაგი უქირავს სცენაზე; ჩვენ ხშირად ვხედავთ სიყვარულის განვითარებას, იქვს, ხვევნაკოცნას, ალერსს; ყოველივე ეს, ცხადია ბავშვს სქესობრივ გრძნობას ნაადრევად გაულღიძებს და ამით ზარალს მოუტანს.

ხომ არსებობს საბავშვო წიგნები, საბავშვო ჟურნალები; ამგვარადვე უნდა არსებობდეს საბავშვო თეატრიც. თხუთმეტწლამდი ჩვეულებრივი პიესების შესრულებაზე დასწრება ჩემის შეხედულებით საზარალოა ისე, როგორც საზარალოა

და მავნებელი მცირეწლოვანთათვის რომანების კითხვა.

თეორია სხვა ყოფილა, პრაქტიკა კი სხვაო,--მწერ შენ. ამასწინად მეღ თამრიკო ქუჩაში მივიღილით, გადაბმულ ძაღლებს თვალი მოჰკრა და ჩამაცვიდა: დედიკო, რასა შვრებიან, გავაშველოთო; რომ გვლარ გავაჩუმე, გავუწყერი: სისულელეს ნუ მეკითხები, რა შენი საქმეა მეთქი. ძალიან ცუდად მოქცეულხარ, დაო ქეთო! იდეალური სქესობრივი აღზრდა ბავშვისისა ის იქნებოდა, რომ ამგვარი კითხვები ბავშვს არ ებადებოდეს, მაგრამ ცხოვრებაში ეს შეუძლებელია. ათასი გაუფრთხილდევ, ბავშვი დაინახავს ან გაიგონებს ისეთს რასმე, რაც გამოიწვევს შესაფერი კითხვას, როგორც შენს მაგალითში. რაკი ბავშვს კითხვა დაებადა და მოვმართა, უსათუოდ უნდა დააკმაყოფილო. როდესაც შენ ამის ნაცკლად ბავშვს უწყრები: სისულელეს ნუ მეკითხებიო, რას აღწევ?

ჩამოგითვლი.

ბავშვს აშინებ, გულახდილობის სურ-

ვილს უკარგავ და გულჩათხრობილობას აჩვენებ. ბავშვს ატყობინებ, რომ შენ დი-
დმა ადამიანმა იცი ისეთი რამ, რაც მან
არ უნდა იცოდეს, რაზედაც ის არ უნდა
დაგვეკითხოს. ამავე დროს ვერავითარის
წყრომით და გადაფურჩეხებით ვერ დაავიწყ-
ებინებ ბავშვს ნახულ სურათს, ის ეცდება
თავისის ძალღონით დაიკმაყოფილოს თვი-
სი ცნობის მოყვარეობა და მისი აზრო-
ვნება არა სასურველ მიმართულებას მი-
იღებს.

ხომ იცი, დამალული განსაკუთრებით
იზიდავს დიდსაც და პატარასაც.

აა, დედა მიმაღავს რაღაცას გაივლებს
ბავშვი გულში და ის აწი განსაკუთრებით
დაუწყებს ამგვარ სურათებს ძებნას, მისი
აზროვნება და ოცნება უფრო შეჩერდება
ამგვარ სურათებზე, რათა ბავშვმა ახსნას,
გაიგოს როგორმე ის, რასაც მას უმაღა-
ვენ.

შენს ალაგას აი მე როგორ მოვიქცე-
ოდი: თამრიკო რვა წლისა არის ახლა. რვა-
წლის ბავშვისათვის სრულებით საჭირო
და სასარგებლო არ არის სქესობრივ ურ-
თიერთობის ცოდნა. მე ვეტყვოდი მას იმის
შეკითხვაზე: ძაღლები თამაშობენ და არა-
ვითარი გაშველება არ არის საჭირო მეთ-
ქი. წარმოვიდგინოთ, რომ შენი თამრიკო
თორმეტიწლის არის. დაინახა აღნიშნუ-
ლი სურათი და შეგვეკითხა.

შენს ალაგას თორმეტიწლის თამრიკოს
პირდაპირ ვეტყვოდი: ძაღლები აგრე იმი-
ტომ არიან, რომ ლეკვები დაჰყარონ
მეთქი.

ამგვარ წლოვანებაში დამალვას და მო-
ტყუებას არავითარი აზრი არა აქვს, მო-
ზარდი მალე მივიხვდება ტყუილს და მი-
სი ოცნება გარყენის გზას დაადგება. ამი-
ტომ უმჯობესია ისე აუხსნა რომ საჩო-
თირო მხარე გსმოსტოვო და თვით ნახუ-

ლი სურათის ღრმა აზრსა და მნიშვნე-
ლობაზე შეაჩერო ყმაწვილის გონება.

როგორც გწერდი, თორმეტი წლიდან
თოთხმეტამდე ის გარდამავალი ხანაა ყმა-
სვილის ცხოვრებაში, როცა მის სხეულ-
ში სქესობრივი მომწიფების ნიშნები ჩნდ-
ება, ლევიდება და შესაფერი გრძნობაც
ისახება.

აი ამ ხანაში საჭიროა ბავშვის გონების
შესაფერად მოზარდება და განვითარებაც.
სქესობრივი ურთიერთობა ადამიანთა შო-
რის არც სასახელოა, არც სათაკილო და
სასირცხვო, არც კეთილი და არც ბო-
როტი, — ის არის მხოლოდ აუცილებელი
მოვლენა ადამიანთ გასამრავლებლად.

სიცოცხლის უმდაბლეს საფეხურზე სქე-
სი არ არსებობს. არიან ერთ უჯრედთან
ცხოველები, რომლებიც მრავლდებიან
შუაზე გაყოფით. არიან ისეთი ცხოველე-
ბიც, როგორც, მაგალითად, უსულო ჭია,
რომლებიც ერთს და იმავე დროს დე-
დალსაც წარმოადგენენ, მამალსაც, რად-
განაც დედლის სასქესო ასოებიც აქვთ,
მამლისაც. ამისთანა ცხოველი თვითონ
ინაყოფიერებს თავისთავს და ამგვარად
მრავლდება, — სხვისი დახმარება მისთვის
საჭირო არ არის.

სიცოცხლის განვითარების მაღალ სა-
ფეხურებზე კი ერთ არსებაში შეერთებუ-
ლი დედალი და მამალი ერთმანერთს სცი-
ლდებიან და ამგვარად ჩნდება სქესი. იქ,
სადაც სქესობრივი დაყოფა არსებობს,
გამრავლება შეუძლებელია ისე, თუ ორი
სქესი ერთმანერთს არ შეუკავშირდა.

უსულო ჭიას შეუძლიან გამრავლება
თვისის საშუალებით: მეორე უსულო ჭია
ამ მიზნისათვის მისთვის არ არის საჭირო.

ქალს კი არ შეუძლიან გამრავლება, არც
მამაკაცს, თუ ორივე ერთმანერთს არ
შეუკავშირდა სქესობრივად.

ახალგაზდა ქალწულს ხშირად ისეთი წარმოდგენა აქვს, თითქოს სქესობრივი კავშირი საყვარელ კაცთან მას ამცირებდეს, არცხვენდეს, იმის ადამიანურს ღირსებასა ჰლაზავდეს.

ვათე კი სქესობრივი კავშირით ამაცობს, ყოყოჩობს.

ორივე შემცდარია და ორივეს შეცდომა შედეგია ყალბი აღზრდისა.

დედმამის მეცადინეობა იმაში უნდა მდგომარეობდეს, რომ შეიღებს საღი, გონიერი შეხედულება შემაშუავებინონ სქესობრივი ურთიერთობის შესახებ.

კამეტ-თოთხმეტიწლის ქალსა და ვაჟს დედამ უნდა აუხსნას ყოველისფერი, მაგრამ აქ ერთგვარი სიძნელე გადაგელოდება წინ, დაო ქეთო! თუ რომ წვრილმანებს გნაშურდექი და მოინდომე ყოველისფრის დაწვრილებით ახსნა, უხერხულ და საჩოთირო მდგომარეობაში ჩავარდები. თუ ნამეტანი სიფრთხილე დაიწყე, შეიღებს ვერ დააკმაყოფილებ და ექვსაც აღუძრავ; დედა ბევრ რასმე გვიმალავსო.

შენ უნდა მოუყვანო მათ, დაო ქეთო, მაგალითი მცენარეთა ცხოვრებიდან. მიიყვანე ყანაში აბიზინებულ სიმინდთან. იქ; სადაც სიმინდის ღეროზე ფოთლები თავდება, ქუჩუჩოა; გამოსახულ ტაროს თავში კი უღვაშები; მოსტეხე ამდროს ტარო, გაარჩიე და დაინახავ. შენც და შენი შეიღებიც, რომ შიგ ერთიკახე წყალწყალა მარცვლებია.

— აბა თამრიკო, აბა ზურაბ, მითხარით, საიდან უნდა გაჩნდეს ამ ტაროზე დიდი, მაგარი მარცვლები? ეკითხები შენ კმაწვილებს.

ვერც ერთი მათგანი ვერას გიპასუხებს, გარდა არვიკისა.

მაშინ შენ მოჰლოჯე სიმინდის ქუჩუჩო, დარტყი ხელის გულზე და დაანახვე მათ

ის მტვერი, რომელიც ხელის გულზე დაგეყრება.

— აი სიმინდის ქუჩუჩიდან ეს მტვერი ეყრება ტაროს უღვაშს, უღვაშებიდან ჩადის შიგნით, ანაყოფიერებს ტაროსა და ამგვარად ჩნდებიან მარცვლები. ყოველი მარცვალი კი მიწაში გაილოჯება და ამოდის მთელ სიმინდათ. აუხსნი შენ კმაწვილებს: მტვერი თუ არ დაეყარა უღვაშს, ტარო უმარცვლოდ დარჩება, მაინც და მაინც ის კი არ არის საქირო, რომ სიმინდის უღვაშს მისივე ქუჩუჩას მტვერი დაეყაროს, — რომელი სიმინდის მტვერიც უნდა მოხედეს, ტარო მაინც განაყოფიერდება.

აილე, ახლა დაო ქეთო, გოგრის, ნესვის, კიტრის ან სხვა ყვავილი, ყოველ ყვავილში ჰნახავ მოგძოო სამტვერე რიკს, რომელიც ამზადებს გასანაყოფიერებელ მტვერს. ეს მტვერი ეყრება რიკის გარშემო შემოსხმულ ნაწილებს და ამგვარად ნაყოფიერდება კვირტი — გოგრაში, ნესვში, კიტრში, საზამთროში და სხვ. ჩნდება მარცვლები.

გააპე შუაზე ლობიოს მარცვალი, ან თხილის გული. ერთ თავში ჰნახავ პატარა მცენარეს, — ფოთლებიც კი არის გამოსახული. საიდან ჩაისახა ეს პაწანწყინტელა მცენარე? მტვერმა განაყოფიერა მარცვალი, თხილის გული და სხვა და ამგვარად გაჩნდა მცენარის ჩანასახი.

მაშასადამე, დაო ქეთო, აი როგორ გროვდება უმათარესად მცენარე. ყოველ მცენარეს დედაცა ჰყავს, მამაც, მცენარეებში დედლებიც არიან, მამლებიც. მცენარეებს მამლის ასოებიცა აქვთ, დედლისაც. მამლის ასო ამზადებს გამანაყოფიერებელ მტვერს, დედლის ასოში კი არის გასანაყოფიერებელი ნაწილები — მარცვალი, გული, ნაყოფი და სხვ. ხშირად ერ-

თსა და იმავე მცენარეს ორივე ნაწილები აქვს—დედლისაც, მამლისაც, როგორც, მაგალითად, სიმინდს, კიტრს, ნესეს. ბევრ მცენარეს კი ან მხოლოდ მამლის ნაწილები აქვს, ან მხოლოდ დედლისა—ე. ი. მცენარეებში წმინდა მამალიც არის და წმინდა დედალიც. ხშირად კი ორივე სქესი შეერთებულია ერთსა და იმავე მცენარეში. მცენარეულობასთან შედარებით ცხოველების აგებულება უფრო განვითარებულია ამიტომ დედალი და მამალი ცხოველებში სრულებით დაყოფილი არიან.

მცენარესა აქვს სამტვერე რიკი, რომელიც ამზადებს გამანაყოფიერებელ მტვერს.

მამალ ცხოველს აქვს სასქესო ასო, რომელშიაც მზადდება გამანაყოფიერებელი სითხე. მცენარესა აქვს მტვერის მისაღები ასოები, სადაც ეყრება მტვერი და ანაყოფიერებს მარცვალს, კვირტს, ნაყოფს და სხვ.

დედალ ცხოველსაც აქვს სასქესო ასო, რომელშიც ნაყოფიერდება კვერცხი მამლის სასქესო სითხის საშუალებით.

ამაზედ მეტი, ამაზედ უფრო დაწვრილებით ახსნა დაო ქეთო, საჭირო არ არის. დანარჩენს თვითონ ბავშვები მიხედუბიან. მთელი სქესობრივი აქტის დაწვრილებით ახსნა ერთგვარ ზრდილობიანობას იქნება მოკლებული და სრულებით მეტია. ბავშვი ისეც მიხედება ყოველისფერს.

შენ უნდა აუხსნა მხოლოდ ბავშვებს, რომ ყოველი ჩვენგანი ჩნდება კვერცხიდან სპერმატოზოიდთან შეერთებით. ამგვარადვე ჩნდება ფრინველი, ოთხფეხი, ქვემტრომი—ბაყაყი, თევზი, ქათამი, ღორი, ძაღლი, ცხენი და სხვ. თორმეტცამეტის წლის ბავშვს აინტერესებს დედამისის შორის ურთიერთობა.

მე მყავს ერთი კარგი მეგობარი ქალი. სწორეთ ამ ურთიერთობაზე გვექონდა ლაპარაკი ამას წინად.

—ცამეტის წლისა ვიყავი, როდესაც სრულებით შემთხვევით და ჩემთვის მოულოდნელად დავრწმუნდი, თუ რა სქესობრივი ურთიერთობა არსებობდა დედასა და მამას შორის, მიაბო მან. ჩემს არსებაში რაღაც დიდი ცვლილება მოხდა, სანამ სემს აღმოჩენას შევეუბრებოდი, დედამა თითქოს შემძულდა კიდევ.

ეს ასეც უნდა მოხდეს, დაო ქეთო, ყველგან, როდესაც ბავშვს ყოველისფერს უმაღავენ.

ცამეტ-ოთხმეტი წლის ბავშვს უსათუოდ უნდა აუხსნა, თუ რა სქესობრივი კავშირი არსებობს ცოლსა და ქმარს შორის.

როდესაც ბავშვი თვითონ გაიგებს შემთხვევით, უსათუოდ დეეკარგება პირველ ხანს მაინც, პატივისცემა დედამამისადმი.

—აა, თქვენ მე მიმაღადით და აი თურმე რა სისაძაგლეს ჩადიხართო, გაივლებს ბავშვი გულში. ბავშვის აზროვნება და დიდისაც ისეა გამართული, რომ ყოველივე დაფარული და დამალული მას დამამკირებელი, სასირცხვო და დასაძრახისი ჰგონია.

ბავშვს დაწვრილებით კი არ უნდა აუხსნა, ქეთო, ის უნდა მიახვედრო, რომ სქესობრივი კავშირი დედამამს შუა საჭიროა, აუცილებელი, რომ აქ დამამკირებელი, დასაძრახისი არაფერია; მაშინ სქესობრივი კავშირიც სულ სხვა სახით წარსდგება ბავშვის ოცნების წინაშე.

არ შეგინიშნავს, რომ პეპელები ხშირად წყვილ წყვილად დაფრინავენ? მათ უყვართ ერთმანერთი და ერთმანერთთან შეკავშირებით პატარა პეპელების წარმოშობა უნდათ.

აი, მიუთითე ამ გარემოებაზე ბავშვებს. გაზაფხულზედ რომ მერცხლები გვესტუმრებინან, დედალი და მამალი ერთმანერთს შეუკავშირდებიან და ბუდეც ერთად იკეთებენ, რომ შვილები წარმოშობონ. ამგვარსავე მაგალითს გვიჩვენებენ ბელუჩები, შაშვი და სხვ.

მიუთითე ამ მაგალითებზე ბავშვებს, დაო ქეთო, მხოლოდ ყოველთვის ხაზი გაუსვი სიყვარულს. დედალი და მამალი მერცხალი ჯერ შეიყვარებენ ერთმანერთს, შემდეგ ერთად იწყებენ ცხოვრებას, რომ საერთო შვილები შეიძინონ და დაზარალონ.

როდესაც ბავშვში სქესობრივი გრძობა უკვე გაღვიძებულია, მას ორი რამ ღრმად უნდა ჰქონდეს შენსაგან ჩანერგული და შეშისხლხორცებული: პირველი ის, რომ სქესობრივი აქტი მხოლოდ გამრავლებისათვის არის საჭირო, მეორე ის, რომ ამ აქტს წინ უნდა უძღოდეს სიყვარული.

ყრმას ძვალ-რბილში უნდა ჰქონდეს გამჯღარო ის რწმენა, რომ სქესობრივ აქტს ამართლებს მხოლოდ სიყვარული და შვილიერობა, უამისოდ სქესობრივი კავშირი ადამიანის შემარცხვენელი, დამამცირებელი და გამაპირუტყვებელია.

ამგვარი რწმენის, მიმართულების ჩანერგვა კი შენი საქმეა, დაო ქეთო, და საზოგადოდ დედების.

ბავშვი მეტად თავმოყვარეა; ის ცდილობს, მოერიდოს ყოველისფერს, რაც იმის ადამიანურს ღირსებას ამცირებს, ჩირქსა სცხებს. აიღე ყრმა, რომელსაც თავი უკვე დიდ ადამიანად მოაქვს, რომელიც საულვაშებზე მუდამ თითებს ისვამს, თითქოს უნდოდეს, თვისი თავი დაარწმუნოს, რომ ის უკვე დიდია, ვაჟკაცია; ამგვარი ყრმა ხშირად ზიზღით, სურვილის,

მისწრაფების წინააღმდეგ ჰკარგავს უმანკობას საროსკობოში, რათა თავიდან აიცილოს ამხანაგების დაცინვა: შენ კაცი კი არა, ქალაჩუნა, „ბარიშნა“ ხარ — ქალთან კავშირი არა გქონიაო: ამხანაგების დაცინვა მას თავის დამცირებად მიაჩნია; დიდაც რომ დიდია და არა ქალაჩუნა, — აი თუარა! და ის მიდის საროსკობოში, რათა თვისი ცრუ თავმოყვარეობა დაიკმაყოფილოს.

ეს მაგალითი იმიტომ მოგიყვანე, დაო ქეთო, რათა დაგიმტკიცო, რომ ყრმა მეტად თავმოყვარეა: ის ცდილობს, თვისი ადამიანური ღირსება დაიცავს. მხოლოდ იმას უნდა გააგებინო, თუ რაში მდგომარეობს ადამიანის ღირსება. როდესაც გარყვნილი ამხანაგები არწმუნებენ მას: დიდის ღირსება იმაში მდგომარეობს, რომ მან ქალთან კავშირი დაიკოსო, ის საროსკობოში მიდის, რათა თვისი „დიდობის“ და ვაჟკაცობის ღირსება დაიცავს. შენკი დაარწმუნე შენი შვილი შესაფერს წლოვანებაში, რომ ქალთან კავშირი უსიყვარულოდ და შვილების შეძენის სურვილით გამოუწვეველი ადამიანის ღირსების დამამცირებელი და შემარცხვენელია, და გარწმუნებ, დაო, უმეტეს შემთხვევაში ის ეცდება, შეებრძოლება თავის თავს, წინააღმდეგობას გაუწევს ახლად აფეთქებულ გრძობებს.

ჩემს საგანს მგონი დაეშორდი:

ფრინველთა მაგალითებიდან შენ ნელა ნელა უნდა გადახვიდე ცოლქმრულ კავშირსა და ქორწინებაზე. აიღე შენი საკუთარი თავი და ასე მოუყევი ბავშვებს.

— მე და პავლე ერთმანერთი გავიცანით. ერთმანერთი ისე შეგვიყვარდა, რომ ცალკე ცხოვრება აღარ შეგვეძლო; მაშინ შევეკავშირდით, შევეუღლდით, ერთად ვიწყეთ ცხოვრება, ერთად ვართ,

ერთად გეძინავს და ამგვარად შეგვეძინეთ თქვენ, ჩვენო საყვარელო შვილებო! ახლა ჩვენ თქვენთვისა ვზრუნავთ, თქვენთვისა ვცხოვრობთ თქვენთვისა ვშრომობთ, რომ თქვენ დაიზარდოთ, კარგი და სასარგებლო პირები გამოხვიდეთ.

შესაძლებელია რომელიმე დაგეკითხოს; — დედილო, როგორ დავიბადეო

შენ სრულებით მოურიდებლად და დაშვილებით უნდა მოუყვე.

— შენ ჩაისახე ჩემს მუცელში, ჩემს საშვილოსნოში. ჯერ ძალიან პატარა იყავი პურის მარცვლის ოდენა. ჩემს მუცელში ნელანელა იზრდებოდი მთელი ცხრა თვის განმავლობაში.

— როგორ ვიზრდებოდი, დედილო?

— როგორ, შვილო და შენ ჩემს სისხლსა სწოვდი მუცელში. ჩემის სხლი შენა გზრდიდა და მე ავით ვიყავი, მიჭირდა შენი ტარება, მაგრამ მიყვარდი და ყოველისფერს ვითმენდი. როდესაც დიდი გაიზარდე და ჩემს მუცელში აღარ დავტყე, მაშინ გშობე. ძალიან დავიტანჯე, დიდი ტკივილები მქონდა, ავად ვიყავი, დიდხანს ვიწყე, მაგრამ ყოველივე დავივიწყე, რადგანაც შენ ძალიან, ძალიან მიყვარხარ და მიხდა, რომ კარგი და მამულისმთვის სასარგებლო ადამიანი გამრჩვიდე.

თუ დაგეკითხება თორმეტის წლის ბავშვი, სადიდან დავიბადეო, შენ არც უნდა დაიბნე, არც უნდა შეგრცხვეს, არც უნდა მოჰყვე აბლაუბდას: კიბიდან დაიბადეო და სხვ.

— ბავშვი დედას ებადება იქიდან, სადაც შარდი გამოდის. აუხსენი ამგვარად ბავშვს და სრულებით საკმარისი იქნება.

... დაო ქეთო! ხელი მიკანკალეხს, გული სევდით ამევსო, თვალები ცრემლუბმა დამიბნელა, გონება ამერია: ჩვენი

არჩილი, საყვარელი, სულზედ უტკბესი არჩილ ჯორჯაძე აღარა გეყავს.

ეს არის, ახლა მივიღე ცნობა.

ღმერთო, რა უბედური ვართ!

ვიცოდი, რომ დიდხანს აღარ იცოცხლებდა. მაგრამ მაინც ვერ შევრიგებოვარ იმის დაკარგვას. ის ადამიანი კი არა, წმინდანი, ანგელოზი იყო ადამიანთა შორის. ის იშვიათი, მეტად ძვირფასი, მეტად საყვარელი სტუმარი იყო; ამ ქვეყნისას ის არა ჰგავდა და მალეც გაგვშორდა, კეთილშობილ, პატიოსანი, უმწიკლო, მეტად გულწრფელი, ზნე მაღალი, დარბაისელი, სულგრძელი, ფაქიზი, სულით და გულით წმინდა, აზრით სპეტაკი, თავდაბალი, გრძნობით აღსავსე—ი ვინ იყო არჩილი. სანაწილო ადამიანო, რომ იტყვიან, სწორეთ ის იყო

ძვირად მინახავს ადამიანი სიყვარულით, სათნოებითა და სიკეთით ამდენათ აღსავსე, როგორც არჩილი იყო თავისი ხასიათით ის ჰხიბლავდა, თვისის გულით ის აჯადოებდა ადამიანს. შეუძლებელი იყო გაგეცნო და მისდამი უღრმესი პატივისცემითა და წრფელის სიყვარულით არ გამსქვალულიყავი.

არა, დაიკო, ის არ მომეკდარა,— ის დაიწვა. იმის გულში ცეცხლი ენთო თავისი ბედშავი ერის სიყვარულით აღგზნებული,—და აი ამ ცეცხლმა დასწვა ის.

მშვიდობით, დაიკო! გული ნალვლითა მაქვს სახეს და მეტის მოწერა აღარ შემიძლიან.

გახსოვს, ამ ორის წლის წინეთ სურამში რომ ენახეთ მედაშენ ერთად!

— ეს თვალები, სიბრძნით, სიყვარულით, ღრმა სევდით აღვსილი და მრავლის მეტყველი თვალები არასოდეს არ დამავიწყდებაო, მეუბნებოდი გზაში.

ამ დღეებში გამოვიგზავნი არჩილის

სურათს და იცოდე, ბავშვების ოთახში ჩამოჰკიდე. ბავშვების ოთახშივე უნდა გქონდეს: შოთასი, აკაკის, ილიას, გოგე-ბაშილიის, ვაჟა-ფშაველასი და სხვა სურათები. დეე, შენმა შვილებმა პატარაობიდანვე გაიცნონ ჩვენი ერის სიამაყენი, ეგებ მათსავით შეიყვარონ თვისი სამშობლო.

გარწმუნებ, დაო ქეთო, სიყვარული სანშობლოსადმი დიადი, უმაღლესი გრძნო-

ბაა და ყოველი დედა ვალდებულია, ეს გრძნობა ჩაუნერგოს შვილებს.

დამიკოცნე შენი ბავშვები. პავლეს ათასი მოკითხვა.

ნუ დამივიწყებ.

შენი საფლავის კარამდი მოყვარული ძმა არჩილი.

„განათლებისათვის“ გადამწერი

ივ. გომართელი.

† არჩილ ჯორჯაძე

არჩილ ჯორჯაძის ხსენებას

როდესაც ჩვენს უნუგეშო მდგომარეობაში ხედავ თითო-ორიოლა მოღვაწეს, ქვეყნისათვის თავდადებულს, მისთვის ზეარაკად გამზადებულს, გული იმედით გვესება და მოწიწებით თავსა ჰხრი ასეთის გმირების წინაშე.

როცა ასეთს გმირს, ცხოვრების უკუღმართობასთან ბრძოლაში მოქანცულს და სამუდამოდ გულხელო დაკრეფილს ხედავ, გული სევდით გვესება, გამოურკვეველობა გიპყრობს, არ იცი ვინ არის სატირალი: თვით გმირი, რომელმაც ცხოვრების ხანმოკლე გზა უდროოდ განვლო, თუ ის ვრი, რომელსაც ეს გმირი ფარგანასავით თავს დასტრიალებდა, ნელ-ნელა იწვოდა და ილეოდა ხალხის ბედნიერებისთვის. უიმედობა, სასოწარკვეთილება მომაკვდავის თვისებაა და ვინც ამ გრძობით განიმსჭვალება, მას საქაო არა დარჩენია რა. მართალია, ძნელად თუ ვინმე შეურიგდება იმ აზრს, რომ არჩილი, ეს ჩვენი ქვეყნის დიდი მოამაგე, ყოვლად უწყინარი, მშვიდი, მრავალ სათნოიანი და სპეტაკი არსება ასე უდროოდ გაჰქრა ამ წუთისოფლიდან, მაგრამ მისი ნიჭით დაჯილდოვებული სპეტაკი სული დღესაც შარავანდდით შემოსილია და უხვად ბრწყინავს მის ნაწერებში. ამ ნაწერებს დაეწაფება მომავალი თაობა, იქ იპოვის

იგი ცხოვრების აზრს, გაიცნობს მტერ-მოყვრებს, ქვეყნის სიავ-კარგეს, გაიცნობს იმ სულს, რაც ამოდრავებდა ცხოვრებაში განსვენებულს არჩილს, ჩაუკვირდება ცხოვრებას და თვით არჩილისებრ შეებრძოლება ქვეყნის უკუღმართობას, ან სძლევს მას. ან შეაკდება გმირულად. თვით ცხოვრებაც ხომ ბრძოლაა და ვინც ამ უნარს მოკლებულია, ის ცხოვრებიდან გარიყულია.

დღეს ჩვენი ხალხი განურჩევლად ყველა გულწრფელად სწუხს არჩილის უღროოდ დაკარგვას. მან იცის ვინ იყო არჩილი და რა დასაკლისია იგი ჩვენი ქვეყნისათვის, მაგრამ ამ საერთო მწუხარებასაც იმედის შუქი დასტრიალებს გარს და გვეჯერა კიდევ, რომ მომავალში არჩილისთანა მოღვაწეებს ჩვენი ქვეყანა ერთს იხილავს და მაშინ, ხომ აწმყო თუ არა გვეწყალობს, მომავალი მინც ჩვენი იქნება.

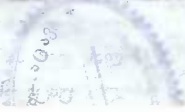
ამ იმედით აღჭურვილი მუხლს ვიდრეკეთ არჩილის ნეშტის წინაშე.

რომლის სიფლავი დროსა მომავალს
საძირკველად ჰქონდეს,
რომ აგონებდეს
მისი ცხოვრების მატისან კვალს!

ლ. ბოცვაძე.

Էդուարդ Կոբակը Երևանում

ნორჩ საფლავზედ.

(არჩილ ჯორჯაძის სამარხზედ)

ქ გმირი წევს... სამსხვერპლოზედ მამულისთვის შეწირული.
აქ აჩუქა სამშობლო ერს, სხივით სავსე ნაზი გული.
აქ სტიროდა მთელი ერი, ცხარე ცრემლით გაბასრული...
ყვავილთ კუბო შეუმზადა ვარდის გულით მოკაზმული.

* * *

ცრემლთ გუბეში ამოსულა, ფრთებ-გაშლილი ნაზი ია,
— ეს ხომ მისი ძეგლი არის სინარნარით ლამაზია!
სიმბოლოა ია მისი, თვით გულიდგან ამოსული;
სირი უმღერს საგალობელს, უცხო ქვეყნით გაღმოსული.

* * *

დადგება დრო, სანეტარო, მარად ჩემთვის სანატრელი
და სამარე აყვავდება, ვით მისში ნაზი ველი.
მაშინ მოვკრეფ მე ყვავილებს, დევწნავ მთვან თაიგულსა.
და სამსხვერპლოდ შემოვწირავ, აქ მღებარე გმირის გულსა!..

გ. ლეონიძე.

ქ. თბილისი. დიდუბე.

არჩილ ჯორჯაძე

(ბიბლიოგრაფიული ცნობები)

არჩილ ჯორჯაძე დაიბადა თფილისში 1872 წ. იანვარის 10, მამასადამე 41 წლისა გადაიცვალა. მამა მისი, კონსტანტინე, მე-70 წლების დასაწყისში ქუთაისის გადაიყვანეს, სადაც მთელის ოჯახით გადავიდა საცხოვრებლათ. არჩილს ჰყავდა ოთხი და და ერთი ძმა. სწავლაც არჩილმა ქუთაისში დაიწყო, კლასიკურ გიმნაზიაში. მალე იმის ოჯახში დიდი უბედურება დატრიალდა: ორი უფროსი და არჩილისა, რომელნიც ქუთაისის წმ. ნინოს სასწავლებლის უკვე უფროს კლასე-

ბში სწავლობდნენ, მოწამეთის მონასტრის ახლო, წყალ-წითელაში ბანაობის დროს, დაიხრჩვნენ. ჯან-ღონით სავსე ახალგაზდა ქალები ერთმანეთს გულში ჩაჰკვროდნენ, მდინარიდან მათი უსულო გვამები ასწამოიღეს და იქვე, მონასტერში, დაასაფლავეს. შემდეგ მოკვდა მესამე დაც და მალე წუთის-სოფელს გამოესაღმნენ არჩილის დედ-მამაც. დარჩნენ ობლად არჩილი, უმცროსი ძმა და და. ამ რამდენი სამე წლის წინათ ეს ძმაც მოუკლეს თფი-

ლისში ერთ გააფრთხელებულ მოხელესთან შეტაკების დროს.

სწავლა არჩილმა თფილისის 1-ლ გიმნაზიაში განაგრძო და იქ კურსი დაასრულა 1892 წელს. უმაღლეს სწავლის მისაღებათ გაემგზავრა პეტერბურგს და შევიდა იქაურ უნივერსიტეტის იურიდიულ ფაკულტეტზე. პეტერბურგის აუტანელ ჰავაში და ცხოვრების კულ პირობებში ახალგაზდას მალე აღმოაჩნდა საშინელი სეგან-კლექი, და იძულებული გახდა სხვაგან გადასულიყო. არჩილი გაემგზავრა ვარშავას და იქაურ უნივერსიტეტში შევიდა ისევ იურიდიულს ფაკულტეტზე. მაგრამ როგორც კი უკეთობა იგრძნო, მაშინვე ისევ პეტერბურგს დაბრუნდა, რადგან დარწმუნებული იყო, რომ იქ შეეძლო საუკეთესოდ მეცნიერების შესწავლა და მუშაობა. ახლა ის შევიდა საბუნებისმეტყველო ფაკულტეტზე და ამასთანავე დაეწაფა ფილოსოფიის შესწავლას ცნობილ ვოლინსკის ფილოსოფიურ წრეში, სადაც ბევრი რუსი და რამდენიმე ქართველი ახალგაზდაც მუშაობდნენ. ეს უკანასკნელნი არჩილის მეგობრები და ამხანაგები იყვნენ—ზურაბ ავალიშვილი, ლუარსაბ ანდრონიკაშვილი და სხვანი, რომელთაც მასთან ერთად დაასრულეს სწავლა თფილისის გიმნაზიაში. საბუნებისმეტყველო ფაკულტეტზე არჩილმა წელიწადნახევარი დაჰყო. მერე ისევ გახდა ავად და იძულებული შეიქნა პეტერბურგისთვის და უნივერსიტეტისთვისაც თავი დაენებებინა. ესლა არჩილი გაეშურა საზღვარგა-

რეთ და განაგრძობდა სწავლას პარიზსა და ლონდონში. იქ, ერთხანს, ტოლსტოველთა კოლონიაშიაც სცხოვრობდა, რადგან იმ დროს გატაცებული იყო ტოლსტოის მოძღვრებითა და, საზოგადოდ, ფილოსოფიურ რელიგიურის იდეებით. სხვათა შორის, ახლო გაიცნო მაშინ არჩილმა აღორძინებულ კვაკერების მოძრაობა და სწავლა, ასწერა ეს ყველაფერი და დაბეჭდა ცნობილ მაშინდელ რუსულს ჟურნალ „სვედერი ვესტნიკ“-ში. ამ სტატიას დიდი ყურადღება მიჰქცია მაშინდელ ტოლსტოიმ და, სხვათა შორის, არჩილს დაავალა მაშინ ჩვენში აყრილ ღუხობორების შეხვედრა უცხოეთში და მათი ამერიკაში გადასახლებისთვის ხელის შეწყობა. ინგლისიდან არჩილი გაემგზავრა შვეიცარიაში და იქ განაგრძო თვისი სწავლა; ამ ხანებში იგი პოლიტიკურსა და საზოგადოდ სოციოლოგიურს მეცნიერებას დაეწაფა.

1900 წელს, სწორეთ მაშინ, როცა ახალგაზდათა ერთმა ჯგუფმა განიზრახა და დაიწყო „ცნობის ფურცლის“ გამოცემა, არჩილი თფილისს ჩამოვიდა და ჩაღდა საგაზეთო მუშაობაში. იმ დღიდან დაწყებული არჩილს ერთის წუთითაც აღარ მოუხვენია: სწერდა, საზოგადო ასპარეზზედაც მუშაობდა ჩვენში და 1902 წლის შემდეგ საზღვარგარეთაც, სადაც დაარსდა აწარმოებდა, გიორგი დეკანოზიშვილთან ერთად ჟურნალ „საქართველო“-ს.

„კლხიდა“

ჩაჰკრა სხივი!

(არჩილ ჯორჯაძის გარდაცვალების გამო)

მშობელ ერის საკურთხეველს მოსწყდა სხივი მოკამკამე,
უგრძნობ ფიქრში ჩიკარგა დღის ტაძარი, ცისკრის ღამე!
მთის კორტოხზე განიავდა იმედები მოელვარე,
შვეების ბუჩქი გაკამტვერდა ვარსკვლავთ ხომალში მონარნარე!..

ყოფნის ნავი ზღვამ ჩაძირა, ზღვამ უძირომ, ქოთქოთ ტალღამ,
თეთრი აფრა დაუხია, ფრთა წააქრა მწუხრის ღალღამ;
ღრომ წარმოშვა შავი ცრემლი, შავი ღიმი გადაჰქრალი
და ეს კუბო გააცურა ზღვის ტალღებზე ფიქრთ მავალი.

და აკვნესდა სიზმრის ვარდი, თეთრი ღამე, თეთრი სხივი,
უკვდავბად გარდაქმნილი, ცის ეტრატზე განაცივი!..
ვარღმა ცრემლი გადმოღვარა, შვეების ყლორტი მიინაბა,
და ტირიფმა მიწის ცრემლში ქვეყნის მწუხრი გადაბანა!

ღროთა სრბოლამ კიდევ ერთი, კიდევ ერთი შეიწირა,
ცრემლთა გუბე ზღვად აქცია, ქვეყნის სევდა შიიბარა!..
ხმა ცხოვრების ფიქრში ჩაღნა, შორს სივრცეში გადასტყორცნა,
და ეს კუბო, სევდის კუბო, ერის ცრემლში გადაჰკოცნა...

მსურს გაღვიქვე ობოლ ნავად, მსურს წარმოვშვა ცის ხომალდი,
და ეს კუბო, გრძნობის მფრქვევი, ღროთა ბრუნვით განაქვედი
მთის კორტოხზე გადმოვკიდო, ზღვის ტალღებზე გავაცურე...
ფიქრთა მსხვერველი საოცნებო სევდის სივრცე გადავცურო!..

მოსწყდა ცრემლი კლდეთა ნაპარას,
მოსწყდა მწუხრი უგრძნობ წარსულს,
ჩაჰკრა ხომლი, ჩაჰკრა სხივი,
ერის გულში განაღვივი!..

სტირის ველი, ნაყადული,
სტირის ჩანგი, მგონის ჩანგი,
გამოისმის სიმთ ქვითინი,
გამოისმის მწუხრის ჰანგი!..

ს. ტაიფუნი.

დგანან: ალექსანდრე კაბუხია, პ. გოგუღია, ვარლამ ჩერქეზიშვილი.
 სხედან: არჩილ ჯორჯაძე, გიორგი ლეკაიანიშვილი, მისხია წერეთელი.

არჩილ ჯორჯაძის ხსენებას

„მოკვდაო არჩილ ჯორჯაძე!“
 ხალხს ეღვასავით მოედვა,
 ქართველს თავზარი დაცა,
 გულზე გენია მოედვა.
 აღარ გვყავს მთავარსარდალი
 სამკედროსიციცხლო ბრძოლისა;
 უღრო-უღროთ ეკვეთა
 ისარი ბედის ქროლისა.

მოჰკვდა სამშობლოს კალთაზე,
 კეალუტად შემოსილისა,
 გადატყდა კირწში სიციცხლე
 სამოთხის ვარდის შლილისა—
 სუნთქვა შეიკრა ნიავმა,
 შიკრიკმა დასაველეთისა,
 ქვეყანამ გაჰკრა სუნგალი,
 თითქოს ხილგვა ღმერთისა...

გაათავდა... მწარედ შრიალეხს
დაობლებული ბაღნარი,
ჰქეითინებს სამშობლოს მთებზე
თოვლი ცრემლებად დამდნარი.

მზე დაიღრიჯა... სრულიად
ფერი დაჰკარგა მთვარემა...
შავი თალხები ჩაიკვა
ქირისუფალმა მხარემა.

მწუხარებაა უსაზღვრო...
ვინ გაუზომა ზღვას ძირი?!
კიდევაც გმართებს ბაღნარო,
რომ ვარდს დაღუბულს დასტირი!

* * *

იტირე, სამშობლო-მხარეც,
აღარ გყავს შენი არჩილი!
მუხთალ ბედისგან შეიქმენ
ასე ზედიზედ დასჯილი!
აღარ გყავს შვილი ნამდვილი,
მესაიდუმლე გულისა,
მკურნალი—აღმომჩენელი
მტრისგან დაჩნეულ წყულულისა,
მებრძოლი შეუღრეკელი
მომავლის დიდებულისა,
წინ მოკიაფე ვარსკვლავი,
მორბედი გაზაფხულისა!

* * *

ის მიხვდა შენსა ჰკვირლებს
და შენსა მაჯის ცემასა
და მანამდის არ მოეშვა
ზარის რეკვას და ცემასა,
სანამდის არ გაგვადვიდა:
არ დაგვაყენა გზაზედა,
არ აგვიქურა სიძები
საკუთარ გულის თქმაზედა,
არ შეგვაყენა, ვით მოსემ
ებრაელები, მთაზედა,
არ დაგვისახა ჩვენი მზე
აღთქმულის ქვეყნის ცაზედა.

* * *

აღარ გყავს... გარდაიცვალა!
მაგრამ არ არის მომკვდარი
არჩილის ხსოვნა ბრწყინვალე,
მარადის მოსაგონარი.

აზრი იმისი უკვდავი
ბუნებასავით ახლდება,
იმისი აღთქმა, სურვილი
საქართველოზე ახდება.

ყველგან ვგრძნობ იმის სახესა,
ყოველ კუკურში, ყვავილში;
აზრი იმისი ნათქვამის
გულის სიღრმეში ჩავიშვი:

„ახალგაზდებო, თქვენზე მაქვს
იმედი დამყარებული!
სიკვდილის შემდეგ მე თქვენით
ვიქნები გახარებული.

ნუ დაზოგთ ღვაწლსა და შრომას
დავრდომილ-დაჩაგრულისთვის,
დალეწეთ მონობის ხუნდი
კაცის ღირსების გულისთვის.

ლაღობდეთ, როგორც ნიავი,
თავზე რომ დაჰქრის მდელოსა,
და აღუდგინეთ სახელი
დაცემულ საქართველოსა.

მარადის თქვენთან იქნება
ჩემი სული და გულის-თქმა,
მწამს ამისრულებთ იმედებს,
არ მინდა ფიცი და აღთქმა!..“

* * *

დიდო მებრძოლო თავისუფლების.
მოძმის სანთელო, თავდადებულო!
ფეიცავ სამშობლოს, რომ შენს ნათელ გზას
კვალში გავსდიო და ვუერთგულო!

ფეიცავ კაცობას, რომ შენს აღთქმულ
დაუზოგავად თავი შეგსწირო. [აზრს
მიიღე ჩემგან ფიცის ფურცელი,
და თან „მშვიდიობით!“ სამშობლოს გმირო!

* * *

ჩემო სამშობლო, ჩემო ძვირფასო,
იგოდ-იტირე, თან გაიხარე,
რომ შენს წიაღში იშვა არჩილი
და ბოლოს ისევ შენ მიიბარე!

შენში იხილა მან პირველად ცა,
აქვე დახუჭა სამუდმოთ თვალი...
შენ შეიძელი არჩილის აღზრდა.
და შენ გექუთვნის მზე-მომავალი!

ს. აბულაძე.

26 მარტი 1913 წ.

არჩილ ჯორჯაძე
გიმნაზიაში სწავლის დროს

მიიცვალა!..

(ა. ჯორჯაძის ხსენებას)

მიიცვალა!..—ღვთაებრივ შუბლს მწუხრის ჩრდილი გადეთვარა...
გული შეჭკრთა... და ნაღველი ცხარე ცრემლად გადმოლვარა!..

კით დაეშვა ანგელოზი, გვამს გაყინულს ეამბორა
და სიმწუხრით მარგალიტის ცრემლი ღაწვზე ააგორა!..

მიიცვალა მხნე მებრძოლი, მამულისთვის განწირული!..
სწულ მშობლის სამსხვერპლოზე განუტევა გმირმა სული!..
შესწყდა მედგარ გულის ძვერა, ერის წყლოულით აგზნებული...
და ჩანელდა ჩირაღდანი, ღვთიურ სულში ანთებული!..

ის,—ვინც მოძმის გულისათვის მსხვერპლად დადნა ვით სანთელი,
აღარ არის...—სულს ეუფლა მწუხარება და ნაღველი!..

აღარ არის, მაგრამ იგი ხალხის გულში არ მოკვდება...
სამშობლოსთვის თავ-დადებულთ ნათლით ჰმოსავს უკვდავება!

მაშ ნუ სტირი ქართლის დედავ!.. შენი შვილი არ მოკვდარა!..
არ ჩამქარა ჯერ სამსხვერპლო, —თუმცა ცრემლი დაიღვარა!..
ნეტარია, ვინაც მამულს ანაცვალა თვისი თავი...
ხსოვნა მისი არ იშლება... უკვდავია ის—უკვდავი!..

ილეში.

3. გორგაძე.

არჩილ ჯორჯაძე სათესვეგბა.

ჩემი სულის კოკობ ვარდს

არჩილ ჯორჯაძეს

ვინც სამშობლოს უორგულა,
ელაქუცა, ვიორფერა,—
მას ეგ შენი კალმის წვერი
ნესტარივით გულს ეძგერა!

(ფოთელ- თანამოაზ. - გვირ. ლენტსე წარწერილი)

რად ააღე ხალხის გულის
სათუთ სიმებს შენი ხელი?
რად დასტოვე ასე აღრე
ტურფა მხარე საყვარელი?

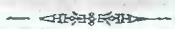
გვიღალატე? მერე რისთვის
რისთვის ჰქენი ასე მერე?
კარგი, მაგრამ ეგ სიობლე
ხარკად რისთვის დაგვაწერე?!

ბელადობას ვინ გაგვიწვეს,
ვინ გვესწავლის კვლავ აწ რამეს?—
ვაჰმე! მზეც-კი დაგვიბნელდა,
ესტკერეთ უმთვარო და ბნელ დამეს!

მაგრამ ფიცს ვსდებთ გაუტეხელს,
ფიცს, რომ ვსდლით შენსავ კვალსა.—
შენს მოძღვრებას ფრთა შევასხათ
და გადავსცეთ მომავალსა!

ლალო გეგეპკორი.

ფოთი.

უკანასკნელი საღამი

რამდენიმე საათით წინ გულითადს
მოკითხვას მოგიძღვნიდით; დაწმუნებუ-
ლები, რომ კვლავ გაუმკლავდებოდი სა-
შინელს სენს, ვნატრობდით შენთან მალე
შეხვედრას და ტკბილს ბაასს. გამხნეებ-
დით მულამ მხნეს, შეუბოვარს, მტკიცეს,
გულით წმინდას, სულით აღფრთოვანე-
ბულს, გამხნეებდით იმას, ვინც თვითონ
იყავი ჩვენი იმედი, საყვარელი მეგობარი,
თვდაღებული ამხანაგი.

მაგრამ თავზარდამცემმა დეგემამ გვამ-
ცნო, რომ უკვე გამწყდარი იყო ძაფი,
რომელიც გაერთებდა ცხოვრებასთან, რომ
სამუდამოდ დაღუბდა ენა, ეგრე მტკერად

მეტყველი, დახუჭე თვალები, რომელიც
სიყვარულის ცეცხლით გვათბობდნენ, გა-
ცივდა მაჯა და შენმა ხელმა გააგდო კა-
ლაში, რომელსაც ჯერ მთლად არ შეშ-
რობია შავი მელანი, რომელიც ისე ბას-
რი იყო, მკვეთელი, მოურიდებელი და
მძლავრად გამაზობდა წყვილიდს და გასჭ-
რიდა გზას განთიადისკენ.

ჩვენი მოკითხვა შენს ცივს გვამსლა მი-
ესალმა მხოლოდ: იმედიანი, აწ დამწუხ-
რებული დაგყურებს თავს; ჩვენი გარდა-
ხვეწილი, დევნილი, სამშობლოდამ გაძე-
ვებული, გული მდულარედ დასტირის
შენს სახეს; ჩვენი ცრემლიანი თვალები

ღრმა სიყვარულით, მოწიწებით, შემოგ-
ყურებენ და სული განაბული სდუმს,
სდუმს დატანჯული, განმცდელი ვაებისა,
რომელიც წილად ხდომია ბეჩავ ხალხის
შვილებს...

ალარა გვეყვება, სამუდამოდ მოგვშო-
რდი და აქ დაგიტოვე მოსაგონებლად
საყვარელი სახელი, სატრფიალო აჩრდი-
ლი, ანდერძი სათაყვანებელი!.. ძვირფასო
მეგობარო, რა ვსთქვათ შენს ჯერ მთლად
არ გაცივებულის გვამის წინაშე? რა გით-
ხრა, რით გამოგესალმო შე შენი ახლო-
ბელი ამხანაგი და თანამოაზრე? რა მო-
გაწოდო შორიდან, რით გამოვსახო ჩემი
სულიერი ტანჯვა, ობლობა, სიმწარე მო-
საგონებელ დღეთა და სიმძიმე მომავალი-
თა? მანდ მყოფი, ცოცხალის ვარდით ნა-
ზით და წრფელის მეგობრულის ცრემ-
ლით გამოზარით შევაქმობდი შენს გულს:
ეს გამოხატავდა იმ სინაზეს და სიმშვენი-
ერეს სიყვარულისას, რომლითაც გიყვარ-
და შშობელი ერი, ეს იქნებოდა ხატება
იმ ხსოვნისა, რომელიც სამუდამოდ წაუ-
შლელია შენი ამხანაგების გულში!

შენ აღმართე ახალი დროშა, რომელიც
გამოსახავდა სრულად ჩვენი სამშობლოს
მომავალს ცხოვრებას; შეაერთე, შეადუ-
ლე ერთ არსებად ორი უდიდესი ცნება,
რომ ინტერესები მშრომელი ხალხისა გა-
ნურდევლად გადაბმულია მის ეროვნულ
განაღლებასთან. ეს იყო უმაღლესი სამარ-
თლიანობა, ეს იყო საგანი შენის ცხოვ-
რებისა, ამას ეთაყვანებოდი, ამას შეეწი-
რე მსხვერპლად, ამას შეალიე მთელი არ-
სება. სისხლის უკანასკნელ წვეთამდე, ამი-
სთვის, და მხოლოდ ამისთვის, სცემდა
შენი გული, და ხშირად ავადმყოფს, უძ-
ლურს, ლოჯინში მწოლარეს, შენის რწ-
მენის სიღიადე და იმედი მისი განხორ-

ციელებისა ახლო მომავალში—გამთელე-
ბდა და გიგრძელედა დღეებს.

შენის მდიდარი გულის სიღრმეში არ
მოიპოვებოდა ერთი კუნჭული, რომელიც
არ ღამონებოდა ამ დროშას; შენმა მა-
ლაღმა სულმა არ იცოდა სხვა ოც-
ნება, ფიქრი და ლტოლვა—მარტო-
ოდენ ამ დროშას შესცქეროდა, მის სიმ-
შვენიერეს შეჭაროდა, მის სიმძლავრეს
განაერცვლებდა. არავითარს მუქარას, შე-
ბრძოლებას, აზრთა ღელვას არ შეუდრე-
კია შენი იმედი, რომელიც სარწმუნოებ-
რიეს სასოებას მიაფენდა შენს ამხანაგებს.
ყველაფერს უარჰყოფდი, მაგრამ არა იმას,
რომ გამარჯვების გზა შენი გაკვლეული
გზაა!

ამ უდიდეს აზრს და შეურყევლს რწ-
მენას შეუერთე იშვიათი სინაზე სულისა,
სიწრფელე გულისა, კეთილშობილობა
გრძნობათა და ყოველი შენი სიტყვა მკა-
ცი და მოურიდებელი მსჯელობით, ამა-
ვე დროს აღსასუსე იყო პატივისცემით, სი-
კეთით და სათნოებით და უკიდურესი,
შეურიგებელი შენი მტერიც კი ნღობნა
და ყურადღებით ეპყრობოდა შენს აზ-
რებს...

ვისთვის არ იყავი პატივსაცემი? ვისთ-
ვის არ იყავი ძვირფასი? ვის შეუძლიან
დაგივიწყოს, არ მოვიგონოს მწუხარედ?
ჩვენ—შენი მახლობლები, შენი ამხანაგ-
ბი, მეგობრები განა შევიძლებთ ერთს
წუთს არის მაინც ამოვშალოთ ჩვენი გუ-
ლიდან შენი წმინდა სახე, მოვიგონოთ
ჩვენი დღენი და შენ იქ არ ბრწყინავდე
შარავანდელით მოსილი? განა მშრომელი
ერი; დღეს უბადრუკი და ჩაწიხლული,
როდისმე დაგივიწყებს თავის სამაგალითო
შვილს და მუდამ მშვენიერის გვირგვინი
არ შეამკობს შენს ხსოვნას? განა ხშირად

და სიყვარულით არ მოგინახულებს საუკუნო განსასვენებელს ადგილს ის მშრომელი ხალხი, რომლისთვისაც ისე მხნედ და მედგრად იღვწოდნი?...

ტკბილად განისვენე, ძვირფასო არჩილ; ნაზად მიგიკრას გულში მამულის მიწამ ერთგულ მეგობრების—ძმების გვერდით. ჩემი სული მწარედ მგლო-

ვარე ეამბოვრება შენს მარად სახსოვარს სახეს და ცრემლებით გეთხოვება. მშვიდობით!.. გაცივებულს სხეულს მუდამ გითბობდეს იმის იმედი, რომ განახლებული სამშობლო როდისმე ხმამაღლა ჩამოგძახებს საფლავში, რომ ოცნება შენი განხორციელდა!.. („სახ. გაზ.“)

სამ. ფირცხალავა.

ყარიზოგაში

ღიღხანს ვიტანჯე, ვიავადე მარტოობითა,
გადმოვაფრქვიე მცხრალ თვალთაგან ცრემლი დამწველი;
ვებეტებოდი უგზო-უკვლოდ ბედის გამობითა,
ღიღხანს დავძრწოდი ველს გაჭრილი, სოფლის მზრახველი.

ღიღხანს ვიშმაგე, ვივალალე, მაგრამ ქურუმი,
სევდის ქურუმი ვერ მოვიძერ შემოხვეული,
ვერ, ვერ დავთრგუნე ჩემი ცნობის ავი ქურუმი
ვერ მიმოვფანტე ეჭვთ ლაშქარი შემოსეული.

მთიებს შევსთხოვდი: გამიბრწყინეთ კაშკაშით გული.
ფრთოსნებს—მასმინეთ თქვენი ტკბილი მუსიკალობა;
ნაკადს—მომმადლე სიმაღლაზე და სიხარული
ზეფირს—მომავე წლთით მაინც შევებით მთვრალობა.

ვევედრებოდი ღიღხანს, ღიღხანს, მაგრამ ბედ მქისარს
არ შემისმინეს, არ განმიღეს კარი ღმობისა;
გული საკმევლად დაუკმეიე ცხოვრების ცისკარს
მან კი მუქაფად მომზლო ღამე ყარიზობისა.

დ. თურდოსპირელი.

ნაუ... ნაუ... ნაუ!..

მწუხბრია. თუმცა გაზაფხულის პირია, მაინც მაჟრჟოლებს. ჩრდილოეთის მზემ ძალუმად ვერ გაჰმირა ზამთრის სუსხი, ვერ გაისტუმრა არ ყოფნის მხარეს. ყვა-ვები ჰყრაშ-ჰყრაშებენ... უხარიათ ყია-მით ზამთრის მიწურვა. მცხოვრებნიც სი-ხარულით აღევნებენ თვალს, მათს ნა-ვარდას.

ზხამს აქ მერცხალთა ნაცვლად გაზაფ-ხულის მახარებელნი ყვავები ყოფილან. სარკმელთანა ვზივარ და გავჰყურებ მწირ ბალსა. ხეები თუმცა გაძრკენილნი არიან, კენწეროებს მაინც სასიამოვნოდ არხევენ. შეჭვრფინვიან ყორნებს... ჰვრძნობენ, რომ მალე შეიმოსებიან ზურმუხტის ქათბითა. მიწასთან გასწორებული ვარდის ბუჩქიც კი ბელურა ჩიტებს ეკითხება: ხომ მალე დადგება გაზაფხულიო.

ეიუ-ეიუ-ეიუ! — თანხობის ნიშნად ჭიკ-ჭიკებენ მალხაზები და უამამობბენ, თუ გუშინ დილას ერთ ბეჭობზე, რომელზე-დაც ვადამდნარიყო თოვლი — როგორ შეჭნიშნეს ენძელა... ვიშ, ვიშ, რა კარუ-გია! მისუსტებული ხმით ამბობს ბუჩქი.

გენაცვალეთ, გენაცვალეთ გაზაფხუ-ლო! მალე მოგიფრინდი, მალე გეკის-კისე ეთერის ტალღებში — ნეტარებით ჰგალობენ ჩიტუნიები.

— ნაუ... ნაუ... ნაუ!..

— ოხ, რა რიგად შეეკრათი! რა ბასრ მახვილად განმეწონა მისი ხმიანობა.

— ნაუ... ნაუ... ნაუ!.. სევდიანი ხმით აჰყვენენ სხვა ზარბეც. დიდ მარხვია... მორწმუნეთ მოუწოდებენ სალოცავად.

ღმერთო ჩემო, რა გულის გამგმირავია ეს მონოტონური რეკა... საშინლად ათრ-

თოლებს იგი ჩემი სხეულის 'ყოველ სახ-სარს.

რაოდენი კმუნვა, რაოდენი ვალალი გაისმის მის რეკაში...

რა გამოუტირებელ ამბავს მომიტხრობს იგი.

რა მსახვრულად მიქოთებს ისედაც დღევილ გულს.

მაგრამ სხვა რომ სასოებით ისმენს მას.. მის მწუხარე რეკაში მათ მოესმით ჰანგი, რომელიც იმედს აძლევს, რომ იგი მალე შეიცვლება მხიარულ წყრია-ლადა.

ეს რეკა ასასოებს, რომ იგივე ზარბეცი ძალიან მალე ქვეყანას ახარებენ ბრწყინ-ვალე აღდგომას — ამ სიმბოლოს სამარა-დისო გაზაფხულისას.

აი, რად შეჭხარია დიდ მარხვის ზა-რებს... აი რად აძლევს ბანს ბუნება მისს კაეშნიან მელოდიებს.

აი რად ჰსასოებენ მის რეკით ბედნიე-რებთან ერთად ტვირთ მძიმენიც. მე კი ვერ ვისმენ ვერავითარ სანუგეშო ნოტას მის ხმიანობაში... მე ვერ აღმიძრავს იმედს ბრწყინვალე გაზაფხულისას...

ყველა მოუთმენლად შეჭხარის ბუნების მკვლრებით აღდგომას... ლოცვას წარუე-ლენს სასოებითა. მას არა ერთხელ უნა-ხავს გაზაფხული... ჩიტუნიები არა ერთ-ხელ ზიარებულან განთიადის აღმასის სხი-ვეებით... არა ერთხელ ჩაჰხუტებიან მთის ზეფირს... არა ერთხელ დამთვრალან ყვავილთა მუშკ-ამბარითა.

მე კი არ ვიცი რა არის გაზაფხული...

არ გამიცდია ნეტარება...

არ უმღერია ჩემს სულს აროდეს...

ერთხელ, მხოლოდ ერთხელ... ძილში
თუ ცხადლივ, სწორედ არ მახსოვს, ვი-
ხილე თვალები... იმ თვალებში ჰყავდა
ოცნების მდელი... იმ თვალებში გრძნე-
ბით სთვლემდა ტბა ტრფიალების.

ერთხელ ვიხილე ცა ოცნებისა... მისს
კამარაში ნაფარდობდნენ ჩემი ცხოვრების
დღეთა ჩიტუნები...

არ ვიცი, ერთი წამის, თუ საუკუნის
შემდეგ აღმესპო მხერა ოცნების ცისა...
არ ვიცი წამის თუ საუკუნის შემდეგ დავ-
კარგე სათის*) თვალნი... ჩემი სიხარუ-
ლის სირნი მოემწყვდნენ იმა თვალებში...
ჩემი ცხოვრება წარიტანეს საიღუმლო
თვალებმა...

შეება მომკვეთა ოცნების მდელის
უხილავად ქნამ...
ნუ თუ იმ თვალებში კვლავობდა გა-
ზაფხული?

ნუ თუ მუნიტგან უნდა ამოლაქაქე-
ბულიყო ბედნიერების გარიერაყი.

— ნაუ... ნაუ!.. ჰრეკენ ზარები...
მართლ-მორწმუნენი სასოებით ისახვენ
პირ-ჯვარს. უვავები ჰყრაშყრაშებენ სეგა-
თენებოს...

ხის კენწერონი ცის ურდოსკენ — მთიე-
ბისკენ — ჰგზავნიან ლოცვას: ზარების მის-

ტიურ ხმიანობასთან ერთად თავიანთ ლა-
ღადსაც წარმართვენ მზისკენ გაზაფხულის
მედროშისაკენ...

შეიძლება ხვალ, ჯან-ნისლის ნაცვა-
ლად კაშკაშა დილამ გამოაღვიძოს დედა-
ბუნება... შეიძლება ხვალ მზის გიგმაე
სხივმა გადაშალოს პირველი კვირტი ბუჭ-
ქარისა...

შეიძლება ხვალ ყოველი არსი ააოცნე-
ბოს გაზაფხულის სიმფონიამა: მე კი ვიქ-
ნები კვალინდებურად მქნუნვარ-მგლო-
ვარე.

არ მომესმება განთიადის ტკბილი სი-
ცილი...

არვინ მომიტანს ამაგვს დაკარგულ
თვალებისა.

ვიქნები მარტო... სულის დემონი კვლავ
ჩამომირეკს კაენის ზარებს... ტიალ
ცხოვრების ოროველა კვლავ შემაზა-
რებს...

ველარა ვპოვებ დაკარგულსა ოცნების
თვალებს...

ვერ მოუფონებ ობოლ გულსა სევდა
ნაკრძალებს...

ბელი მხვდა მწარე.

ტრემლი მდის ცხარე.

ვაი ჩემი ბრალი, ვერ ვპოვე ლოიზა!
— ნაუ... ნაუ... ნაუ!..

დ. თურდოსპირელი

ქ. კაიფი.

*ს სათი — გიშერნი

გამარჯვების გვირგვინი

I

სერობა.

მზემ სხივები სტყორცნა მწვერვალს,
მწვერვალს, თოვლით გადაფენილს;
ჩაეხუტა ზღვის ცელქ ტალღებს,
ტალღებს, სხივთა ტრფობით ტყვევნელს!
მწუხრის ბინდი ველს დააკვდა,
ველს, წალკოტად გადაქცეულს,
ფრთა შემოკრა კრიალა ნამს,
ნამს, წვეთ-წვეთად. ციდან ფრქვეულს!

იადონმა ვარდს შეჰყეფა,
შეჰყეფა და გაეცალა;
ღამის ნისლი მთას დაეცა,
დაეცა და გაიშალა!
ამოგორდა პირ-მკინარე,
მკინარე და ბადრი მთვარე
გაახარა კვლავ ჩაგრულთა,
ჩაგრულთა და მაშვარალთ მხარე!

მოძღვრის ლოცვას, ცად წარვლენილს,
ცად წარვლენილს სათნოებით,
მეგებენ ცაში მყოფნი,
ცაში მყოფნი სასოებით!
შეიწირა ნამდიღ მსხვერპლად,
ნამდიღ მსხვერპლად ლოცვა წმინდა,—
დიდი მოძღვრის დიდი საქმე,
დიდი საქმე დაგვირგვინდა!

ორკოფობის სქელი რიღე
დაიწეწა, დაიფხრიწა...
საიღუმლოს დაფარულსა
არ ატარებს თან აწ მიწა!
ღვარძლით საესე გულის ნდობა
ვერ დაჰფარა თვით იუდამ.—

ვინც ღალატს და ქვენურ გრძნობას
ატარებდა გულში მუდამ...

...და გავიდა საიღუმლო სერობიდან ვერ-
ცხლის მონა:
ყოველივე ანგარებას დაუთმო და დაუმონა!

II

იუდას ამბორი

გეთსამანიის თვალ-წარმტაც ბაღნარს
მთის ცელქი წყარო შხეფებით რწყავდა;
ვერცხლის ფოთლებში ჩაღვრილი ნაბი
მთვარის ღიმილზე თრთოდა, ბრწყინავდა!

დიდებულ მოძღვრის ღვთიური სანთე
ამბორის ყოფამ დაჰქმუნვარა,—
ვერცხლით ნავაჭრმა იუდას კოცნამ
სულის სიმშვიდე ძე-კაცს მოჰპარა.

შეურაცყოფა, ყვრიმალში ცემა,—
ეს უმეცარი ბრბოს განჩინება,
სიმართლისათვის, სიმართლის მცველმა,
დიდ—სულოვნობით თვითვე ინება!

III

ჯვარცმა

გოლგოთის მთისა მაღალ მწვერვალზე
ააზიდვინეს კირთებით ჯვარი
და იმავე ჯვარზე გააკრეს იგი:
ქვეყნის მეუფე და მაცხოვარი!

წმინდა წყლის ნაცვლად დააღვინეს
იესოს ნაღველ ნარევი ძმარი,
ნათელს პირის-პირ ველარ წაუღგენ
და მალვით გვერდში ჩასცეს ლახვარი!

ჯვარცმა, ლახვარი, ყვრიმალში ცემა, —
ეს უმეცარი ბრბოს განჩინება,
სიმართლისათვის, სიმართლის მცველმა,
დიდ-სულოვნობით თვითვე ინება!

IV

აღდგომა.

ვარსკვლავს ცაზე მოკიაფეს,
მოკიაფეს ცაზე ვარსკვლავს,
ვინ მისწვდება, ხელს ვინ ახლებს,
ვინ ჩააქრობს, ან ვინ ჩაჰკლავს!?
ბნელს ნათელი მუდამ გაჰპენტს,
გაჰპენტს მუდამ ნათელი ბნელს,

სათნოება ცოდვის გოდორს
ზიზლით ისვრის უკუნ-ქვესკენლს!

განთიადის შუქი შეჰკრთა,
შეჰკრთა შუქი განთიადის,
ააგორა ჯანყ-ბურუსი
სიბნელისა და წყვედიადის!
აღსდგა ქრისტე მხსნელი მაშვრალთ,
მაშვრალთ მხსნელი ქრისტე აღსდგა
და გვირგვინი გამარჯვების
თავს დაგვადგა, თავს დაგვადგა!

ლადო გეგეჰკორი

იგი ხომ ოცნებაა!..

(საადგომო)

ღილა... ცის ლაქვარდი წითლად
იღებება... ღამის ბინდი ხევებ ხუვებში
იკარგება... სიო დაჰქრის მწვანედ ალაღ-
ნებულს ჯეჯილს და მხიარულად გაიძახის:
—**ქრისტე აღსდგა!**.. დილის მგოსანი—
ბუღბუღი საოცნებო ჰიმნებსა ჰქმნის ოც-
ნების ქნარზედ... ტბის ქველი ტრია-
ლებს... ნაპირზედ მდგომს ყვავილებს ეა-
ლერსება, რაღაცას ეუბნევა, მაგრამ რას
ამბობს, იგი ყველასთვის გამოურკვევე-
ლია... ნაკადული მდელოზე მოკისკასობს
და ყვავილებს ულოცავს **«ქრისტე აღ-
და»!**-ს. მწვანედ შემოსილნი მუღმივ თო-
ვლისაგან განთავისუფლებულნი, ჯავშნი-
ანნი ბუმბერაზნი მთებიც—მხიარულად

იყურებიან.— ისინიც ჰგონებენ **ქრისტეს**
აღდგომას!.. ბუჩქის ძირას, თავ-ჩაღუნუ-
ლი ფირუზის ფერი ია მკრთალად გა-
მოიყურება, თითქოს იძახის: **«გაიხარეთ,**
აღსდგა ქრისტე»! აქამდე მკენესარს ბუ-
ნებას, დღეს სასიხარულო ზეიმი გაუმარ-
თავს, ყველგან სასიამოვნო ხმები ისმის:
ქრისტე აღსდგა!..—**ქეშმარიტად!**

ქრისტე აღსდგა!.. მაგრამ ყველას ხომ
ერთნაირად არ უხარიათ?.. იგი ხომ მრავალ-
თათვის მხოლოდ ოცნებაა...

მხოლოდ ოცნება...

— დიას ოცნება!..

ბ. ლეონიძე

მდინარის ზირათ!

ლაღალ მოღვლავს მდინარე... შეჰბღავის არე-მარესა,
ხან მღერის სამხიარულოს, ხან კი ჰიმნს კენესის მწარესა,
ღამის ღუმელში შეფრქვევით შეაქებს ვარსკვლავ-მთვარესა
და სიზმარივით აგონებს წარსულ ღღეთ მშობელ მხარესა!
ღამეა... მყუდროებაა. სიჩუმე მეფობს, მკვდართ ძილი;
საღლაც შორს ხევში მოისმის მთის წყაროს გამოძახილი,—
მაღალ მათ სძინავთ ღრმა ძილით, გარს ახვევიათ ღუმელი;
სოფელს აღმოხდა მკერდიდან ვაი და გულის წუხილი!
რას მეუბნები იღუმლათ, რაღას ბუტბუტებ მდინარევე?!
და შენც რას კენესი, სოფელო, შეწუხებულო, მძინარევე?!
ჩემს სევედის მიზეზს რას მკითხავ, ტალღავ, ცრემლ ჩამომდინარეს?!
შეპკითხე ტურფა მთვარესა, ლაქვარბუდ სხივ-მომფინარეს!
ის მოწამეა იმისი, თუ როგორ ჩაჰქრა ვარსკვლავი
ჩემის სამშობლოს ბედისა—შუქმფენი, გულის საკლავი!
შენ კი მიაბე ზღაპარი, მოწამევე, ქვეყნის ტანჯვისა!
მითხარი, გამაგებინე—ვაგლახ სიმუხთლე ჟამისა!
არაბობა ცხოვრების, მისი უკულმა ტრიალი,
რა ვნახე ოცნების მთაზედ შავ დროშამ იწყო ფრიალი;
აღრვევ ჩაკვდა ჩემ გულში მცდარი საწუთროს ტრფიალი,
უფსკრულის ქარის მოისმა გულის მომკვლელი ღრიალი!
ჰეი, მდინარევე, აღელდი, ღრიალით განვლე ხეობა—
მრისხანე ზღვასაც უამბე გმირ ამირანის ტყვეობა!
შეუწახვევი სამშობლოს შენ საიდუმლო გულისა,
და ვით ზღაპარი უამბე ამავე გარდასულისა!..

ა. კ. სვანი.

ფიქრი გაზაფხულზე

(თარგმანი)

კვლავ მოგვიახლოვდა გაზაფხული,
ტურფა ღამაზი. მკრთალი, ნაზი ცა ალფ-
რსით ვადმოსცქერის არე-მარეს, ირგვლივ
გაზაფხულის სუნი ტრიალებს, ნორჩი, ზუ-
რმუნტოვანი ბალახი საამურად ბიბინებს,
ბუნებებს მეჯლისი გაუმართავს. ყველგან
სიციოცხლე, სიხარული, მზე, მზის ოქროს

ფერი სხივები... ამ წუთი-სოფლისა თუ
არა შეგვრჩება რა, იმიტომ მაინცა ღირს
სიციოცხლე, რომ ამ მომზიბლავ, ნეტარე-
ბით სავსე გაზაფხულის მზის სხივებს და
ვეწაფოთ, დავეკონოთ. მე ვგონებ, რაც
ღრო გადის, იმდენად უფრო ნაკლებად
ვერძნობ გაზაფხულის სიმშვენიერეს. წი

ნად თითქოს უფრო ღრმად სწვდებოდა ჩემს გულს ის გამოურკვეველი ტკბილი გრძნობა, რომელსაც ჩემში გაზაფხული იწვევდა; ეხლა კი აღარაფერი ხვდება ჩემს გულს, აღარაფერი ჰხიბლავს ჩემს სულს. თითქოს ჩემსა და ქვეყნიერების შუა ჰაეროვანი ლეჩაქი ჩამოეშვა, რომელიც წლითი-წლობით უფრო სქელდება, შავდება... ქვეყნიერება მშორდება, ის საღდაც შორს მისცურავს ჩემგან, მარტო ვრჩები. მე სწორედ იმ მგზავრს ვგვევარ, რომელიც თავიდან — ფეხებამდის წამოსასხამში ვახვეულა და გაზაფხულის შხაპუნა წვიმას გაურბის; გაურბის მის გამაცოცხლებელ, ათას ფერად მოელვარე წინწყლებს. ის ველარა ჰხედავს მოკრიალებულ ცის ლურჯ კამარას, — მზეს, რომელიც თავისი ნაზი ღიმილით კვლავ საღამს, უგზავნის ბუნებას.

როდესაც მოვხუცდები და კუნაპეტივით

შავს თმას გულ-საკლავი ქალაქა შესცვლის, როდესაც ცხოვრება გამოძაცლის ყოველსავე ძალას, მაშინ განზე გავსდგები და ცხოვრების აბოზოქრებულს ტალღებს მშვიდად, ღინჯად დაგუწყებ ცქერას. ნორჩ, კეკლუც არყის ფოთოლს წყნარი ნიავიც კი ათრთოლებს, მხოლოდ დაბერებულ, გამზარ მუხას კი ველარაფერი აშფოთებს. თვით ქარიშხალიც ველარას აკლებს.

მე ვფიქრობ იმ ბიჭუნაზე, რომლის უმანკო თვლებში გასაოცარი სინამდვილით იხატებოდა მთელი ქვეყნიერება, რომელიც შესტრფოდა, შეჭხაროდა მთელს სამყაროს, ყოველივე გაჭრა... მისი თვარები ეხლა გულგრილად შეჭყურებენ ცხოვრების ავ-კარგს. კაეშანი გულს მიბურავს, როდესაც ვხედავ, რომ გაზაფხული სულს ველარ მითბობს.

ვგონებ, ცხოვრებაა ამაში დამნაშავე.

ბ. ბ — ძე.

ფიქრი მდინარის

I

ღამის მანტიამ დაფარა მდელი, დაბნელდა არე, სიხარულისა, შორით მდინარემ ამოიგმინა, ნიავს გადასცა ფიქრი გულისა, თითქო შესჯავრდა... დაფიქრებულათ მოსწყდა ნიავი შავ-კლდეს დასუდრულს, გაფრინდა მალი და ჰიმნი შეთხზა, მდინარის ნაფიქრს უგალობს ჩაგრულს!.. „მარად ვახსოვდე, მიცან ტანჯულო!“ — ჰიმნმა სთქვა ღამით მდინარის ხმები — მაშვრალს ძილშიაც გულით აღმოხდა, „ვერ დაგივიწყებ, შენთან ვიქნები!“

ნიავს დილისას

II

საღამი შენდა, დილის ნიავო, დილის მერცხალო, საღამი ტკბილი, ტკბილი საღამი მშრომელ მეყრდისა, ცხოვრების ველით წარმოგზავნილი!.. ფიქრებს მოგანდობ ობოლ მხარისას, რწმენის ბალიდან გამოძახილსა, ნუ დაღონდები, გაფრინდი ჩიტო, ფრთებს ნუ შეაკვეც გულის წადილს!.. მინდა მარადის შიკრიკი იყო, შორი სივრცეში მიშოფრინავი, მეგობრის ამბებს ბატყობინებდე, ოკეანეზე მალი მქროლაგი!..

გელა.

დღეს ვიცინი

(ტყეების ცეკვაზე)

ღღეს სულ ვიცინი, რაც უნდ შეგემ-
თხვეს, გინდა ავი, გინდა კარგი; მაინც ვი-
ცინი და თქვენც გირჩევთ იცინოთ, ვი-
ნაიდგან ბუნებაში ისეთი არაფერი ხდე-
ბა, თუ სატირელი, იქნება იმავე დროს
საციხელიც არ იყოს. წარმოიდგინეთ. იმა-
ზედაც კი მეცინება, რომ გირჩევთ — თქ-
ვენც იცინეთო. რა უფლება მაქვს თქვენ
მოგაწონოთ ის, რაც მე მომწონს, — ჩემის
თვალსაზრისით გატყერინოთ მსოფლიოს-
თვის? არავითარი. ეს მხოლოდ ჩემი პი-
რადი ახირებაა, ჩემი გემოვნება, ჩემი
ჩვეულება აზროვნებისა, რომელიც მინდა
სხვასაც მოვახვიო თავზე. მოდი და ნუ
გაიციებ. ვიხედები უკან, ვაცტყერი ჩემ
გამოვლილს გზას, ეს ხომ თავით ბოლომდე
ახირება იყო, ჯახირობა; კბილით კლდის
მტკრევა, შიშველი ხელებით ნარის გლე-
ჯა, შშიერა მუცლით მღერა — თამაში.
დღეს თუმც მეცინება, მაგრამ ამ ახირე-
ბას ვერ ვიშლი, ისევ ისე ვჯახირობ და
ვეუბნები თავისთავს: ჰა, არ შესდრკე,
გასწი წინ, გაიწიე ჩემო თავო!..

თქვენ წარმოიდგინეთ, რომ რაც უნდა
ქვირფასი არსება დავკარგო, წამართოს
იგი სიკვდილმა, მაინც არ ვიტყვებ. სიკვ-
დილი დღეს, აი სწორედ ამ ეამად, რო-
ცა ამ სტრიქონებსა ვწერ საციხელი მგო-
ნია და არა სატირელი... ვფიქრობ, ვუკ-
ვირდები და იმიტომ არ ვემორჩილები
მარტო გრძნობას, იგი მაცდურია, მატყ-
ყუარა; ამიტომ მკვდარი მე უფრო საციხე-
ლი მგონია, ვიდრე სატირელი. იცით რა-
ტომ? იმიტომ, რომ დიდი საზღვარი დაიღო
ერთი და იმავე პიროვნების მდგომარეო-

ბათა შორის. შეადარეთ სიკვდილს და
სიკვდილი, მათ შუა დიდი კონტრასტი.
არის კი მართლა კონტრასტი? ესეც სა-
ეჭვოა... ჩვენ გვგონია მხოლოდ ასე.
სიკვდილი ხომ არავის არ გამოუცდია,
როგორც ერთმა ჭკვიანმა კაცმა სთქვა,
რომ იმაზე სწორი მსჯელობა ვიქონიოთ.
ეს თავისთვის იყოს.

მკვდარი ადამიანი რად არის უფრო
საციხელი, ვიდრე სატირელი? იმიტომ,
დიდ ჩირთიფურთებში იყო სიკვდილის
დროს, ათასნაირ გვემას ადგენდა და ყო-
ველივე ეს ერთბაშად გაქეფებით შეიცვა-
ლა, ჩვენ ასე გვეჩვენება, როგორც უნდა
იყოს...

არ ვამტყუნებ ბავშვებს, რომელნიც
მობუცებულებს დასცილიან, ჩიფჩიფსა და
სიარულში აჯავრებენ. სიბერე სიკვდილის
ცალი გვერდია... ესევე ბავშვები მკვდარ-
ზედაც გაიციებდნენ, დიდებისაგან რომ
არა ჰქონდეთ თავში ჩაქდებული წინააღმ-
დეგი წარმოდგენა, დიად, დღეს სიკვდი-
ლიც კი სასაცილოდ მიმაჩნია, ხვალ რა
იქნება ეს დმერთმა უწყის, ხვალ შეიძლე-
ბა გუნება და შეხედულება შემეცვალოს.

ხოლო დღეს ასე ვფიქრობ: რაც სატი-
რელია, ის უფრო საციხელია, ვიდრე სა-
ტირელი. მოიტად, გავშალოთ სიკვო-
ხლის, ადამიანთა ცხოვრების ბოღჩა; გა-
ვალთ კიდობანი, სკივრი, ყუთი, ამოვა-
ლაგოთ მთელი იმისი ავლა-დიდება, მისი
საუნჯე დღიდან დაბადებისა სიკვდილამდე
კი არა, იმას იქითაც; აი ეს აკვანი, ესეც
იანნა, სიყვარული — ტრფობა, მეგობ-

რობა, ქორწინება, კუბო, სამარე და ზედ ძეგლი. ხა, ხა, ხა, ხა!..

ყველა ეს ნივთი ადამიანის ცხოვრებისა არ არის დაუსაბამო და სწორედ იმიტომ არის საცინელი. უცებ ფერს იცვლის. წარმოიდგინეთ ნაპოლეონი თავის სახელოვან მხედრობის წინაშე სამკუთხა ქულის მაგივრად წაპწოპა კარდონის ჩაფხუტით. ანუ თუ ამ დიდებულ ადამიანზე საცინელი იქნებოდა—ლა ვინმე? ზოგი ადამიანი-კი ამას და ამის მსგავსს მოვლენას სატირელ მოვლენად ჩასთვლის, — შემწიუხებელ-შემძაბრუნებლად, თუმც აქ სიცოლის მეტს სხვა გრძნობას ადგილი არა აქვს.

რა არიან ეს დავრდომილნი ადამიანთა ცხოვრებაში. მშვიტ-ტიტველნი, უძლურნი, ცხოვრებისაგან გარიყულნი, გლახაკნი, ბედისაგან შეურაცხყოფილნი?! საცინელნი არიან და სხვა არაფერი. მე გიჟს დაუძახებ იმას, ვინც იმათ იტირებს; შე იმათ შემწეობას აღმოუჩენ თუ შემემძლება, ხოლო იცოდავთ ჩემს ბავსს სიცოლის სიივები არ მოჰშორდება. ეს და ამგვარი მოვლენა ბუნებაში მხოლოდ საცინელია და სხვა არაფერი. ბუნება რომ მუდამ წამს თავის თავს დასცინის, ჩვენ რაღა ვართ, რომ არ გავიცინოთ მის წინა-უკმო მოქმედებაზე?

ბუნება ბავშვსა ჭგავს, რომელიც დიდის წვალეობით ხუხულას აგებს, ანუ კოშკს. შემდეგ რაღაც ფიქრი მოუვა, ჰკრავს წიხლს თავის აშენებულს ციხეს, დაჰუუშავს და თან სიცოლის დააყრის, დააყოლებს ხარხარს, კიჟინს. დასცინის თავის მოქმედებას; ნამოქმედარს, ნაშრომს მასხარად იგდებს.

რა ცოდვა-ჭიჭით შობილს, რა საცო-

დაობით თუ სათუთობით აღზდილს ადამიანს, ჯან-ღონით, გრძნობა-გონებით საესეს, ლამაზს ჰკლავს უცებ და ცივ სამარეში აწვენს, მიწას—მტვრად აქცევს. რა არის ეს, თუ არ ბუნების დატყევა თავის თავზე?!

კიდევ სხვა მაგალითი ბუნების დამახასიათებელი. გაგიგონიათ ხომ ადამიანი ვინმე, მაღლა მთიდან რომ დაბლა ქვას აგარებდა, ლალობდა, იცინოდა, როცა გაგორებულს ქვას უცქეროდა და ამ დროს იმას როდი ფიქრობდა, რომ დაბლიდან ისევე მაღლა ამოტანა დასპირდებოდა? მაინც ამოჰქონდა რის ვაინაჩრობით მაღლა მთის მწვერვალზე, რათა ეხლა კიდევ ხელ-ახლა დაგორებულიყო ქვა და ამ სურათით დამტკბარიყო. ასე ცოდვილობდა მთელი თავის სიცოცხლე. ასეთივეა ბუნება.

მე რომ დღეს ბალკანეთში ათასობით დახოცილთა გვამებს ვნახავდე, წარმართვინეთ, სიცოლით მივესალმებოდი, თუმცა იმათ ალავას რო ვიყო, მეც ისე მოვიქცეოდი, როგორც ყოველი ბოლგარელი. სერბი, ბერძენი, შავ-მთიელი ან თუ ოს-მალო. ხოლო თუ დაჰრილს ვნახავდი, წყლულს შეუხვევდი, წყალს მომთხოვდა—გასმევდი და, როცა დავაღვიწყებდი ე. ი. ის სმას დაუწყებდა, სმის დროს დაკოდილს კი მე ცქერას დაუწყებდი, — ჩემს სახეს ღომილი მაინც არ მოჰშორდება. ასე გადასწყვიტა ჩემმა ოცნებამ, ჩემმა გონებამ. არ შემიძლიან. სხვა რიგად შევხედო ამისთანა მოვლენებს—ომში დახოცილებს, კაცს კაცისაგან მოკლულს, — თავის თავად მკვდარს.

რამდენს ვიცინი იმაზე, ვინც დადის და დაკარგულს სატრფოს დაეძებს და თან მოსთქვამს: „ახ, სადა ხარ, ჩემო სიცოც-

ხლევ, ჩემო ნუგეშო, ჩემო წუთისოფელო, რად დამტოვე? სად დამეკარგე? ვისზე გამცვალეო?!“ ხოლო მე მიკვირს ტარიელს რად ატირებს შოთა ნესტან დარეჯანისათვის?! ალბათ იმიტომ, რომ ნესტანი თავის ნებით კი არ გაექცა ტარიელს, არამედ ქართა წყალობით; ნესტანს არაფერი ბრალი არ ედება, მისი ნება არაფერი შუაშია, ვინაიდან მას განაგებენ ქაჯნი,—იგი ნება შებორკილია, თვით ნესტანიც ცხრა-კლიტულშია დამწყვდეული.

მე, ნუ გაგიკვირდებათ, ასე ვფიქრობ, რომ ტარიელს შეეძლო სულ ღიღინით ევლო და ეძებნა თვისი სატრფო. ამიტომ მე დღეს დავცინი იმის ცრემლებს. სასაცილოდ მიმაჩნია მისი ხეტიალი, ათასნაირი საშიშროების განცდა ისე, როგორც ღამანჩელი აზნაურისა (დონკიხოტი).

ხბლო ხვალ რას ვიფიქრებ—ეს ღმერთმა უწყის.

ვაჟა-ფშაველა.

ქ უ რ ა უ შ ი

(ენუტ გამსყნის)

მე ბოლოსა ვცემდი ჩემს ოთახში, ვფიქრობდი პატარა მეგაზეთებზე და ამ ფიქრებისაგან თავი ვერ დამეხსნა; თუმცა მე არავითარი საქმე არა მაქვს იმასთან; არც ისე ცუდათ მოვქცევივარ მას და არც მას აქვს მგონი რამე ჩემს წინააღმდეგ. მე კი ტყვილად ვიხეტიალე მთელი ორი საათი; ვერ ვნახე—რომ იმის წინაშე ჩემი დანაშაული გამესწორებინა.

საქმე ასე იყო: მივდიოდი კარლოსის ქუჩაზე. ბნელოდა და ციოდა, უფრო ბნელოდა. საღამოს შვიდი საათი იყო. მივდივარ და წინ ვიქცირები. გიუნტერის საკანდიტეროსთან, მოსახვევში სდგას ის გაზეთებით ხელში და გაჰკივის—„ვიკინგი“. ის ამბობს მხოლოდ ამ სიტყვებს: იყიდეთ „ვიკინგი“! ყურადღება არ მიმიქცევია; როცა დავშორდი, მივიხედე და გავიფიქრე: შეგეძლო მიგეცა იმისთვის ერთი შაური, ამით შენ არ გაღარიბდებოდი. და მე წავიდე ხელი ჯიბისაკენ. მახსოვს—პირველი ჩემი წადილი იყო მი-

გეცა ბავშვისათვის ფული, მაგრამ ჩავიყავ თუ არა ხელი ჯიბეში, მაშინვე იღუშებოდა ხმა ჩამომძახა: არასოდეს ადამიანს სამოწყალო არ უნდა მისცე; არა თუ ერთი შაური, ერთი თუმანიც ვერ გაუწევს საგრძნობელ დახმარებას—ეს მხოლოდ ავნებს, რყენის. მე ჩემს გზას გავუდღეკი, პატარა მეგაზეთე გადამავიწყდა კიდევ. მივედი უნივერსიტეტამდე და უკანვე გამოვბრუნდი. კამმერმეიერის წიგნის მაღაზიასთან შევჩერდი, მივტრიალდი ზურგით ქუჩისაკენ და ფანჯარაში წიგნებს ვათვალიერებ; უცბათ მეგაზეთეს ხმა მომესმა. ის ჩემს ზურგს უკან იდგა.

მეგაზეთე და ორი მთვრალი მატროსი ერთმანეთს ედავებოდნენ „ვიკინგის“ გამო, რომელიც მატროსებს დეხიათ და ფასს არ აძლევდნენ. მე ჩავერიე აყალიბებულში—გავიგე რაშია იყო საქმე. მკვახეთ მივმართე მატროსებს და ვუთხარი, რომ ისინი ვალდებული არიან გაზეფის ფასი გადაიხადონ. ყურადღებაც არ მომა-

ქციეს—სიცილი დამაყარეს:— „ერთი ამბატონს დახედო“! ავენთე. ტუჩები ჩავიკინტე. საღაჯ ერთხელ ყელსახვევის ქინძის თავი მაჩუქეს; ამ ქინძისთავს რგვალი და ფართო თავი აქვს, სხვანაირი სანახაობისა; ძალიანა ჰგავს პოლიციელის ან საიდუმლო აგენტის ნიშანს. მე ამ ქინძისთავს პალტოს ქვეშ, სერთუჯზე ვატარებ ხოლმე. მთვრალი მატროსები ისე დასცინიან დაფხრეწილ გაზეთს და ფულს არ იძლევიან. იმათმა თავგასულობამ ძალზე აღმაშფოთა და გადავწყვიტე ვიმოქმედო: მივტრიალდი იმათკენ, გავიხსენი პალტო და ფარულათ: დავანახე ქინძისთავი. ერთ წუთს ვუტყერით ერთმანეთს, მერე ცივთ და გადაქრით ვეუბნები:

რას ფიქრობთ, გადაიხდით თუ გამოცევივით უკან“?

ამან გასქრა. „ვიკინგის“ ფასი წამსვე მისცეს მეგაზეთეს. ამ აყალმაყალის მონაწილენი დავიშაღენი ჩვენ ჩვენი გზით: ბავშვმა მოიწმინდა თვალები და გაუდგა გზას, მე კი მეორე მხარეს გავსწიე, მატროსები ნავთსადგურისაკენ გაეშურნენ. ფოსტასთან უკან მოვბრუნდი. ვერ დამევიწყა პატარა მეგაზეთე. ფიქრობდი: შენ დაქნებარე ბავშვს ფულის აღებაში და რატომ უნდა ის მადლობელია შენი—ალარც შეგაწუხებს თავისი გაზეთით თუ კიდევ სადმე შეგხვდა; მან ალბათ იცის სად როგორ მოიქცეს, შეიძლება კარგი აღზრდა მიუღია ცხოვრებაში. ყავახანა „გრანდ“თან ისევ დავინახე ის. პირდაპირ ფარნის ქვეშ იდგა, ასე რომ კარგათ შემძლო დამენახა. ვუახლოვდებოდი და ფიქრობდი: როგორც დამინახავს და ახლო გავუვლი, მაშინვე ხმას გაქმენდს და კრიტიკაც არ დასძრავს მეთქი. გავიარე ახლოს, მინდოდა ვეცანი პატარა მეგაზეთეს. მოვტყუედი ანგარიშში. ყურადღე-

ბაც არ მომაქცია და ზედ ცხვირზე მბერტყა გაზეთი „ვიკინგი“. გავნციფრდი და ხმაგაქმენდილი გავშორდი. მწარგთ მოვტყუედი: ეს ქუჩის ჩვეულებრივი ლაწირაკი ყოფილა, საბრალო მაწინწალა; ღიღი შეურაცხყოფა ვიგძინი. მოვდიოდი და თანდათან ვრწმუნდებოდი რომ სამართლიანათ მოვტყუედი პირველი შეხვედრის დროს ფული რომ არ ვაჩუქე მეთქი. ეხლა ის და მაკლია—მესამეთ მომავროდოს გაზეთი! განა გასაკვირველია იმისაგან? ის ხომ თავხედი რამ არის?! ენახათ!

უნდევრსიტეტთან უკანვე დავბრუნდი. ფიქრობდი—სად უნდა შემხვდეს ის მეგაზეთე მეთქი. მინდოდა გაჩირაღდებულ ალაგს შემხვედროდა, რომ ვეცანი, შეიძლება ყავახანასთან ვერ დამინახა, არ ვიცო, შეიძლება. მივდივარ და ფიქრობამაზე და ფიქრმა ისე გამიტაცა და დამიმორჩილა, რომ ბოლოს ჩემი თავის შემტყვა: ნერვები მეშლება სულელური ფიქრებით! ვაი თუ წავიდა ბავშვი, გავიფიქრე—ჩემი გეგმა მაშინ ხომ დაინგრა?! ვინ იცის—შეიძლება ის ჩემკენ არც კი წამოსულა, მეორე გზით წავიდა!

და როგორ გგონიათ? მე, მოხუცმა მოვუჩქარე ნაბიჯს, თითქმის გავიქციე, იმიტომ მხოლოთ, რომ ერთხელ კიდევ მოეწოდებინა ჩემთვის საცოდავ პაწია მეგაზეთეს თავისი „ვიკინგი“, გახვდავს ამას? აი ისიც!.. დინჯათა სდგას მაღაზიის პირდაპირ, ფანჯრის წინ რკინის ცხრილზე მხრები აუჩეჩია, ხელები ჯიბეში ჩაუწყუია, სტევა. დროგამოშვებით გამლველ-გამომლელთ „ვიკინგს“ მიაწვდის. აი მივუახლოვდი, მივდივარ რაც შეიძლება ახლო, ჩვენ შორის სულ ერთი წუთა მანძილი და დარჩა, კარგათ მხვდავს ფარნის მკაფიო შუქზე. ერთ წუთას გასწორდება,

თვალეზს გამისწორებს, გამომიწვდის გახეთს და, თითქოს ჩვენ შორის არაფერი არ მომხდარიყოს, მეუბნება:

იყიდეთ „ვიკინგი“!

შევიწერდი; ამ სიტყვების გაგონებამ ამიტანა, გულმა ბავაბუგი გააბა. უცბათ თავში სულელურმა აზრმა გამიბრინა. სჩანს ბავში გულგრილათ დამცინის, რადგან ზედღვიდ სამჯერ მთავაზობს გახეთს სიბრაზისაგან მოთმინება დავკარგე და მკაცრი სიტყვებით შეზავებული საყვედურები მივახალე. მან არაფერი არ მიპასუხა, დაკვირვებით მომაშტერდა, არაფერი არ მოქმედებდა იმაზე — ეს იმის მხრით დიდ სიმკაცრეთ მჩვენა. და აი ახლა მომივიდა ის სულელური აზრი: ამოვიღე ჯიბიდან ხუთშაურიანი, მივაღე ზედ ცხვირზე და ჩავაგოზე ცხრილში, რომელზედაც ის იდგა, ამოვიღე მეორე ხუთშაურიანი, მივარტყი ცხვირზე და ისიც იქ ჩავაგდე, სადაც პირველი.

„აჰა!“ მივახალე ღვარძლიანათ, „ამოიღე, შენ ფინთო, შენა!“ და მოვშორდი. ცხრილი ყინულით იყო ვალესილი, სიამოვნებით შევცქეროდი — თუ როგორ საცოდავათ პორქყნიდა თითებით ყინულს და ცდილობდა ფულების ამოღებას ჩემი პატარა მტანჯველი. თითები დაუღუორჯდა, ერთი თითი გაეფხაქნა კიდევ; დიდის მოთმინებით მუშაობდა და ცდილობდა ფულის ამოძრობას. გული არ გაიტეხა, დამკლავა და დიდის წვალებით ჩაჰყო ხელი ცხრილში. ხელები ჰქონდა გამხდარი; როგორც იქნა მისწვდა ერთ გროშს.

„ოჰო — ვიგდე ხელთ ერთი ფული!“ აღტაცებით იძახის. თითების სახსარზე ტყავი გადავგლიჯა. მიცქერის და თითქოს მეკითხება — შეუძლიან თუ არა ეს ფულები თავისთვის დაიტოვოს. რადგანაც მე არაფერს არ ვეუბნები, იღებს ფულს ჯიბეში

და მეორე გროშის ამოღებას იწყებს. ჩაცო ხელი ცხრილის ჭუჭრუტანაში, ცდილობს ხელთ იგდოს პატარა საუნჯე. წარმოუდგენელია ის თავგამოდება, რითაც ის მიზნისაკენ მიილტვის: ცდილობს ჩაჰყოს ხელი ხან იქ, ხან აქ და ამ გაწამაწიაში ენაც გამოუყვია, თითქოს ეს რასმე შევლოდეს.

„ერთი ნაფოტი რომ მომცა, მოვიშველიებდი, უთუოთ ამოვიღებდი“ ამბობს, ამ სიტყვებთან ერთათ წამოსწევს თავს და შემომხედავს.

ნუ თუ ეს ლაწირაკი, ფიქრობს რომ მე მას ნაფოტს მივაშველებ! „მოითმინე, მე მოგცემ ნაფოტს“ ვეუბნები მე — მარა არ იფიქრო — შენი დახმარება მინდოდეს. მე შენ მოგიტან პაწია ნაფოტს; რომელიც შენ არც კი გამოგადგება. მოითმინე ცოტაოდენი — ეხლავე მოგიტან. „არა, აღარ მინდა“, მიპასუხა მან.

ჯიბეს გაიხევა ხელი და პაწია დანა ამოიღო — გაშალა, ორი თითით უქირავს და გროშს დანის წვერით იახლოვებს კედლისკენ, ამ გზით უნდა გამოაცოცოს და ამოიღოს.

ეტყობა შრომა ფუკათ არ ჩაუვლის. პატარა პლუტს არ უნდა თავი დაანებოს საშოვარს. ბრაზბორეული, ბოროტ სურვილით დავყურებ მას, იმის გაშმაგებულ შრომას.

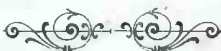
— „ოჰო, ახლა მალე ამოვართვე!“ წამოიძახა მხიარულათ. მივიხედ-მოვიხედე გარშემო; ხალხს მოვყარა თავი და ყველა მე და პატარა მეგაზეთეს გვიცქეროდა. უცბათ მოვტრიალდი და წავვედი. ნახევარი საათის შემდეგ ისევ კარლოსის ქუჩაზე დავხეტებოდი. მაგრამ ის აღარსადა სჩანდა. მე მეჭირა ხელში ორი ხუთშაურიანი და პატარა მეგაზეთეს დავიჭებდი; მინდოდა შევირიგებოდი ბავშვს

და ცოტაოდენი ფულიც მიმეცა მისთვის თბილი ხელთათმანების საყიდლათ. მაგრამ ვინ იცის რას იყიდდა ის ამ ფულებით— თამბაქოს თუ სხვა რამეს. სწორეთ დანაშეულობაა— იმის რომ ფული მივეცე. ამ აზრით გამოვსწიე შინ.

მაგრამ დღეს, როგორც უკვე ვსთქვი, ისევ დავიწყე ფიქრი იმ პატარა მეგაზეთეს შესახებ. მომაგონდა იმისი საცოდავი გამ-

ხლარი პაწია ხელები და ორი წვეთი სისხლი, რომელიც ცხრილიდან ფულის ამოღების დროს გადმოუვიდა თითზე. ვხედავ, თვალწინ მიდგა პაწია მაწანწა-ლას აჩრდილი, რომელიც პირქვე წევს და მთელი თავისი ძალღონით ენაგამო-ყოფილი პორტუგისის გაყიდულ ცხრილს, რომ ფული ამოიღოს.

ა. მითაიშვილი.

შინაური მიმოხილვა სალაკარაპო

ჩვენისთანა უბედური ხალხი დედამიწის ზურგზე არ მოიპოება. თუ ძველად მისი ხორცი, ე. ი. თვალტანადობა და სიძინე სიჭკველე ჰქონდათ მის მტრებს თვალში ჩხირდა, ესლა ზემდემტად კიდეც მისი სული, ანუ ერთად ცხოვრების და შემოქმედების ძაღდონე განდობათ საზურგელი. ყოველი გარემოება ისეა დღეს მომართული, რომ ჩვენი ხალხის გადაგვარებას და სულიერას ცხოვრების დახშვას ხელი შეუწოოს.

ჯერ დავიწყოთ იქიდან, რომ რუსეთის ზოგიერთი შვიდრი, რომელიც ფეხ მოუტე-ულიადად სცხოვრებს რუსეთში, ქართველ კაცს უხლავს კი ისე ნაკლებად იღნობს, რომ ან ურია, ან მაჭმადიანი ჰქონია. ზოგის თვალში ქართველი თუმცა ქრისტიანია. მაგრამ შვილი იმ ხალხისა, რომელიც რუსეთის სიმღვლელოებს მოუქცევია. ასე რომ ქრისტიანობა თუ უაფილა ჩვენს ქვეყანაში, ყოფილა რუსეთის ეკლესიის მამათა დავალებით შემო-ღებულად და გავრცელებული. ზოგს კიდეც გულწრფელად სჯერა, ვითომც ქართველი შვილი იყოს იმ ხალხისა, რომელიც მიიმედ შე-

იარაღებული დაიარება და სავმარისია, ვინმემ წაიბურტი ჰქრას, რომ შეიქმნეს მსხვერპლი მისი ბასრი ხანჯლისა.

ასეთმა რუსეთის მეგიდრმა, თუნდაც განათლებულმა, ჩვენი ქვეყნის ვითარების რომ არა იცოდეს რა, მიეტყუება. თავისივე ჯერ ბევრი რამა აქვს შესასწავლი და გასაკეთებელი. შერშე კიდეც როგორღაც არ უხლისება რუსეთის სახელმწიფოს შემავალ უცხო ტომებელ ხალხთა ზნე ჩვეულებას, ისტორიის და მწერლობის შესწავლა.

მაგრამ სულ სხვაა, როცა განათლებულს, საზოგადოებრივ მოღვაწე რუსს მოუხდება მოქმედება განაზირა ქვეყანაში, იმ ხალხში, რომელიც უცხო ტომელია. იმ ქვეყნის ვითარების არ ცოდნა მაშინ დიდ ცოდვად ჩათვალდება, მეტადრე, თუ ერთხელვე ამჩნეებულა აზრი ჰხელმძღვანელობს და ავრცელებინებს საზოგადოებაში სტამბის გზით სიმართლის შეუფერებელ შეხედულობას. ასეთი კამოდგაბ. სმილიოტი, მორუსე უცხო ტომელი, რომელმაც თავის თავის უკვლევა საყოფელად დასტამბა ყურნად „გაგაგასხვათა შოლანაში“ წე-

რილი ოტ შკოლი დო უნივერსიტეტა. სხილიოტის აზრით თურმე რუსთა ხელშეწყობის დამყარების უამს საქართველოში ქართული სკოლა არ უოფილა! მაგრამ არც საქართველოს ისტორიული ცხოვრების წინა საუკუნეთათვისც უთქვამს სახეირო აზრი. თურამ ჭქონით პრი ცარე ვაოხნეო, უფრო ასაგლებად არის ნათქვამი. ისტორია ქართვლთ განათლებისა კი სულ სხვას გვეუბნება.

მართალია, დავით გურამიშვილის დროს ლეკთა თარეშობის გამო ქართული განსაკუთრებით ხუცთათვის სასწირო წიგნები ძნელი სსითვარი იყო და, უოფლად შესაძლებელია, ის გარემოებაც უოფილიოყეს მიზეპი, რომ ჩვენი ზოკტი სკოლის გარეშე აღზრდილა, მაგრამ თუ შამინ უწიგნობა და უსკოლობა იყო, დროებით იყო.

1762 წ. რუსეთითაც ჩამოვიდა ანტონ ზირველი, მოწვეული ხელახლად ერეკლე მეორის მიერ კათალიკოზ ზატრარქის თანხმდებლად. ანტონ კატალიკოზი მოწადინებული იყო, საქართველოში ისეთივე სკოლები შეშეკლო, როგორც რუსეთში იყო შამინ და შეუდგა კიდევ საქმეს. კახსნა ორი სემინარია, ერთი ტფილისში, ხოლო მეორე თელავში 1783 წ. მაისის 28, სადაც სწავლება სწარმოებდა მოსკოვის სდაურ-ბერძნულ-ლათინური აკადემიის ზროგრამსთან შეთანხმებითა. იმ სემინარიებში საგლდებულო იყო, სხვათა შორის, სწავლება გრამტიკის, რიტორიკის, ფილასოფიის, ღვთის მეტეფიკლების და სხვა სკენებისა. უმთავრესი შემდგენელ მთარგმნილი სახელმძღვანელო წიგნების: თვით უწმინდესი ზატრარქი იყო, რომლის მოღვაწეობას ხელს უწყობდა ერეკლე მეფე სახელმწიფოს საზინიოგან ხარჯის გაღებითა. სხვათა შორის, იმ სემინარიებისთვის ანტონ კათალიკოზმა შეაღწინა ღვთის მეტეფიკლება ოთხ ნაწილად, წყობილ სიტყვაობა, მზამეტეფიკება, გრამტიკა ქართული, ენის-სთარგმნა ფე-

ლოსოფია, ლოკიკა და მეტაფიზიკა ბაუშეის-ტრისა, ფიზიკა ვოლფისა, კატეგორიები არისტოტელისა და ისტორია ალექსანდრე მაკედონელისა გურციუსისა.

დაწვრილებით ამბები ვიცით უფრო თელავის სემინარიისა, ტფილისის კი არა, ეგებ ამის მიზეპითაც, რომ ერეკლე მეფეს ქართლის ბედის გადაწყვეტა სზარსთა უეინმა აღაშქმად ხანმა მეტად ძვირად დაუსვა: ქალაქი აიკლო იყ, რომ ქვა ქვაზე აღარ დაუტოვებია. რა საკვირველი ექმნებოდა; რომ რესთა მფილაბელობის დამყარების უამს ტფილისში, ექ, სადაც ქართველთა ულეტის კვალი ჭერ კიდევ წაუშლელი იყო, სკოლის საქმისთვის გედარ მოცდალა. ხალხი და თვით მეფე გიორგი ჭერ კიდევ გინს ვერ მოსულდიენენ. როდესაც გიორგი მეფე, თუმცა ვაღდებულნი იყო, ბეჭითად გედარ აძლეკდა ტენერალს დაზარევეს სურსათს ეგერთა ჭარისთვის, ტენერალმ დაემუქრა მეფეს ჭარის გაუგანს ტფილისითაც, მაგრამ მეფე, შიშით რომ უმწყოდ არ დარჩენილიყო, ეუბადრებოდა, ოდინდ ჭარს ნუ გაიყვან და სურსათი ექმნებაო. შამინ იყო, რომ ტენერალმა დაზარევემ თავის მთავრობას მოახსენა, ქართული იქნება ჩვენიბური ზავტრა უოფილაო.

თუმცა საქართველომ აოხრება დიდი ჭინასა მტურთაცან, თელავის სემინარიის არსებობის სბუთი შამინც მრავალი დაგვრჩა. წიგნები, რომელსაც საწავლიდნენ მოწაფეებს, სიტყვა, რომელიც კაიოზ ნაცვლიშვილმა, ზირველმ რეკტორმა წარმოსთქვა ერეკლე მეფის, ანტონ კათალიკოზის და მოწაფეთა წინაშე აღზრდისათვის, კა არ დაღუბულა, დღესაც მოგვეპოება და ინახება ქართველთა შორის წერაკითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების წიგნთ საცავში.

ერეკლე მეორის მეფობა საკულტურო საქმეების დაწეებითაც იყო შესანიშნავი. სახლი

ვერბოული სკოლა სწორეთ მამის შემოვიდა
საქართველოში.

ბ. სხილიოტი ისტორიის მასწავლებელია,
ამბობენ. დავიჯერო, ჩვენს შვილებსაც ისევე
ასწავლიდეს ჭკუას, როგორც განუზრახავს
ჩვენი ჭკუის სწავლება.

სამწუხაროდ უნდა აღვიარო, რომ ზოგიერ-
თი ქართველიც შორს ვერ წასულა „გაკვაზ-
სკაია შკოლაზე“ და მისებრ ფიქრობს. სულ
კი უცოდინარობის ბრალია, იმ განსხვავებით,
რომ სხილიოტები გულმანკიერად სტუდიან,
თავის გამოჩენას და დწინაურებაზე შეშლი-
ლნი. ქართველთ ქართული განათლება დაბნე-
ლებად მოჭლანდებით, ურ მყოფელი სული
ჭეულობით!

მართალია, ქართველი ხალხის გენია, თა-
ვისებურის, დირს სტნობ-სახსოვარი კულ-
ტურის შემქმნელი, უბად აუღიათ; მაგრამ
მისი წამლები წუღლი ვერ არ განდენია, არც
თუ რადისმე გაედინოს შავსა და კასპის
ზღვებს.

რა საკვირველია, სხილიოტები არ დაიშ-
ლიან და გვლავ იტყვიან, საქართველოში გა-
ნათლება ჩვენ შემოვიტანეთო. მოუფრობით კი
არა, მტრობით მოსდით, რომ შირში გვიძ-
რახვენ.

დაილოცოს დიერთო, შენი სამართალი,
ჩვენც ვიტყვიით შით არავგის შირელის გლე-
ხივით.

* * *

აწბობმდე გვეკონა, დიდი თამარის დროს
შეჭქმნა ქარაღის გენამ ვეფხვისტუასანი.
ესლა გვიმტკიცებს ბ: სარგის კაკაბძე, ვეფხის
ტუასანი შეთხუთმეტე საუკუნის დამდეგს
ქმუფენისო ბ. სხილიოტებს შირ კატა ეცემათ,
როცა შეიტუობენ, რთკანაც ერთი თქროს
საუკუნის შეწენარებაც არ უნდათ და ამიერთ-
კან თავში საცეპი გაუხდებათ მერე თქროს
საუკუნე ქართული მწერლობის.

თუ ბ. ნ. მარმა სთქვა ჰიზოთეზად, ვეფ-

ხის ტუასნის შემოქმედი და თამარისის აგ-
ტორი ჩახრუხა ერთი და იგივე შირი არისო,
შესაძლებელი იყო, მისი ნამოწაფარი, ესლა
ტფილისის ქალთა უმაღლესი კურსების ლექ-
ტორი სარგის კაკაბძეც გამოსულიყო იმე ვე-
ფხის ტუასნის თაობაზე თავისი საკუთარის
ჰიზოთეზითა. ისეც მოიქცა. ხსენებულ კურსე-
ბთან არსებობს რუსთა საზოგადოება კავკასიის
ეთნოგრაფიის, ისტორიის და ენის შესასწა-
ვლად დაარსებული. სწორეთ იმ საზოგადოების
გავლილ სხდომაზე ბ. კაკაბძეც დამწერე ხა-
ლხის წინაშე, რომელთა შორის ქართველობაც
სავამოდ იყო, მეტად შასუს საკები სკიოხი
წამთაყენა დასამტკიცებლად. სამწვალი მისი
რუსული მოხსენებისა იყო **როდინდელიობა**
ვეფხის ტუასნისა. უოველ ქართველს, ვისაც
კი ცოტად მაინც კონების თვადი აჭხელია,
ღრმადა სწამს, რომ ერთმნეთს ამშენებენ
წმიდა და დიდებული თამარ თავისა სახე-
ლოვანის და ბრძნულის მეფობით და სულ
მნათი შოთა რუსთველი თავისი უგვდავის
ვეფხის ტუაფანითა. ბ. ლგტორის თქმით-
კი, მეთხუთმეტე საუკუნის დამდეგი ეთოილა
თურმე ის დრო, როცა უნდა დაწერილიყვის
ვეფხის ტუაფანის, და დაწერილა თურმე და-
ვით ბორსაღოს მეთვის ბრძანებით ქებად მისი
სატრფოს თამარ აფხაზთ ბაკონიშვილისა.
სწორეთ ეს უნდა ეთოილიყვის მიხეცია. რომ
საზოგადოებას ესლა საღამარავოდ გადაქცევი
გამოსულა ს. კაკაბძისა.

მაშინ, როცა ბ. მარის აზრით, ვეფხის
ტუასნის დაწერის და წმ. თამარის მეფობის
დრო ერთი და იგივეა და ვეფხის ტუასანი
ნათოფია ქართველთ არა მ:რტა ძლეურის
კულტურულის განვითარების, არამედ ზოლი-
ტიკურის ძლიერებისაც, ბ. კაკაბძე ვეფხის
ტუასანს უგარავს სიძველის ხსისათს სრუ-
ლის დრის საუკუნითა, იმისაც კი არაფერს
გვაუწყებს, როგორც იყო შეთხუთმეტე საუ-
კუნის დამდეგს ქართველთ ზოლიტიკურ კულ-

ტურქული ძლიერება, რომელსაც წარმოუშვია ისეთი ქმნალება, როგორც არის ვეფხის ტყაოსანი. უნდა ვითქვითო, რომ ბ. კაკაბაძის ან არა სწამს, ვეფხვის ტყაოსანი იუვეს ქართველთა კულტურულ ზოლიტიკური ძლიერების პროდუქტი, ან შესაძლებლად მიანიხიროთაღ არსებობა კულტურის ძლიერების და სოციალ ზოლიტიკური ცხოვრების სისუსტის.

გხვს უნდა ვიკითხოთ.

1. ვინ იყო შეთხუთმეტე საუკუნის დაშლეს ის დავით, ვინც, როგორც ვეფხის ტყაოსანშია თქმული, ქართველთა ღვთის (თამარის) მზეს ჰმსახურებდა, მას, ვინც აღმოსავლეთით დასავლეთს ზართა მარებლად ითვლებოდა, ორგულთა დაშველად, ხოლო ერთგულთა დამამკრებლად?

ის დავით ნუ თუ იყო დავით VIII, რომელიც მეფობდა 1404—1413 წ.წ., სწორეთ იმ დროს, როცა ბ. კაკაბაძის აზრით უნდა დაწერილიყო ვეფხის ტყაოსანი. მაგრამ ის დრო რა დროა? თუმცა ერთმეფობა ჯერ კიდევ იყო, მაგრამ უფრო გარეუხდა. მისი ტახტი ისე ფრთხილად, რომ იმავე საუკუნის ბირველ ნახევარშივე უნდა დამსობილიყო არა მტრის, არამედ ალექსანდრე მეფის ხელითა, იმ მეფისა, რომელმაც მთლიანი ივერია სამსამეფოდ გაანწილა, რომლის შეცდომასაც თან მოჰყვა აკრთევე სუთი სამთავროს დაარსება და ივერიის ეკლესიის მთლიანობის დაღვევა ორი საკათალიკოსოს დაარსებითა. ის დრო ხომ მუდღელთა ევინის ლენგ თემურის შემოსევის და თარეშობის დროა საქართველოში. მარი ბროსეს თქმით, ანკარის ომის შემდეგ 1413 წ. როცა ბაიბეუ სულთანმა დაპარტხდა და ტუგულ ხაუვარდა ლენგ თემურსა, ივერიის მეფე გიორგი VII და მისი ძმები კოსტანტინე და დავით თუმცა მხნედ იცავდნენ საქართველოს ღიდად გამარჯვებულის მტრისაგან, მაგრამ მეფესა და მის ძმებს შორის ჩამოვარდა შუღლი და მეფის ძმებმა კოსტანტი-

ნემ და დავითმა საიდუმლოდ უჩვენეს თათრებს ის გზა, რომლითაც შეეძლოთ შუა კულქართლში შემოსვლა. მაგრამ ბ. კაკაბაძის თქმით იმ დროს სხვა დავით, გარდა დავით მეფისა, რომელიც მშა იყო გიორგი მეშვიდისა, უოფილა თურმე დავით ბორჩალოს მეფე.

ნუ თუ დავით VIII, მოღალატე ქვეყნისა, ან დავით ბორჩალები ჰმსახურებდა ქართველთა ღვთის მზეს, მტრის თაყზარ დაშველეს, ორგულთ დაშველეს. საჭირო იყო იმის დაშტკიცება კი არა, თუ სათანადო თარიღი დავით ბორჩალოს მეფისა 1404—1412 წ. წ. როგორ და საითგან გაჩნდა, არამედ იმის ცხადყოფა, თუ სხვა რა საფუძვლით შეიძლება ვეფხის ტყაოსანი ჩაითვალოს პროდუქტად მშინდელი კულტურისა? შინაარსი ხომ არ შეიცავს მშინდელი ცხოვრების და ფაქტობის რამ ანალოგის? ვეფხის ტყაოსნის ეს თავისი განვითარებით ხომ არ არის მსგავსი მშინდელ ქართულ ორიენტალ ან სათარგმნ თხზულებათა ენისა? თუ შოთა რუსთაველი მშინდ სცხოვრებდა, სდაურთ იყო, ვის კარს ბრწყინავდა და სხვა?

ის დავით იყო, კიდევ უნდა უოფილიყო დავით სოსლანი, მეუღლე თამარ მეფისა, ის, ვისაც, ვითა ღომის, ჰმეწოდდა სმარება შუბის, ფარშემიშერისა, ის, ვისი ჰვერტაც, ვითა ყინდი და შერი, დამტკობებდ იყო. დიდუბის სრას ქორწილის შემდგომ, როგორც ქართლის ცხოვრება მოგვითხრობს, შემოვიდეს ტფილისად და დასბდეს ტახტსა ბედნიერსა, ორნი მნათობნი, ორნი მზენი, განმანათლებლნი ყოველთანი... და ცხოვრების ნიშანი იხილვებოდეს მათზედა, იყენეს ლაშქრობანი გამარჯვებულნი ზემოთ და ქვემოთ, და არა სადათ ვინ ჩნდა წინა აღმდგომი... და ლაშქრობდა დავით ბრძანებითა და გამორჩევითა თამარ სვეალექსანდრიანისათა და ემარჯვებოდა ყო-

ველი, განგებოთა და შეწყენითა ზეგარ-
დამოთა, თამარ მეფის ჰირველი ქმრის გი-
ორგი რუსის და მის მომხრეთა დამარცხება,
ძლევა მოსილი ომები განჯის, შაქერის,
ბოლოსტიკის და ტრანკაზინის იმპერიის და-
სრულება, რამაც მტრებს შიში და რიდი აკრ-
ძობინა, ნაყოფი იყო თამარ მეფის ბრძანე-
ბის და გამოჩენვის, მაგრამ იმ ბრძანების და
გამოჩენვის აღმსრულებელი და სულის ჩამ-
დგმელი იყო ქართლის დედის სასულთანის
მეუღლე დავით სოსლანი, მასინდელ ქართველ
მამულიშვილთა იმედი და სიჭაღული. მამულის
მოღალატე დავით VIII, ან დავით ბოჩხ-
ლოს მეფე კი არა, არამედ ის დავით, თამარ
მეფის მასხელებელი და მისკანვე სასულ-
თან ქანილი, იყო, თუ გნებავთ, ბრძანების
მიმცემიც, რათკანც ისეთი საკულტურო ს-
ქმისთვისაც შესწავდა შნო. ქართლის ცხო-
ვრების თქმით, ესე დავით წელიწადისა
მოქცევიდის ესრეთ წაეჯობინა... შვიგ-
ნობართა ყოველთა ნანსავლთა... რომელ
შინათ ვინ ყოფილა ამისი მასწავლელი
და თანამოსწავლე, და თუ გართა ქვე-
ყანათა მოსრულთა, ვერა სარა გამოჩენი-
ლა მისებრი. დავით ბოჩხლოს მეფე, რ-
მელსაც ბრძანება გაუღია ვეფხის ტყაოსნის
დაწერისა, ნეტა რას წარმოადგენდა, ან რ-
გორც მეფე და მეომარი, ან როგორც გან-
თლებული ადამიანი?

2 მეთხუთმეტე საუკუნის დამდეგს ვინ იყო
ის თამარ, ვის საკურთხელობად შოთა რ-
სთაველს უთქვამს ვეფხისტყაოსანი? ნუ თუ
თამარ აბხაზთ ბატონიშვილი? იმ დროს
თამარ იყო, მაგრამ ის და იყო იმერთ ერის-
თავის დიმიტრის ალექსანდრე I ძისა, რ-
მელიც თავისი გასაოცარი სიღამა-
ზით ჭიბობდა ვეფხისა? რთაც ქართლის მე-
ფემ გიორგი მეშვიდე დადანიისა და იმერ-
ლების შემწეობით დიმიტრი შეიპყრა და სო-
მხეთში (ბოჩხლოში) გაკაზავა, როგორ მი-

იღო დავით ბოჩხლოს მეფემ? როგორ მო-
ხდა, რომ ბედ უკუდმართი დიმიტრის და თ-
მარ შეიქმნა ცოლად ივერიის დამსაწილებ-
ლის ალექსანდრე მეფისა? სდ იყო, დავით
ბოჩხლოს მეფე, თუ იყო? თუ კიდევ იყო
სხვა თამარ, რომელიც იწოდებოდა აფხაზთ
ბატონიშვილად? მაგრამ დიდი თამარიო შიკი
დებულეი აფხაზეთი დასავლეთ საქართველოს
რომ ადარ ჭინწავდა, იმისი რაღა ვსთქვათ?

ნუ თუ ის თამარ იყო ქართველთა დავითა,
ადმოსავლეთით დასავლეთს ზართ დამცემი,
ორკულთ დამწველი? ნეტა რა ომები გადის-
და თამარ აბხაზთ ბატონიშვილმა? დავით მე-
რვის დაღატკის ისა და მისი მიჯნური დავით
ბოჩხლოს მეფე როგორ უტყუროდენ? თათ-
რების შემოსევის როგორ დახვდნენ? როგორ
მივიღოთ ვეფხის ტყაოსნის თამარ დავით
ბოჩხლოს მეფის სატრფოდ, თამარ აბხაზთ
ბატონიშვილად, როდესაც არავითარი საშუთი
გვაქვს. თარდის კარდა ბეჭედი რამეა საჭირო
იმის დასამტკიცებლად.

ან ვინ არის ის თამარ, რომელიც მეფედ
იწოდება ვეფხის ტყაოსანში? სიტყვა მეფე
ქალის და ვაჟის საერთო აღმნიშვნელად იხ-
მარებოდა იმდრომდე, რომელიც წმ. თამარის
კარდაცვალებით თავდება, შემდეგ კი ქალი,
როგორც ესლაც არის, იწოდებოდა დედოფ-
ლად, სოლო ვაჟი მეფედ, რომლის შვიკრ
ტოკლარჯეთის შერიოდში იხმარებოდა მამ-
ფალი, ანტიუზად დედოფლისა. მასსადამე
არც მეთხუთმეტე საუკუნეში იქმნებოდა ქალი
მეფედ წოდებულეი.

შოთა რუსთაველი გვეუბნება, თამარს ვა-
ქებდლეთ მეფესა, მას ვაქებ ვინცა მიქილო-
სასურველია, უფრო კარვად ვიდრეთ, ჩხორ-
ხა, ავტორი თამარინისა ბ. კაკაბძეს რად რ
მიანინა ავტორად ვეფხის ტყაოსნისა. ბეჭედი
კონკრეტი საშუთა, დამამტკიცებელი ბ. მ-
რის ჭიბოთეზისა, რომ ორთავ ნაწარმოებს
ერთს და იგივე ავტორი ჭეოლია, უმთავრესა

გი საგანია ქებისა—დიდებული თამარ მეფე და მისი ცხოვრება თამარინაში გაზოტიზებული, ხოლო ვეფხის ტყაოსანში გაიდგალიზებული. საბუთია კიდევ ორთავ ნაწარმოების ენის ერთნაირი სიმტკიცე და გამოთქმათ ერთობა. ბ. კაკაბაძე იმორწმუნს ზოტს არჩილ მეფეს, რომელიც რუსთაველისთვის ზანუხად ათქმევინებს თავის კაბასებაში ზოტს თეიმურაზ მეფეს ზირგულსა, ჩანრუხადემ უწინ არ სთქვა, რად იპარავ პირველ თქმასაო. შესაძლებელია, ესე ჭკონებოლად თეიმურაზის დიდი ზოტობის მომხრეებს, რომელნიც რუსთაველს ამცირებდნენ, ხოლო ბატონს ამაღლებდნენ, მაგრამ თუ სხვა და სხვანი იყვნენ ჩანრუხა და შოთა რუსთაველი, ხომ შეიძლება, ჩანრუხა ცოტა უკრო ადრე უოფილიყო. არჩილ მეფე ზოტის თეიმურაზ ზირგულის ცხოვრების წინა სიტუაციაში გავუწყებს, მას (შოთას) უბრძანა თამარ მეფემოა, თვით ზოტაში კი რუსთაველს ათქმევინებს თეიმურაზისთვის, შე ვარ ძირი ლექსის თქმისა, მელოქსენი ჩემზე შენობსო! თუ ვეფხის ტყაოსანი მეთხოვამეტე საუკუნის დამღვკს განიხილა და ვით ბოჩაღოს მეფის ბრძანებით, როგორღა შეიძლება, ლექსის თქმის ძირად ჩათვალოს? მაშინ დავით აღმაშენებლის და თამარ მეფის დროინდელი ზოტები ძანგაკარი სარკის თბოველი, იოვანე შავთელი, ჩანრუხა და სხვები, რომელნიც, უკველია, იქნებოდნენ, როგორ უნდა ჩავთვალო? ჩუ თუ ბოლოდ? არჩილისვე თქმით შოთა ზის სიბრძნის ეტლზედა, თავსა მით ათინათინებს. თუ ისეთი სიბრძნის ეტლი ბრწყინავდა 1400—1413 წელთა განმავლობაში, როცა ალ-ლუზიანი დაწერილა, პროფ. ალექსანდრე ხანაშვილის აზრით, როგორ არ მოეცხო იმის უბადრეკ ავტორს ცოტა მაინც შოთა რუსთაველის სიბრძნის, ენის, გრძობის და ხელოვნებისა. შესაძლებელია განარუსულად—ალ-ლუზიანის დაწერის დრო ჩათვალოს ოქროს

საუკუნედ? რუსთაველისთვის უბრძანებიათ თქმტკბილი ლექსებისა, მცოდნეც უოფილა, ალ-ლუზიანის ბეჩავი ავტორი კი არც მცოდნე უოფილა, არც მბრძანებელი ჰელოდა, ეთქვა ტკბილი ლექსები.

3. შოთაც ამბობს, ვეფხის ტყაოსანი ლექსად თქმული სზარსული ამბავია; თეიმურაზ I მეფის მომხრენიც, არჩილის თქმით, დასცინოდნენ შოთა რუსთაველს, სზარსული ჭორი, იგივე ამბავი, გალექსაო. მაგრამ არაფერი უშლიდა ვეფხის ტყაოსნის გენიალ ავტორსა, თავისი მისწრაფება, თავისი იდეალი იმ ჭორში გამოესატა. გარეგანად ხომ ის სზარსული ჭორი წებობილ მარგალიტად აქცია. თავისი დირსება კარგად ესმოდა, როცა სთქვა, აწ ენა მინდა გამოთქმად, გული დი ხელოვანებოა. თამარ მეფის ცხოვრება იყო ერთი დიდი თავიუღა მრავალ ფერ ვეფხილოვანი. თავიუღის შუა გულში იჭდა მეფედ გარდი, თავისი სიტურთის ელვარებით და სურნელებით ვეფხილთ დამამევენებელი და დამამტკბობელი. სისტორიო ანალოგიის ჭიზოტუბი, რომელიც განსვენებულმა დ. ჩუბინაშვილმა წამოაყენა, ძველ ტრადიციებზე და მაშინდელ განათლებულ ბატონიშვილთა ხალაპარაკეზე დამყარებულმა, ჯერ უტილობელი და ძალაში დარჩება, ვიდრე მველევარნი უარ ჭეოფდნენ. დ. ჩუბინაშვილის აზრით, თინათინის გამეფების ამბავი მოავთებს ადამიანს. გიორგის მიერ თავისი ასულის თამარის ტახტის შეიჭვივრედ გამოცხადებას; ნესტან დარეჯანის და ტარიელის მიჯნურობის ამბავი, შეუძლებელია არ ვიცნოთ თამარის და დავით სოსლანის ქორწინების ისტორიად და სზარსეთის ხვარაზმის მთავლის ამბავში არ ვეძიოთ სვეუბედური გიორგი რუსის თავგანსავალიო. ნესტან დარეჯანის მამა ფარსადან მეფე და მამიდა დავარ დედოფალი, რომელნიც აღზარდა ნესტან დარეჯან და ტარიელ, უნდა მოვიდოთ. თამარის მამად გიორგი მესამედ

და მამიდად რუსუდან დედოფლად; რომლის დარბაზში თამარ და დავით სოსლან აღზრდილიყვნენ. როცა ნესტან დარეჯანმა ტარიელს უთხრა შპარსეთის ხვარაზმსზე გათხოვბის ჩასაშლელად ესე ამბად არ ეგების, რომე სპარსნი გავიხასდენ, ხოლო თავის მამას მოახსენა, ტარიელ სპარსთა ვერა იქმს ინდოეთისა კამასაო, ნუ თუ ასეთი სიტყვაჲ პასუხი არ უნდა ჩათვალოს ადმომცენებლად თვით თამარ მეფის და დავით სასლანის მომხრეთა გულის ნამუშავევსა და ნუ თუ არ უნდა საკულგებულ ჰყოფდეს იმ მამულდამდე, რომელნიც ისე თავგამოდებულნი იბრძოდნენ გიორგი რუსის განსადგენელად საქართველოთგან. საისტორიო ანალოგიის ჰამოთუხი პასკარდა, რომ შართლა გაიღილიზებულად და არა კობიოდ ვეპიტავს ამს, რაც მომხდარა, ზედ გამოჭრიდა კიდეჲ ერის გულის თქმსზე, მასულდგულებელია იმ ფიხიკისა, რომელსაც ვერ წარმოუდგენია, არც უნდა წარმოიდგინოს, რომ შოთა რუსთაველი თავისი ვეფხისტყაოსნითა და დიდებული თამარ მეფე სხვა და სხვა დროინდელნი იყვნენ. ქართველობა ვერ შეჰრავებია ერთის არსებობას თვითნიერ მეორისა. თუ ვეფხისტყაოსანი მეტსუთმეტე საუკუნის დამდეგს დაწერილა, როგორც ვარწმუნებს ბ. კაკაბაძე, მაშ მამინდელი დავით ბორჩხლოს მეფის სატრფო თამარ ახსნათ ბატონიშვილი მეორე თამარ უნდა ეთფილიყო, მეორე მზე და მეორე დუთაება ქართველებისა, შპინ სომ საქართველონი ისტორიას ორი ოქროს საუკუნე ექმნებოდა ერთი დიდის თამარის (1184—1212) რომლის დროსაც ბრწყინავდნენ ჩანრუხა და მოსე ხონელი, ხოლო მეორე თამარ ახსნათ ბატონიშვილის (1404—1412), როცა შოთას უცხოვრია თურმე და მისი მიჯნურის ბრძანებით მისდა საქებრად დაუწერია ვეფხისტყაოსანი, რათგანც შეუქმდებლია, ის უკვდავი ქმნილება წარმოქმნას. პოლოტიკურ კულ-

ტურულად განუვითარებულ და სუსტ ცხოვრებას.

ამიტომ გარდა თვით ვეფხისტყაოსნის შინაარსის და ტექსტის ფილოლოგიურ—ლინგვისტიურად შესწავლისა, სხვა ყოველი კვლევა ზომის რადინდულობის და მისი ავტორის ვინაობის შესატობად სხოლასტიკის იქით ვერ წავა, რათგანც შეურყეველი საბუთები ჯერ ხელთ არ მოგვეპოვება.

4. მკანია, არც თვით ბ. კაკაბაძე უნდა იფიქროს მისი წინააღმდეგი, რომ ვეფხისტყაოსანში უაღბ ქმნილი მუხლი ბეგრია. მასანდაჲ როცა მველეგარი უაღბ ქმნილს ნამდვილად სტნობს, საბუთიც უნდა წარმოადგინოს, ბიბლიოგრაფიული შენიშვნა, ამირან დარეჯანის ძე მოსეს უქია ხონელსა ბ. კაკაბაძემ ავტორის თქმულად ჩასთვალა, ზედ მეტად კიდევ განმარტა ისე, თითქოს უქია ჰინაშნადეს თარგმანს. ასე რომ მოსე ხონელი გამოვიდა მთარგმნელი ამირან დარეჯანისა. ქება, თქმა ჩვენს წინაპრებს ესმოდათ ავტორობის აზრითა. როცა შოთა ამბობს მსვაქება, ვინცა მიქიაო, თქვენი ქებანი ვისმინეს უთოდა მისი ავტორობა უნდა გვესმოდეს. მოსე ხონელი რომ ამირან დარეჯანის მთარგმნელად ჩავთვალოთ, შპინ იმაჲ მუხლში მოხსენებულ სხვა ავტორებსაც ისევე უნდა მოვუქცეთ, აბდულ მესაიცი, დილარგეთიცი, ტარიელიცი თარგმნილად უნდა მივიღოთ, ხოლო შოთა ავტორები შპთელი, სარგის თმოგველი და რუსთველი ავტორებად კი არა, მთარგმნელებად, რათგანც უქია იმ მუხლში, სადაც ნათქვამია ამირან დარეჯანის ძე მოსეს უქია ხონელსა, ერთად ერთი შესმენილია და იგულისხმება შპთელისთავისაც, სარგის თმოგველისთავისაც, რუსთველისთავისაც.

არჩილ მეფესაც თქმა ავტორობად ესმის. სწერს, ქიხობრობან შიგ ჩართვით ლექსად თქვა ომანიანი, ფარსადანის ძემ ნო-

დარ თქვა ქება კარგა ბარამ გულისო. ვეფ-
ხის ტუასნის ზოგიერთი მუხლის სიფაღბე
შეიძლება კანმა საცილობელ ჭეოს, მკრამ
სხსენებელი მუხლი, შეუძლებელია ნამდვილად
კინთო, რათგანც სამბლიოკრაფიო შენიშ-
ნას წარმოადგენს, და, უნდა აღვიართ, მე-
ტად ძვირფასა.

5. აქნობამდე უწყებელი იყო, რომ საქარ-
თველოში 1442 წლითგან განდნა სამეფოები
ქართლის, კახეთის და იმერეთის და სამთავ-
როები სამცხის (მესხეთის), ოდიშის, კურდი-
ის, აფხაზეთის და სვანეთისა: მიღებული
სახელწოდება ასეთია. თუ ყოფილა კიდევ
ბორჩალოს, ჯავახეთის და სხვა კუთხეების
სამეფოები, სრულიად არ ვიცოდით. ეს ამბა-
ვი, რომელიც ზირველად გვესმა ბ. კაკაბაძის
მოსხენებაზე, შეტად საინტერესოა და სამ-
წუხაროა, რომ ბ. რეფერენტმა გაატარა ისე,
როგორც უკვე ეველასთვის უწყებელი და
ეველასიან მიღებული. რაც შეეხება გეოგნის
საწარმოებს—ტუასნის გავრძელებას, ნახუნა
ციციშვილის სამსილოე ტაქსს, არც ვახტანგ
შეექსეს, არც სხვას აქნობამდე ნამდვილ
ტექსტად არ მიუხსენია. შესაძლებელია, როცა
ცალკე დაიბეჭდება და გაიჩვენება, დამტკიც-
დეს, რომ ვეფხის ტუასნის მეთხოთმეტე
საუკუნის დამდეგს ყოფილა დაწერილი, მამა-
სადამე დამტკიცდეს, რომ ის დრო ყოფილა
მეორე ოქროს საუკუნე ქართული მწერ-
ლობისა, რათგანც პირველი და უკველი
იყო დიდის თამარის დროს ორასი წლის წი-
ნად. სასწაულიც ის იქმნება!

* * *

სიკეთე არც ქართულ სახელებს აყრიათ.
ჟერ გიორგი ერისთავის თერგდაელელ ივანე
დადებულიც არ მოსწონდა სახელი ანდრეა-
ფარ, რა კი ქართული უარი ათვალწუნებული
ქქონდა; უფარს კანარ ერხია. ჟერ კიდევ ზა-
კლე ციციანოვს ქართული გალობა თხის კი-

კინი ეკონა. ჩვენ სულიერ მამებს კი ქართუ-
ლი სახელები არა თუ არ მოსწონთ, ეჯავრე-
ბათ გიდეც და ერეკების იმ ეკლესიითგან,
რომელიც აუშენებიათ, რომლის წინამე დვა-
წლი მიუძღვის ზოგჯერ სწორეთ ისეთ სახელ
წოდებულ ქართველებსა.

თამარ, ნინო, ქეთევან, შალვა, არსილ,
ბიძინა და სხვა ამისთანა სახელები თუ ზმი-
რად გაისმის ესლა ჩვენს საზოგადოებაში, ეს
კარგიობა ზოგჯერ იმასაც მოასწავებს, რომ
ქართველ მშობლებს ჟერ არ დასშვიათ შეგ-
ნება მამულიშვილობისა.

ასეთი მატონისანი გრძობა მათ ვაღლებსთ,
თავიანთ შვილებს დაარქვან აგრეთვე თინათინ,
რუსუდანი, დარეჯანი, ვახტანგ, შოთა, თამაზ,
მერაბ და სხვა საერო სახელები, მაგრამ ქა-
რთველ ხუცებს თავიანთი უარით არა ერთხელ
ჩაუშნაშვებიათ მშობლებისთვის ბავშვის ნათ-
ლობა.

რათაო, იკითხვას მკითხველი. იმათა, რომ
მოსახლთვად ბავშვს უწოდებენ სახელს იმ წმი-
ნდანიისა, რომელიც მოსხსენებელია რუსულ
კალენდარში. სწორეთ იმის მიხედვით, რომ
დღეს ჩვენს ხალხში გაისმის ისეთი სახელე-
ბიც, რომელიც ჩვენს სულსა და გულს არა-
ფერს ეუბნება.

თუ შეუგნებელი მშობელი მსხვერპლი გა-
მხდარა ჩვენს ხუცების ამ გვარი მისწრაფებო-
ბისა, შეგნებელი ადარ დაპყროლია მათ ნებას და
ბავშვი რომ სულ უნათლად არ დაეტოვებინა,
ქართველი წმინდანის სახელი ამოურჩევია და-
სარქმევად. ამიტომ ბევრი ყოფილა შემთხვე-
ვა, როცა თინათინის მაგიერ თამარ დაურქ-
მევიათ, შოთას მაგიერ შალვა და სხვა.

ესლა თურმე ჩვენს ხუცებს უფრო შორს
გაუწევიათ. ქართული საერო სახელების ვი-
თომც ეკვივალენტებს ეძებენ თურმე რუსულ
კალენდარში და იმას სწკრენ ნათლობის
დაფორებში. ამ გვარად, თუ არ გამხდ-
რას, ესლა უსათუოდ იქნება თამაზ თომად,

თინათნ ტატინად, მია და მანან მარად, რამინ ბესრიონად, ბარამ ბორისად, გული გლებად და სხვა. საფრანგეთში ჯერაც არ შემწვადარა ზატრეთინ ბრალა შეტნებულ შობელათა, რომელნიც მოითხოვენ თავიანთ შვილათათვის სამღვლი ფრანგული სახელების დარქმევას. სომხის საზოგადოებაში სამღვლი სომხური სახელების დარქმევა კაი ხანია შემოვიდა. ვინ იქმნება თავის ოხერის მეტი, ჩვენი სუტების მოთხოვნილებას ადლო ვერ აართვას. რა საფიქრებელია, სახელები საქართველოს მართლ მაღდიებულ მეფეთა და დედოფალთა, მთავართა და დიდებულთა, სერითად კეთილ მსახურ მამულიშვილია, რომელნიც მახვილ ამოწვდილნი იცადენენ წაბილწვისაგან წმინდა ჯვარს, წამილწვლი იუვეს დღეს ქრისტეს ჯვრის და ეგლესიის, წმ. სვეტიცხოვლის კათოლიკე და სამოციქულო ეკლესიისა. როცა ბატონიშვილებს დარქმედენენ ჯატანგს, ბატანს, თეიმურაზს, რუსუდანს, ნათიას, ჩვენი ეკლესიის მამებს ფიქრადც არ მოხდილათ სარწმუნოების დამცირება, რათკანც ერჩიათ, მაშინდელ ქართველს თავისი სარწმუნოების და მამულისთვის თავკანწირულის ცხოვრებით წმინდა და სათაყვანო გახვდა სხელი, რომელიც ერქო.

მართალინიც იყენენ. ისტორიამ მეორე ქვეყანა არ იცის, საქართველოს გარდა, ისეთი, სადაც იმდენი ხალხი გამწვადარ, ტანჯულ იუვეს წმინდა ჯვრის ერთგულებისთვის. საქართველოს სასიქადლო თემის ტოკადრჯეთის ოსმალთა მიერ ცეცსლით და მახვილით გამჰმადიანების ამიავი ეგვლასთვის ცხვია.

იქური ქართველები სოფლობით ჩნდებულან მოდიებულ შტვარში, დამრჩვალან, ქრისტეს სარწმუნოებისთვის კაი არ უდალანიათ. ბედ უეუდმართ ძმთა ჯატანგ მექსისი და იესეს მეფობის ჟამს, იმ ათი წლის განმავლობაში, როცა ოსმალნი ბატონობდენ ქართლში და ექიშებოდენ სმარსკლესს, მარი ბროსეს თქმით, დახობდა სხვა და სხვა ომსა და ბრძოლაში 75,000 ქართველი. ოსმალეთში ტვეედ წასსეს 1500 სახლობა, ხოლო სმარსეთში 800 სახლობა. ამს გარდა სმარსელებმა ტვეედ წასსეს საციციანოთკას 500 სახლობა, ზემო ქართლითკან სავალიშვილოთკან—500 სული და ქინის სერისთათკან 1000 სული. ერთის დღის განმავლობაში 500 ქალი და ბაღლი ამოწვვიტლი იქმნა. ვისც არ შეუძლო, სმარსკლესს გაჰყოლოდა, ცხვირს და ურებს სკრინდენ ქვეყნის სრულიად დამორჩილების ნიშნად. ეს იყო მოლოდ ათი წლის სოცვა ქლტის ამბავი! რამდენი ასეთი წამება მიუქნებიათ კიდევ ქართველათათვის არაბებსა და შუღლებს სმარსელ ოსმალთი გაბატონებამდე, ან ამ ორხალხს კიდევ მათ შემდეგ, ენა ვერ გამოსთქვამს, კალამი ვერ ასწერს. ამიტომ მართალი უოფილა ის ქართველი მღვდელი, როკორც თემელი *) მორწმუნე გვიამბობს, რომელიც მოსახთლავ ბავშვებს არქმეუდა უოგულ ქართულ სხელს, როკორც წმინდანისა.

პეტრე მირიანიშვილი

*) იხ. თემი 1913 წ. მარტი 11.

ბ-ნ პ. მირიანიშვილის „შინაურ მიმოხილვა“-ში შემდეგი კორექტურული შეცდომებია: მე-303 გვერდზე მეორე სვეტზე არის: თქვენი ქებანი ზისმინე. უნდა იყოს: ვთქვენი ქებანი ვისნი მე. მე-304 ზირველ სვეტზე არის: რაც შეეხება ვეფხის ნაწარმოებს—ტუაოსნის გაგრძელებას, ნახვია ციციშვილის სამასიოდე ტუაშს. უნდა იყოს: რაც შეეხება ვეფხის ტუაოსნის გაგრძელებას, ნახუნი ციციშვილის ნაწარმოებს.

ფიზიკური ძროხის მსაძვნელობა აღზრდის საქმის

(ახალი პედაგოგია)

ქმ 25—30 წლის წინათ დასავლეთ ევროპაში, და 10 წლის წინათ რუსეთშიდაც პედაგოგიურმა ჟურნალებმა და აგრეთვე დღიურ პრესამაც ხმა ამოიღეს მომავლის თაობის ისეთ აღზრდაზე, რომლის საფუძველიც უნდა იქნეს დამყარებული ფიზიკურ შრომის პრინციპებზე. პედაგოგიის ამ საკითხმა დაინტერესა როგორც პედაგოგები და ჟურნალისტები, აგრეთვე ფართო საზოგადოებაც, ამისთვის არ იქნება ზედმეტი, თუ ჩვენი პედაგოგიურ ჟურნალის მკითხველების ცოტაოდენ ყურადღებასაც მივაქცევთ ამ საკითხს.

ბევრს ჰგონია, რომ შრომის პრინციპებზე აღზრდა ახალი იყოს და გამომდინარეობდეს ექსპერიმენტალურ პედაგოგიისაგან; მაგრამ ეს ასე არ არის; იდეა ამ ნიადაგზე აღზრდის არა ახალია—ძველია, სულ ძველ ეპოქებში ხომ მარტო შრომის საშუალებით სწარმოებდა აღზრდა; მომავალი თაობა ფიზიკური ვარჯიშობით ეწეოდა ისეთ შრომას, რომელსაც ეწეოდნენ დრეები, მაგ. ნადირობას, მეთევზეობას, იარაღის ხმარებას და სხვა.—ძველი ბერძენთა ფილოსოფოსების ნაწარმოებშიაც არის გატარებული აზრი, თუ რა დიადი მნიშვნელობა აქვს ფიზიკურ შრომას აღზრდის საქმეში; „ყველა მამა ვალდებულია ასწავლოს თავის შვილს რომელიმე ხელობა, შეაყვაროს შრომა; მამა, რომელიც ამ მოთხოვნებიდან გვერდს უვლის, აყენებს თავის შვილს ცუდსა და ავზაკურ გზაზე“ და სხვა ბევრ ასეთს პედაგოგიურ აზრებს შეხედვებით ბერძენთა ფილოსოფოსების პედაგოგიურ

ნაწარმოებში. მაგრამ ასე შორს წასვლაც არ არის საჭირო, საკმაოისია თუ გინდ დავიწყოთ უკვდავ პედაგოგ ამოს კომენსკიდან; მისი აზრით აღზრდის დროს პირველი ადგილი უნდა დაეთმოს შრომაში ძვლების ვარჯიშობას: „მაგრამ ხელების ვარჯიშობისათვის საკმარისი არ არის მარტო წერა და ხატვა—ხაზვა; ბავშვები ყოველთვის მუშაობენ, აკეთებენ რასმე და თან, როცა ხელავენ თავიანთი ხელით გაკეთებულ საგნებს, მათ სიხარულს საზღვარი არა აქვსო“; ამბობს ამოს კომენსკი; ცუდი ნიშანიო, ამბობს იგივე პედაგოგო თუ ბავშვი პატარაობიდანვე ხელდაკრეფილია და არა აქვს ხალისი ფიზიკური შრომისაო, რომელიც გამოიხატება სხვა ხანებში მიწიდან სხვა და სხვა სათამაშოს გაკეთებაში. რუსსო ხომ სულ წინააღმდეგია იმისა, რომ მოწაფემ ცუდნა ამა თუ იმ დარგიდან შეიძინოს მშრალათ, სიტყვიერი გადაცემით; ის თხოულობს, რომ მოწაფეს თვითონ შეეძლოს გაკეთება იმ იარაღებისა, რომელსაც ის სარგებლობს. „ამღზრდელს უნდა ახსოვდეს, ამბობს რუსსო, რომ მოწაფე ერთი საათის ფიზიკური შრომით უმფრო მტკიცეთ; მეტ ცოდნას შეიძენს, ვიდრე ერთი წლის განმავლობაში წიგნებისა და სიტყვიერი გადმოცემის საშუალებით“. ცხადია, რომ რუსსოს მიაჩნია ხელით ფიზიკური შრომა, როგორც საუკეთესო საშუალება აღზრდისათვის, განსაკუთრებით სულიერი აღორძინებისათვის და განმტკიცებისათვის. ფილანტროპისტები, რომლებმაც დაარსეს თავიანთი სკოლები, იყვნენ რუსსოს იდეის გავლენის ქვეშ და ცდილო-

ბდნენ თავიანთ დაარსებულ სკოლებში გაეტარებინათ რუსოს იდეია ფიზიკური შრომის შესახებ და ამ მიზნისათვის პირველი ადგილი დაუთმეს სკოლებში ხელით შრომას; ბავშვებს ზოგს კალათას აწვევიანებდნენ, წოგს ხის ავეჯეულების მოდელებს, ზოგს თიხის ჭურჭლებს აკეთებინებდნენ და სხვა. „გამოცდილებამ დამარწმუნაო, ამბობს ერთი უფრო გავლენიანი ფილანტროპისტი ზალცმანი, რომ თუ გინდათ ყმაწვილი აღზარდოთ კარგ ნიჟადაგ ზე, ოთხი წლიდან უნდა დააწყებინოთ მასს ხელით მუშაობა; ზაფხულობით უნდა ამუშავოთ ბაღებში და ბოსტნებში, ზამთრობით კი უნდა აკეთებინოთ სათამაშოები და სხვა.“ პესტალოცი ხომ ლაღადებს ფიზიკური შრომის მნიშვნელობის შესახებ; „შრომა და შრომის მოყვარეობა ავითარებს ჭკუა-გონებას, ამაგრებს გრძნობებს, ინახავს კაცს სულიერი სისუსტისაგან; ამისათვის სკოლებში უნდა იყოს საქსოვი, საღურგლო და სხვა ასეთი სახელოვნო განყოფილება“ ამბობს პესტალოცი; მისივე აზრით მოწაფის სულიერ თანდათანობით განვითარებას უნდა ჰქონდეს მჭიდრო კავშირი ფიზიკურ შრომასთან. დიდებული თეორიტიკოსი პედაგოგი ჰერბარტიც სცნობდა ამღმარდელობით მნიშვნელობას ფიზიკურ შრომაში. „თუმც ენის საშუალებით განვითარდა ადამიანი და ვახდა მეფე ცხოველთა სამეფოსი, მაგრამ ხელებს, ფიზიკურ შრომას არა ნაკლები ადგილი უჭირავს კაცობრიობის განვითარებაში“ — ამბობს გერბარტიც; — სისხლოლოგიური თვალსაზრისით სხვა და სხვა სახით ფიზიკური შრომა აღვიძებს და ანვითარებს ჩვენი სისხლის ელემენტა-

რულ ფუნქციებს, რომლებსაც არსებითი მნიშვნელობა აქვს ჭკუა-გონების პროცესის განვითარებაში.

ამგვარად ჩვენ დავინახეთ, რომ კიდევ სამი საუკუნის წინეთ, დაწყებული კომენსკიდან ყველა კუთხის პედაგოგები ქადაგებდნენ იმას, თუ რა დიდი მნიშვნელობა აქვს ფიზიკურ შრომის პრინციპებზე დამყარებულ აღზრდას; მაგრამ მიუხედავად ამისა, ამ პედაგოგიის საღს მიმართულებას დღემღის კიდევ ვერ მიუქცევია ჯეროვანი ყურადღება; მხოლოდ ამერიკაში უნდა ჩათვალოს ეს საკითხი ნახევრათ მომწიფებულად, როგორც ზევითაც იყო ნათქვამი; შრომით აღზრდის პრინციპს ამერიკაში იცავენ ეკსპერიმენტალურ სისხლოლოგიისა და სისხლოლოგიურ პედაგოგიის წარმომადგენლები. შრომის სკოლების რიცხვი დღითი-დღე იზრდება ამერიკაში; მარტო ნიუ-იორკში და ჩიკაგოში შრომის სკოლების რიცხვი 250-ღის აღის; გარდა ამ სპეციალურ შრომის სკოლებისა დაბად და საშუალო სასწავლებლებში საკმარისათ ფართო ადგილი უჭირავს ფიზიკურ შრომასაც.

საჭიროა ჩვენმა სწავლა-განათლების სათავეში მყოფმა მამებმაც მიაქციონ ყურადღება ფიზიკურ შრომას და ეს საღი სული პედაგოგიისა ჩვენ სკოლებშიაც შემოიტანონ; მაგრამ რას უნდა გამოველოდეთ ისეთ „მამებისაგან“, როგორც არის ცნობილი ტერ-გასპარიანცი და ძმანი მისნი, რომლებსაც პოლიტიკანობის მეტი არაფერი აგონდებათ და პედაგოგიურ ანბანურ ჰემმარტებასაც გვერღს უვლიან.

გრ. საქარტიქელი.

ოჯახური აღზრდა

როცა რომელიმე კაცი ცულ საქმეს ჩაიდნეს, ხშირათ იმ საზოგადოებას ვსდებთ ბრალს, სადაც დამნაშავე ცხოვრობდა. ეს იმიტომ, რომ საზოგადოებას თვითთვის თავის წევრზე აქვს აღმზრდელობითი გავლენა. თუ საზოგადოება კეთილი და გონიერია, მაშინ ამ საზოგადოებაში იშვიათად გამოერყევა ბოროტი ადამიანი. ხოლო თუ საზოგადოების უმეტესობა უზნეობის მორევეში ცურავს, მაშინ მთელ საზოგადოებას ცული სახელით ვნათლავთ.

საზოგადოება შესდგება ცალკე წევრთაგან. ცხადია—მთელი საზოგადოების სიკარგე თუ სიანე ამ საზოგადოების შემადგენელ წევრებზეა დამოკიდებული.

როგორია ჩვენი საზოგადოება და მისი წევრნი?

ზნობა ადამიანის უძვირფასესი, დამამშენებელი სამკაულია. უზნეო ადამიანი ყველას შხამის შემსმელია. სწავლაზე უფრო ზნეობაა საჭირო. უკეთესია უზნეო ადამიანს ცოდნა არა ჰქონდეს, თორემ ის ამ ცოდნას სხვათა კეთილდღეობის ძირის გამოსათხრელად მოიხმარს. უზნეოს ხელში ცოდნა ისეთივეა რაც ბავშვის ხელში ბასრი დანა:—შესაძლოა ამ დანით ბავშვმა ან თავისი თავი დაისახიროს, ან სხვას მოუსპოს დღე! ადამიანში პირველათ უნდა ვეძიოთ ზნეობა. თუ კი ზნეობა არ ამშვენებს რომელიმე კაცის სწავლა-ცოდნას, ეს კაცი მაშინ საზოგადოების მხოლოდ მანვე წევრად უნდა ჩაითვალოს.

ფლიღობა, ცბიერობა, ორპირობა, გაუტანლობა, შური, მტრობა, ანგარეობა, ან სხვა ბიწიერებანი... აი, ვისაც ეს ჩა-

მოთვლილი თვისებები აქვს, იმას ყველა უზნეოს უწოდებს.

ახლა ვის არა აქვს ეს თვისებები?

ძალიან მინდა დავიჯერო, რომ საზოგადოების ნახევარი მაინც მოკლებულია ამ სამარცხენო ნაკლს, მაგრამ მცირე სინამდვილე წინააღმდეგს მეუბნება და გულს ბოღმით მიცხებს. სადაა კეთილი ადამიანი? სადაა კაცი, კარგი ზნეობით შემკული, დამშვენებული? სამწუხაროა—ასეთებს იშვიათად ვხვდავთ. ფლიღია მუშა, გაუტანელია მღვდელი. მატყუარა... მასწავლებლებიც კი, რომელთა უმთავრესი ვალია ბავშვებს ზნეობა—მისცენ, აი, ესენიც ჩირქს სცხებენ თავის სახელს... დიდებს ზნეობა გამოსცლიათ ხელიდან. ახლა პატარებსაც მიხედვით! როგორიც მამა, დედა ისეთი შვილი! რამდენი ბავშვია მატყუარა, რამდენი ზარბატი, ვინ ქურდობს. ვერც მოწაფეები ასცდენიან ხიფათს: ვინ ღვინით თვრება, ვინ პაპიროზით იწამლავს სხეულს, ზოგი მწარე სენით შეპყრობილი, მშობლების გან გამოგზავნილ ფულს სააქიმოში ხარჯავს... შეუძლებელიცაა, რომ მაშინ, როცა დიდები უზნეობას ეწევიან, ყმაწვილები კეთილათ ცხოვრობდნენ. როგორც დაწმენილი ტბის გულზე იხატება სახე წყალში გადამყურე ხეებისა, ისე ბავშვთა ნორჩ ბუნებაზე ისახება და შემდეგ აღუგველ დაღს სტოვებს ზედ ბიწიერება.

დღევანდელი საზოგადოების წევრები რომ კარგი ზნისანი ყოფილიყვნენ ბავშვობა—ყმაწვილობის დროს, ახლა ასეთები არ იქნებოდნენ. კაცში სიცულე იბუ-

დებს უცბათ კი არა—თანდათანობით. და საწყისი ყოველი ბიწიერებისა უნდა ვეძიოთ ბავშობაში, სიყმაწვილეში და შემკვიდრობაში. ბავში, თავისი ცხოვრების პირველ ხანებში, გამხვალ სანთელს ჰგავს, როგორც ამ სანთელს, შეგვიძლიან მივცეთ ესა თუ ის სახე, ფორმა, ისე ბავშვისგან შეგვიძლიან გამოვიყვანოთ კეთილი თუ ცუდი ადამიანი, იმის მიხედვით, თუ რაგვარ მემკვიდრეობის პატრონია იგი. გონიერული აღზრდით ბავშვს ადამიანად გავზრდით და მემკვიდრეობით თანდაყოლილს ცუდს მხარესაც შევიუსუსტებთ, დაუღვერობით კი სულს და გულს მოვუწამლავთ, საზოგადოების მანვნი წევრათ შევექმნით. და დღეს განა ცოტაა საზოგადოების მანვნი წევრი? მერე რა არის ამის მიზეზი? აი — რა: ამ მანვნებს არ მიუღიათ შესაფერი აღზრდა, არ ჩაუნერგავთ მათ გულში კეთილშობილური გრძნობა და მისწრაფება შენიერებისადმი. ამიტომაც გამოვიდნენ საზოგადოების უვარგის წევრებათ.

დიდი გავლენა ბავშვის ნორჩ ბუნებაზე აქვს დედას, მამას, ძმა-დებს—ოჯახს. თუ ოჯახი პატიოსანია, ნეტარება აქ დაბადებულ ბავშვს: — კარგ აღზრდას მიიღებს და კეთილი კაცი გამოვა. მაგრამ თუ ოჯახის წევრთა შორის შებღალულია წმინდა გრძნობა პატიოსნებისა და სიყვარულისა, მაშინ ბავშვები აქ კარგს ვერა-

ფერს შეიძენენ. ბავში ოჯახში დედამამათან ატარებს უკეთეს დროს თავისი ცხოვრებისას, ამიტომ მისი ხასიათი ექვემდებარება, ემსგავსება მშობელთა ხასიათს. მართალია, ბავშვზე ამხანაგებსაც დიდი გავლენა აქვს, თუ ბავში ცუდ ამხანაგს დაუმეგობრდა, თვითონაც გაკუდდება, მაგრამ აქაც მხოლოდ ოჯახს მიუძღვის ბრალი, რადგანაც მის ამხანაგს სიკუდელთან არ დაჰყოლია, ოჯახში შეიძინა.

ჩვენში, სამწუხაროთ, ნაკლებათ აქვს მიქცეული ყურადღება ოჯახურ აღზრდას. მშობლები უვიცნი არიან აღზრდის საქმეში. არ გაეგებათ, რომ მათ ცუდ მოქმედება-ლაპარაკს მომაკვიდინებელი გავლენა აქვს პატარებზე. მშობლები ვერ იცნობენ ბავშვის ბუნებას, ამიტომაც ვერ აძლევენ შვილებს შესაფერ აღზრდას, რათა ამ შვილებიდან გამოვიდეს არა მუქთა ხორა, ყველასათვის მანვნელი, — არამედ თავისი თავის და მოყვასთათვისაც სასარგებლო და სახელოვანი ადამიანი.

საქიროა დიდი ყურადღება მიექცეს ჩვენს საზოგადოებაში ოჯახური აღზრდის გონიერულს დაყენებას. ყველა მცოდნე პირებს მართებს ამხე ხმის ამოღება, რათა, რაც შეიძლება დროით გარდიქმნას დღევანდელი სულის მომწამვლელი პირობები.

გერასიმე.

სქესობრივი მოძვივება

ბავშვობას, სხვათა შორის, ის დამახასიათებელი თვისება აქვს, რომ სქესობრივი სფერა თავისი არსებობის შესახებ თავს არ იჩენს. მაგრამ სასქესო ცენტრები უკვე არსებობენ; ამათ მხოლოდ სძინავთ, და მათი გაღვივება რომელსამე ხელოვნურად გამოწვეულს ზოგიერთს შეხებითს შეგრძნებას შეუძლიან. თუ ასეთი შეხება არ ყოფილა, მთელს ბავშვობაში სასქესო ცენტრები არ იღვივებენ სამოქმედოთ. მაგრამ დადგება თუ არა ესრედ წოდებული გარდამავალი ხანა, მცირე ხანში ბავში უკვე მოზრდილი ხდება ე. ი. მოშალდებული სქესობრივი ცხოვრებისათვის. სულ 2—3 წლის განმავლობაში სასქესო სფეროების განვითარება სწრაფად სწარმოებს და ეს განვითარება თვალსაჩინოდ სკვლის ბავშვის ბუნებას, მისი სხეულის და სულის მდგომარეობას.

აქ არ გამოუდგებოთ იმ ყველას შიერ ცნობილს ცვლილებას, რაც ხდება ყმაწვილებისა და ქალების სასქესო ორგანოებში. ვიტყვით მხოლოდ იმას, რომ ამავე დროს სხეულის ყველა ნაწილი განიცდის ამა თუ იმ ცვლილებას. ცვლილება ხდება სისხლის შემუშავებაშიც, ამასთანავე ხშირად სისხლ ნაკლებულება და ხლოროზიც იჩენს თავს, გულის მუშაობასაც თვალსაჩინო უსწორ მასწორობა ეტყობა, საზოგადო ზრდაში და გულმკერდის უჯრედებშიაც წეს რიგი იცვლება და სხ. მაგრამ ყველაზე უფრო თვალსაჩინო ცვლილება ბავშვის ნერვების ხისტემაში და ფსიხიკაში ხდება. ამ გარემოებას ხშირად გამოჰყავს ბავშვები სწორ წინაობიდან და შეიძლება მას სხვა და სხვა გვარი სნეულებაც მოჰყვეს. ბავშვის

სულიერ მდგომარეობაში თავდაპირველად ემოციალურ სფერას მეტის მეტს სიჭარბეს ატყობთ და მასთან ერთად გონების განვითარებაში და მუშაობაში ხელდათ სისუსტეს და ენერჯის ნაკლებულობას. აქედან გამომდინარეობს დაშლა, დეზორგანიზაცია გონებითის ნიქისა, გულისყური, ხალისი, დაკვირვება, მეხსიერება შესუსტებულია; სწავლაში წარმატებასაც კლებულობს. ნება შესამჩნევად სუსტდება; პირდაპირი შთაგონებისაკენ მისწრაფებაც კლებულობს, მრუდისაკენ—მატულობს; ხშირად ბიწიერნი მიდრეკილებანიც ვითარდებიან. სულიერი მდგომარეობაც ხშირად დიდს მერყეობაშია. ოცნება და ფენტაზია ხშირი სტუმარია. ხასიათის თვისებაც იცვლება, ხშირად მოუსვენარი, დაუდგარი და ცალმხრივია. ამ ხანაში თავხედობა, სიბრიყვე, გაუგონლობა ხშირია. ამგვარი სულიერ გარდაქმნის სურათი, რაც ყველას ერთგვარად არ ეტყობა, იძლევა მრავალ შეჯახების მიზეზებს მოზარდთა, აღმზრდელთა და მშობელთა შორის. და რადენი დასჯა მოჰყვება ამ არსებითად ფიზიოლოგიურ პროცესებს, რაც ამ ასაკში ხდება!

ანგარიშს უწევენ აღმზრდელები იმ სულიერსა და სხეულის განცდას, რაც ზემოთ ავსწერეთ? ანგარიშს უწევს სასწავლებელი სასწავლო მასალის განაწილებით; მისი შინაარსითა და მოცულობით ბავშვის გარდამავალ ხანის ფსიხოლოგიურ თვისებას? არა: მატულობს მხოლოდ სწავლის ცუდი ნიშნები და დასჯა, რასაც გვიმტკიცებს სტატისტიკური ცნობები. გარდამავალი ხანის განსაკუთრებული თვისება მუშავდება ფიზიოლოგიისა და

ფსიხოლოგიის მიხედვით, მაგრამ ის სამეცნიერო ფაქტები, რაც დღეს ხელთა გვაქვს, ცხოვრებაში გამოუყენებელია.

ყველა ზემოაწერილმა თვისებამ შეიძლება თავი იჩინოს უფრო სუსტად და ან, პირიქით, — მივიდეს ნამდვილ პატოლოგიურს მდგომარეობამდის. ამასთან ერთად გახშირდება დაფარული ბიწიერება და სხვა და სხვა გვარი არა ნორმალური სქესობრივი მიდრეკილება. ბოლოს გარდამავალი წლოვანება შეიძლება ძლიერ ადრე დადგეს, მის სიჩქარეს მრავალნი პირობანი უწყობენ ხელს. უმთავრესს როლს შემკვიდრეობა და ინდივიდუალობა ასრულებენ. ეჭვს გარეშეა, რომ სხვა და სხვა ხალხს სხვა და სხვა გვარი სქესობრივი ტემპერამენტი და სხვა და სხვა ხარისხის გრანობიერება აქვს. ეს თვისებები ბავშვებშია ცხად თავს იჩენენ. იმ წლოვანებაში, რომელიც ზემოთ დავასახელებთ, ბავშვი სქესობრივს ინსტიქტებს ჯერ კიდევ მოკლებულია, ზოგიერთი ბავშვები კი უდროოდ იჩენენ მეორე სქესისადმი მიდრეკილებას: პატარა ყმაწვილები სურიაოზულად ეარშიყებიან პატარა ქალებს, პატარა ქალებიც ნამდვილ კოპწიაობას და სიკეკლუცეს იჩენენ. შემდეგ აღმზრდლობის და ჰიგიენურს მრავალ პირობებსაც აქვს დიდი მნიშვნელობა. ძნელი ჩამოსათვლელია ყველა ამის შესახები მოთხოვნილებანი. წესიერ ცხოვრება, თავის დროზე საკმარისი ძილი, უკუგდება ისეთი საკმელისა, რასაც განაღიზიანებელი თვისება აქვს (მაგარი სასმელები, მოხარული შოკოლადი, ტკბილეულობა, მხურვალე საკმელები, მომეტებული ხორცეულობა და ნანადირევი და სხვ.), სხეულის გამაგრება და ცივი ჰაერისა და წყალის ატანის მიჩვევა, სათუთობის პირობათა მოსპობა (ლოგინი, ტანისაშოსი, ოთახის

ტემპერატურა), ვონივრული ფიზიკური ვარჯიშობანი, თამაშობა და სხვ. და ბოლოს ქალებისათვის სიფრთხილე თვიურის დროს — ეს არის უმთავრესი ჰიგიენური რჩევა — დარბევა, რომელიც ჩვენს საკითხს შეეხება, იმათში, რაც მე ჩამოვთვალე, ყველაზე უფრო საყურადღებოა ბრძოლა მაგარი სასმელების წინააღმდეგ, რადგანაც ლოთობას უფრო მოსდევს სქესობრივი ლტოლვილება და ამასთან იგი ასუსტებს შემაჩრებელ ცენტრებს და აღამიანს ნებსაც უსუსტებს.

საგნის აღმზრდლობითს მხარეს მე არ ვეხები, რადგანაც ეს ამ მოხსენების პროგრამაში არ შედის.

უნდა გავაცნოთ ბავშვები სქესობრივი ცხოვრების არსებობს მხარეს თუ არა? საზოგადოთ ეს გაცნობა ხდება ბავშვებში ერთმანეთისაგან და მასთან ასეთს „გაკვეთილებს“ შემაცდენელი და გამბარწელი მიმართულებაც ეძლევა; უეჭველია, უკეთესია ეს საიდუმლოება ბავშვმა მოზრდილებისაგან ადრე გაიგოს. ვიდრე ტოლამხანაგისაგან. მაგრამ როგორ უნდა მოხდეს ეს? ბევრნი ამბობენ რომ ბავშვების მიერ პოპულალორად დაწერილი წიგნების კითხვა სქესობრივი. საკითხის შესახებ მავნებლად მოქმედებს მკითხველზე და პირდაპირ წინააღმდეგ შედეგებს იძლევა. სასწავლებელში ასეთი გაცნობა ძნელია: დიდი ნიჭი და უნარია საჭირო, რომ კლასში კარგად ჩატარო ასეთი საუბრები. სჩანს ასეთს რთულს საქმეს მხოლოდ მშობლები შეასრულებენ.

გადავდივარ გარდამავალ წლოვანების ბოლოში. განიცდის თუ არა იმ დღედას, რაც ზემოთ ავსწერეთ, მდინარე ისევ კალაპოტში მოჰყვება. ჩნდება განსაკუთრებულთ ტალღა სიკაბუკის ენერჯისა, ცნობის მოყვარება ძლიერდება, ფარ-

თოვდება და მიიმართება უფრო საზოგადოებრივის საკითხებისკენ, ჩნდება კითხვები ცხოვრების მიზნისა და ადამიანის დაწინაურების შესახებ, შემუშავდება იდეალი, გამოჩნდება განსაკუთრებული მისწრაფება საზნობრივო საკითხებისკენ, საზოგადოთ-სამართლისა და უფლების გრძნობა გამწვავდება, აღმოჩნდება ბრძოლის გამირობისა და სახელის მოხვეჭის ძიება და სხ. ამასთან ვაჟები და ქალებიც ეძებენ თავიანთ იდეალს მეორე სქესში, მიაწერენ თავიანთ გმირებს არ არსებულს ღირსებას. მაგრამ ეს ჰაბუკთა ძალების აყვავილების სურათიც აღზრდის ზიარებათა და გარშემოყოფთა წყალობით, რომლის შესახებ არას ვიტყვი, ბევრს უმახინჯდება. სქესობრივი გაღვიძებული ინსტიქტი, მოკლებული იდეალისტურ განცდას, შეცდომისკენ მიათრევს ჰაბუკს. აქ კიდევ დაერთვის ფიზიოლოგიური პროცესები, რომელიც მოაგონებს ჰაბუკს, რომ იგი უკვე მომწიფებულა სქესობრივის მხრით. მაგრამ მოწიფულობა კიდევ არ ნიშნავს სქესობრივი ცხოვრების უსაჭიროებას. 1905 წელს იაკობსონმა გამოაქვეყნა საყურადღებო შედეგი სქესობრივი საკითხის შესახებ. ფიზიოლოგიის, ჰიგიენის, ვენერიულის, შინაგანის, ნერვებისა და სულით ავადმყოფების 77 პროფესორთაგან რუსეთის უმაღლესს სასწავლებლებში და 130 პროფესორთაგან გერმანიაში ყველამ ერთხმად აღიარეს სქესობრივი თავშეკავების უფლებლობა ჰაბუკთა სრულს წლოვანებამდის, ასეთი თავშეკავება უმრავლესობას ღიღებისათვისაც უვნებლად მიაჩნია.

მე აქ ზნეობრივ მხარეს არ ვეხები, მაგრამ ჰიგიენიურის მხრითაც არ შემოძლიან არ აღენიშნო, თუ რამდენი სამწუხარო შედეგი, რამდენი სნეულება მოჰყვება უდროოდ დაწყებულს სქესობრივ ცხოვრებას.

სქესობრივი მომწიფების მთელი პროცესის დაკვირვება გვიჩვენებს, რომ თვითოეული კაცი და ქალი მას თავისებურად განიცდის. ზოგისთვის ეს ხანა სრულიად არ ითხოვს განსაკუთრებულს ზომებს. სქესობრივი მომწიფების ჰიგიენა თავისთავად არც კი არსებობს. საზოგადო ნორმალური ჰიგიენის და გარშემო არსებულის ზნეობრივისა და გონებრივის პირობათა უფრო მეტი მნიშვნელობა აქვთ, ვიდრე სპეციალად გამოცალკევებულს სექსუალურს ჰიგიენას. რამდენადაც ჰაბუკები და ქალები გონებრივის ინტერესის უკეთესს ატმოსფეროში იქნებიან, რამდენად წესიერი და შინაარსთანია მათი დასვენების დრო, რამდენადაც უკეთ კმაყოფილდება მათი მოთხოვნილება ურთიერობისა, დროს გატარებისა, გამაფაქიზებელ კითხვისა, რამდენადაც უფრო წმინდა ზნეობიანი და ფაქიზია ის ხალხი, რომელიც ბავშვებს გარშემო არტყია, — იმდენად უფრო ვუახლოვდებით ჩვენი საკითხის გადაწყვეტას და აღმზრდელისა და ექიმის როლი უფრო კულტურულს წრეში გამოიხატება იმ პირთა ზრუნვაში, რომელნიც მეცვიდრობით და თანდაყოლილი თვისებებით, შესამჩნევ პატალიოგიური თვისებისკენ მიდრეკილებას წარმოადგენენ. („Школа и жизнь“).

სამეცნიერო მიმოხილვა

სხვა და სხვა გვარ ცხოველების ცხოვრებიდან

ძლიერ ხშირად მრავალნი პირნი ისე ესაღებებიან ამ წუთის სოფელსა, რომ მიიქლს თავის სიცოცხლეში არ აქცევენ არავითარ უურადღებს არა თუ ცხოველების, არამედ ადამიანთა ცხოვრებასაც. — ახლო განთობა-ცხოველებისა და მცენარეების ცხოვრებისა, რომელიც გვიხსნის ჩვენ გონებასა, ამახად ეჭვი არ არის, მაგრამ ამ განთობაში პირველი და უმეტესი ალაგი უნდა ექიროს მასწავლებელთა, რომელთაც დიდი დახლოება აქვთ მოწაფეებთან და ბუნებასთან. არც ერთი წიგნი, არც ზეპირ-მოთხრობა არ განავითარებს მოსწავლეთა გონებას ისე, როგორც დახლოებულნი შესწავლა ბუნებისა თითოთი ბუნებისავე წიაღში. ქვევით მოყვანილი მაგალითები სხვა და სხვა გვარ ცხოველების ცხოვრებიდან ნათლად გვიჩვენებს, რა შესანიშნავი თვისება ჰქონიათ არა თუ შინაურს, არამედ გარეულ ცხოველებსაც. ამ თვისებაში ნასწავლი პირებიდან, უმეტეს ბუნების მეტყველთაგან, შესანიშნულნი არიან არა თუ ის ცხოველები, რომელნიც თავის აგებულებით ძლიერ დახლოებულნი არიან ადამიანებთან, როგორც მაგალითად სხვა და სხვა ჯიშის მაიმუნები, არამედ ისეთი მანქანის მწერებიც, როგორც ბუზი, ფურცარი, ჭიანჭველასა და სხვანი. ამ ცხოველების თვისებაში უმეტესად ურადღების ღირსია: მათი ჭკუა-გონება, სხვა და სხვა გვარი მათი მანქანასა და ცბიერება, სიყვარული წმინდათა ცხოვრებისა, დაკვირვება, სხვა და სხვა გვარი ხელოვნება, შესხიერება და სიყვარული სამშობლოსი, მიმბაძველობა, სიყვარულით შერის ძიება, მეტობრობა, ერთგულება, თავის განწირვა, კეთილი საქმის დაუფიქრო-

ბა, საკუთრების დაცვა, წინასწარმეტყველება, გულ-კეთილობა და გულ-მტკივნეულობა, კეთილშობილება, გულმანკიერობა, დაგლახაკება, ერთმანეთის დახმარება, სიცილი, ღიბი და ქეიფობა, ერთად დროს გატარება, თავის მოკვლა, დაზარაების ნიჭი, სიმთვრადე, თამბაქოს სიყვარული, მკვარი სასმელების სმა, სხვა და სხვა გვარი სწულები, ტირილი, ექიმობა, სიკვდილი, დასაფლავება, ჭირისუფლების მწუხარება, ქურდობა და სხვა და სხვა გვარი ბოროტება, საძარაღის გაჩენა, განხიზნების მოყვანა სისრულეში და სხვანი.

მრავალნი ამტკიცებენ, რომ ვითომც ცხოველები მოკლებულნი იყვნენ მწუხარებისა და ცრემლისა დენას, მაგრამ ეს აზრი ესაა ვერა ჭიანჭველს სიმათღეს შეცნიერთა შორის. ამას გვიმტკიცებენ აგრეთვე ის მოყვარები და მონადირეები, რომელთაც ჭიანჭიათ დიდი დახლოება სხვა და სხვა გვარ ცხოველებთან. მათის აზრით — ცხოველები ცრემლს აფრქვევენ დიდის მწუხარებისა, ან დიდის ტკივილისაგან. მაიმუნი სტირის, როდესაც ძლიერ აწუხებს ტკივილი რაიმე სახსრისა, ჭრილობა და მატრინის უწყლო ცემა. მატკიცვეული ბუნების მეტყველი, ბატონი გუმბოლდი ამბობს, რომ მანქანისა და დიდი მაიმუნი მანქანაც სტირიან, როდესაც მათ აჯივრებენ, ან აძინებენ. ამხანაგებისა და განსაკუთრებით საკუთარის შვილების სისუსტე და მწუხარება მეტად აწუხებს მაიმუნებს. რომელიმე მათგანი მდელარე ცრემლსა დგრის ჩუმად და ზოგიც ხმა მადლა. ამ გვარი მაგალითები ხშირათ მოჰყავს ბრემსაც თავის შესანიშნავ ნაწარმოებში — ბუნების ისტორიაში.

მწუხარებას და მდუღარე ცრემლის ღვრას არ არის მოკლებული ისეთი უსარ-მასარი ცხოველიც, როგორც არის სპილო. როდესაც ერთი სპილო დაიჭირეს, შეჭერეს მკარის ოთკებითა და მან, რაკი სწრაფად ვერ წაუგო მონადირეებს, მძვინვარე ცრემლის ღვრას. ორივე თვალებიდან კადმოდითად ღოუბებზედ ცრემლის ღვარი. სპილო სტირის აგრეთვე მძიმე ჭრილობის გამო და მშინაც, როდესაც გრძობს სიკვდილის მოახლოებას.

მრავალი მოგზაური ამოწმებენ, რომ უდაბნო ალაგებში დიდს ტვირთის და დაღლილობის გამო საბრალე აქვლები სტირის გულ-მოსაკლავად. დათვიც სტირის, როდესაც გრძობს დიდს ტვირთებს ჭრილობის გამო. შესანიშნავი ინგლისელი მოგზაური ლივინგსტონი ამბობს, რომ შედის ტირილი ძუძუ-მწოვარა ბავშვის ტირილსა ჭკავს. არც ჩვენი ცნობილი ტურები დაუფარდებიან ამ ტირილში ლივინგსტონის შედეგებს.

სტირის აგრეთვე ირეში, შველი, არჩვი, როდესაც შინ ეცემა მესვიით უწყალო მონადირის ტყვია. მშვენიერი აწერილობა ამგვარი ტანჯვის და ცრემლის ღვრისა აქვს პატრიცემულს ჩვენს სახელთან მწერალს ბატონს ვაჟა-ფშაველას, რომლის სათაური არის: „ნუგის მწუხარება“. სტირის აგრეთვე საბრალე ჩვენი მშობრივი კურდღელი. უმეტესტეს გასაკვირი ის არის, რომ ამ ცრემლით ტირილში დიდი ალაგი უჭირავს ჩვენს ცანობილ დაბერებულ ვირთავებს, როდესაც ის უმეტესის თავის მშინაგების მწუხარებას და უმეტეს, როდესაც რომელიმე მათგანი მასკში ეშვება და იქ იტანჯება. ხბოს, ძროხის, ხარის და ძაღლის ტირილი ბევრს უნახავს და ამაზედ ბევრი ბასი სწირო არ არის. ჩვენ ათთან არა ერთხელ გვინახავს, როდესაც მოკვანილი ძროხები და ხარები ბდავლით დასტკერან იმ ალაგსა, რომელიც მორწყული

იყო მათი მშინაგების სისხლითა. გვინახავს ისიც, როდესაც მოწამულად ძაღლს სხვა ძაღლები გარშემო უსწდნენ და მწუხარების თვალთ უმეტესდნენ მათი მოძმის უცნაურ თრთოლას.

ტირილი და ცრემლის ღვრა უმეტესად არსებობს იმ ცხოველთა შორის, რომელნიც სცნობენ ჩრდილოეთის მხარეში, სადაც მონადირეები უწყალოთ ხოცვენ ზღვის ძაღლს და სხვა და სხვა გვარ ცხოველებს. ზოგი მონადირე ვერ ითმენს და თავს ანებებს ნადირობას, რადგანაც მათ გულს უკლავს დედების ცრემლით ოხრავა, რომ შეიბრალონ მათი მამწინა შვილები. მძიმედ დატვირთილი და თათს იშვებს ზემოთ, რომ იხსნას მონადირესკან თავის შვილები. ავსტრალიაში მონადირეები ხშირად აგროვებენ ცხოველების ცრემლს საჩუქრად თავიანთი მოხურებებს, რომ მათ მოტევენ გულში შეტი სიყვარული. ამ გვარ ტირილში შემწეულია ზღვის დორიც, რომელიც სიკვდილის დროს კენესის და უწყალოდ ცრემლს აფრქვევს. ნიაჩი ხშირად სტირის წყალში მიმშობისა გამო, როგორც ბავშვი. ხანდახან ცრემლის მკაოვრათ რომელსმე ცხოველებს თვალებიდან გამოსდის წითელ-წითელი სისხლი.

რაცა შეესება ცხოველების სიცილსა, ამას ამტკიცებენ ისეთნი მეცნიერნი, როგორც დარვინი, ტისანდიე და სხვები. მათი დომილი, მხარული სახე, სიხარული, კუდის ქნევა, კბილების დაშიშვლება—სულ ესენი ამტკიცებენ მათ სიცილს. მართალია, ისე ხმა მადლა არ შეუძლიათ მათ გაიციონ, როგორც იცინიან ადამიანები, მაგრამ იმათი მხარული სახე და მიხრა-მოხრა ნათლად გვიჩვენებს მათ სიცილს.

ვინ იფიქრებდა, რომ გულ-კეთილთა და გულ-მტკივნეულობა შეადგენდნენ ცხოველების თვისებას. მაგრამ ესლა მეცნიერებმა მრავა-

დის მაგალითით დაგვიმტკიცებს, რომ ამგვარი თვისება ცხრველთა შორისაც სუფევს.

მონადირეები სვილთს დასაჭერათ ხშირად ხმარობენ ღრმა ორმოსა, რომელსაც ზედ აღებენ ფოთლებს და წინელს, თითქო იქ არაფერიაო. აფრიკის ცნობილს მოგზაურს ფონსტონს თვითონ თავის თვალით უნახავს, რომ მოგროვებულან სვილოები ორმოსთან და იქიდან საბრალო ორმოში ჩავარდნილი მათი გულ-დაღონებული ამხანაგი ამოუყვანიათ. მეორე მოგზაური და მონადირე ამბობს, რომ ორი სვილო ჩავარდნილიყო დიდ ორმოში. როდესაც ერთმა იმთავანმა, როგორც იყო, თავი დაიხსნა ამ მდგომარეობისაგან, მაშინვე მიჰყო ხელი ამხანაგის განთავისუფლებასაც და მინემ არ ამოიყვანა, ის ორმოს არ-მოშორებიაო.

ცნობილს შეტნიერს და მოგზაურს სხვა და სხვა ქვეყნებში ბატონს გუტონს მოჰყავს თავის მოთხრობაში ერთი სოცარი სანახავი: თავსხილული ძროხა ისე უფლიდა ბრმა ძროხას, თითქო მისი შვილიაო. შორიდან ვერც ვი შენიშნავდით, რომელი მათგანი იყო ბრმა და რომელი თავაღ-ნილული, რადგანაც ბრმა ძროხა ეკვრებოდა თავაღ ახილულს და ეკრე დადიოდეს სამფარზე და სანშელზე.

ვინ არ იცის ჩვენი დორების ქვითქვითი, როდესაც მათგანს რაიმე შუქსარება შეხვდება. საზოგადოდ მათ არა აქვთ ერთი ერთმანეთში გულ-კეთილობა, მაგრამ როდესაც რომელსამე მათგანს უბედურება ეწვევა, მაშინ ეგვრა მხრიდან მორბიან დორები და სცდილობენ უშველონ თავის გაჭირვებულ მოძმეს.

აი რას ამბობს ერთი მონადირე, რომელიც ეოფილა ჩვენს კავკასიის მხარეში: „როდესაც ტყეში შეუშვით ძაღლები კარულ დორების გამოსარეკად, ამ დროს დაეინახეთ, ორ დიდ დორს კბილებში უჭირა ვეპეტრთელა კეტი და მოდიოდნენ: როცა მონადირეებმა ესროლეს თ-

ფი, ერთი მათგანი დასჭრეს და გაიქცა; მეორე კი დაეცა დედა მიწაზედ. როდესაც დაცემულ დორთან მივხედით, ვინახეთ რომ ის ორივე თვალებით ბრმა იყო. ტყეის კი არ მოხუდროდა“. განა ამ გვარი მაგალითი არ ამტკიცებს მხედის გულკეთილობას? მინემ არ დაჰკადეს, თვალ ახილული დორი, არ ეშუებოდა საბრალო თავის ბრმა ამხანაგსა.

ძაღლების ცხოვრებაში მრავალი მაგალითია, რომელიც ამტკიცებს მათ გულ-კეთილობას და გულ-შტკინეულობას. ჩვენს სულელად მიტგანისა ჩვენი ცხვარი, მაგრამ წარმოადგინეთ, რომ ერთმა ცხვარმა იმოდენი სდია ერთს მოგზაურს, რომ იგი უნებლიეთ უახვე დაბრუნდა და გაჰყვა გამწარებულ ცხვარსა. ერთ ალაგზედ მოგზაურმა მართლაც ნახა, რომ ამ ცხვარის ამხანაგი ღრმა რუში ჩავარდნილიყო. და იქედგან. ვერ ამოსუდიოთ რასაკვირველია, მოგზაურმა იმავე წამს ამოიყვანა რუში ჩავარდნილი ცხვარი და უნდა გეტქვრათ, რა სიხარულით გაიქცნენ ორნივე თავის ამხანაგების დასაწყვათ.

ორ ძაღლს, სხვა და სხვა ჯიშისას, დიდი მტრობა ჰქონდათ ერთმანეთისა და მიუდამ ბრძოლაში იყვნენ. ბრძოლის დროს მდინარის მახლობლათ ორნივე წყალში ჩავარდნენ. ერთი მათგანი, როგორც კარგი მცურავი, მალე გამოვიდა წყლის ნაპირზედ, მაგრამ რაკი დინახა, რომ მისი მტერი იღუპებოდა, იმ წამსვე შეტობა წყალში, დაათრინდა კისერზედ ძალა-მიხდილს მის მტერს და ნაპირზედ გამოიყვანა. შემდეგ ორნივე ერთმანეთის განუერელი შეკობრები იყვნენ.

ხშირათ შეუშნეუთა, რომ განებოვრებულ კატას სუსმელი მიჰქონდა დაღონებულ და ავადმყოფ კატასთან. თავების გულ-კეთილობაზედ ბევრი მოთხრობა არის. ბრმა და ავადმყოფის თავის არა დროს არა სტოვებენ თავისი ამხანაგები—არც მოგზაურობაში და არც—შიშინობის დროს.

დავინებები ვერ იხიენ იმ გულ-კეთილობას, რასაც ფრინველები. მაგ. როდესაც ერთს უზომი დასწუვლად საქებარი მამალი, დედლები აუჯანყდნენ და არ მიუშვეს საჭმელზედ. სანძღო და უღონო მამალი მივიდა ჯაჭვით დამბულ ძაღლთან, როდესაც ის მიირთმეულა თავის სადილსა და მრისხნებით იტყობოდა აქეთ-იქეთ. ჯერ კი დაუწყო ღრინვა თავის სტუმარს, მაგრამ, როცა დანახა მისი სისუსტე, წამბივე დაუთმო თავისი კერძი. დაუთმო აგრეთვე ერთი თავისი კუთხე დამის გასთუვად. მოგვცათ დუთის წყალბა, როდესაც მამალი მორჩა და თავი დააღწია ავადმყოფობას, იგივესანვე ქორივით მივირდა თავის უსინდისო ცოლებს და ისევ ძველებურად დაიმორჩილა ისინი. ცოლებსაც მატიკება სთხაფუნს, მაგრამ მათა ცულა გულბა მამალს ყოველთვის ახსოვდა და ბრძმორეული უნქეროდა ყველას. ყოფილას ასეთი მაგალითი: კატას ახრისოდენ, მაგრამ ძაღლს გამოუსხნია ამ გვარი სსსტიკის სიკვდილისაგან და ბოლოს ძაღლი და კატა გულითადი შეკობრები გამხდარან. იყო მაგალითი, რომ ფეხს მომტყრეული წიწილა კატას აუყვანია და უგლიდა მას, სხანამ ის არ მორჩენილა. იყო აგრეთვე მაგალითი, რომ თუთიყუშს აუყვანია დაჭრილი სსვა ჯიშის ფრინველი და თავის მფარველობის ქვეშ ჰყოლია, მისემ ის მორჩენილა.

დიდი ბტრები იყენენ ერთმანეთისა ყარყატა და ყანნი, მაგრამ, როდესაც ყარყატი დაბრმავდა, ყანნი შეიქმნა მისი ერთგული მეგობარი და შემწე.

იყო მაგალითი, რომ ახალ დატყსალებულ მამულს კალიაში უგლიდნენ ძველები დატყსადებულნი მამულები და გულ-კეთილად აწვდიდნენ თავის ხვედრს საჭმელსა.

ხშირად ახალ ცაზდა ბატო მიდის უღონო ბატის მისამკვლელად, რომელსაც არ შეუძლიან კვერცხებზე დაფლობა და ჭეჭულებს

გამოიქვა; გარეული ბატებიც ხშირად შევლიან მონადირის ხელთ თავის დაჭრილ ამხანაგს.

დიდი გულ-მტკივნეულობას იხიენ ვეგვები და ქიდეგვები, მაგრამ უდიდესი გულ-მტკივნეულობა სუფეგის ზღვის მერცხლებს მორის: როდესაც ერთმა მონადირემ ისე დაამავა ერთი მათგანი, რომ ფრენა აღარ შეეძლო, მაშინ მივარდნენ მასთან თავისი ამხანაგები და ცხვირწინ გამოაძაღეს მონადირეს მისგან დაშავებული მერცხელი.

ბრემს ხშირად უნახავს, კალიაში დატყსალებული ორი ფრინველი, რომელიც ერთმანეთის ბრძოლაში იყენენ. მაგრამ როდესაც ერთმა მათგანმა ფეხი მოიტყეს, მეორე შესწერდა შესწვივითა მსუბი და დიდს ამავს უწევდა მის ავადმყოფს ამხანაგს.

როდესაც წიწიანს (Синица) მოუკლეს კალიაში თავის ამხანაგი, მანაც დიდს ჯავრით მღვე განეტყვა სული. ეს ამბავი ემსგავსება იმ მაწიწის ლეგვას, რომლის სიკვდილმა ისე დააღონა ღომი, რომ დიდის მწუხარებით მანაც განეტყვა თავისი სული.

ბელურებიც დიდად სწუხან, როცა უნქერან თავის დაჭრილ მოძმეს და უფრო დაობლებულ ბარტყებსა.

უნახავთ ისეთი მაგალითიც, როდესაც წყალდილობის დროს გვეს გადაურჩენია ვირთავკა, რომელსაც სიროტხლის გზა ფრინველის ზურგზე უბოგნია.

იყო მაგალითი, რომ ბაიეუში არა სნდილდებოდა მოსამსახურე ბიჭს, რომელიც ოთისი ტკივილისა გამო ძლიერ სწუხდა და კენისოდა. ბაიეუშიც აგრეთვე კენისოდა, უნქეროდა ავადმყოფს დაფრეკილის სხით, არა სწამდა და არა სვამდა და მხოლოდ მაშინ მოვიდა გუნებაზე, როდესაც ავადმყოფს ათითი მოურჩა.

ჭიანჭველის გულმტკივნეულობაც შენიშნულია. ისინი არასოდეს არა სტოვებენ თავიანთ ავადმყოფებს უფურადებოთ და უფრო იმთ, რომელნიც სსვა ჯიშის ჭიანჭველებთან ომში

ქრილობის გამო მოკლებულნი არიან თავის მოვლას. მათ აქვთ თავის საფადყოფო, მათ ჰყვართ თავისი ექიმები და თუ დამართი გაწურა და ავადმყოფმა სული დაღია, მაშინ თავის მკვდარს დიდის ამბით ასაფლავებენ.

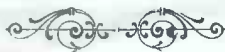
ერთმა მეცნიერმა დაიჭირა ჭიანჭველა და ზედ დაადგა ზატარა კენჭი. ნახა რა ეს ერთმა მისმა ამხანაგმა ჭიანჭველამ, იმავე წამს აცნობა ამხანაგებს და ერთი ერთმანეთის დახმარებით სხვა კათავისუფლეს კენჭის ქვეშ მდებარე ჭიანჭველას.

ეგვლამ იცის, როგორი გულკეთილნი არიან ფუტკრები. დიდ ბრძოლას უწევენ სხვა ჯიშის ფუტკრებს, როდესაც მოდიან საქურდლად. მაგრამ თუ შეამჩნიეს, რომ მოსული უცხო ჯიშის ფუტკრები მართლაც უღონო და დაკლავ-

საკებულნი არიან, მაშინვე ეგვლანი სტილით ბენ მისცენ საზრდო საბრძოლო გადასაკებს.

ესლა ვსთქვათ: ვინ უმჯობესია გულკეთილობაში, ადამიანი, თუ ბრახიანი მხეცი? მხეცი თავის მსხვერპლს ერთს წამს ართმევს სიტოტხლესა. ჩვენ კი ვსიამოვნობთ ტანგრძობილის ჩვენი მსხვერპლის ტანჯვითა. მხეცი ართმევს სიტოტხლეს ან მამას, ან დედას, ან შვილს; ჩვენ კი ვიციტ ტანჯვას მრთელი სახლობისა. მიბრძანეთ: რაში არიან დამანაშავე ის საბრძოლო ბავშვები, რომლის მამები, რომელთაც 20, 25 წელი უმსახურნიათ ერთგულათ მასწავლებლობის თანამდებობასე, ესლა არიან დათხოვნილნი და უწყალოდ იტანჯებიან?

ქ. მაჭავარიანი.

წერილი რედაქციის შიძართ

მასუხი („მფრინვე კატის“)

ბნო რედაქტორო! გთხოვთ ამ მცირე განმარტებას ადგილი დაუთმოთ თქვენს პატივცემულს ჟურნალში.

„განათლების“ II ნომერში ბ. რობერტმა გამომამხეურა დიდი ჯიხიანის მასწავლებლების მიერ 81 წ. გვეგმის დალატი. მოველოდით იმათგან ამის შესახებ შესაფერ დასაბუთებულ განმარტებას; სამწუხაროდ ამის ნაცვლად ვხედავთ მათს ჟიურის უფალს „მფრინვე კატის“ სახით მოვლენილს, რომელიც შეიძლება იმავე ქსელში იყოს გაბმული და, როცა სხვა გამოსასვლელი გზა ვერ უპოვია, დაფრენია ნოე დევიდეს, რომელსაც იზიარებს მათ სამარტხინო ოინებში.

ის ასახელებს 1910 წ. 1 მარტის ყოფილი ინსპექტორის მენიკოვის რევიზიას, როდესაც „ბ. ინსპექტორი ორ პირველ განყოფილების მასწავლებლებს უსაზღვროდ უჯავრდებოდა, მაშინ, როდესაც მეორე ორს კი არაფერს ეუბნებოდა, ვინაიდან მათ, თურმე, ჩემოდ ესწავლებინათ წერა-კითხვა“. სწორი და მიუღღვრეული მსაჯული არასოდეს არ იკადრებს ერთის ტალახით. მეორის გასვრას, თუ ის შეპყრობილი არ არის რაიმე კერძო პირადული ინტერესებით, მაგრამ ნათქვამია: „ფაფით პირ დამწვარი დოს უბერავდაო“; საქმე ის არის, რომ მაშინდელ რევიზიის დროს ინსპექტორმა ყველა განყოფი-

ფილებების რვეულები წინასწარ დაათვა-
ლიერა, ერთად, ყველა მასწავლებლების
თანდასწრებით, რომლის დროს სრულე-
ბით არ აღმოჩენილა ის, რომ მე დანარ-
ჩენ სხვა 1-ლ განყოფილების მასწავლებ-
ლებზე მეტი რამე გამოეყო წერაში. იგი-
ვე ითქმის კითხვაზედაც. გავლილი პრო-
გრამებში იმ რევიზიის დროს არავითარი
განსხვავება არ აღმოჩენილა წერა-კითხვა-
ში ჩემ და სხვა 1-ლ განყოფილების მას-
წავლებელთა შორის. ჩუმიად სწავლებაზე
ლაპარაკიც არ შეიძლება, ვინაიდან ის
ზედამხედველი, რომლის ერთგულ დამ-
ცველადაც გამოდის ბ. „მფრინავი კატა“,
თითქმის მუდამ კვირაში ჩამოვივლიდა ხო-
ლმე იმ განყოფილებებს, რომლებშიდაც
ჩვენ ვმეცადინობდით და ისმენდა გაკვე-
თილებს, რის შესახებ მას არა ერთხელ
შეუნიშნავს ჩემთვის, რომ „შენ თუმცაღა
არა გაქვს გავლილი იმდენი, რაც ორ
1-ლ ორ განყოფილებებში გაიარეს, მა-
გრამ ეს იმით უნდა ავხსნათ, რომ შენ
მაცადინობ ორ განყოფილებასთან და
ისინი კი თითოსთან“ო. მაშ როდის და
როგორ ვახერხებდი ჩუმიად სწავლებას?
რაც შეეხება ბ. ინსპექტორის მასწავლე-
ბლებზე გაჯავრებას და საყვედურს, ეს
ერთი იმით აიხსნება, რომ ზოგმა მათგან-
მა მოინდომა ვითომ თავის დაცვა და მა-
რთლება, რაიც მათ ვერ შესძლეს და გა-
თავდა უბრალო გაჯავრებით, და მგორე
81 წ. გვემასობრომ თავი დავანებოთ რუ-
სული ენის შესახებ, ინსპექტორი არც
სხვა საგნების კმაყოფილი. დარჩენილა

(ქართული, ანგარიში და სხ.) ამის უარს
მე მგონი ვერც ბ. ზედამხედველი ს. ლო-
ლობერიძე იტყვის, რომელიც თან დაჰყვე-
ბოდა ინსპექტორს რევიზიის დროს და
ასე გადმოგვცა მასწავლებლებს: „სიმარ-
თლე რომ ვთქვათ, კლასი მართლაც რომ
სუსტიაო“. ამაშიდაც ნოვ დევიძეს უდევს
ბრალი? ამნაირად, ინსპექტორის შენიშ-
ვნა და საყვედური იყო მასწავლებლებზე
საერთო, მხოლოდ გაჯავრება კი კერძო
რამდენიმეზე. შემოხსენებულ მიზეზების
გამო. ერთი სიტყვით, თუ კი ამის მსგავს
რასმე ადგილი ჰქონდა ჩემი ჯიხიშიში მას-
წავლებლობისა და ან სხვა დროს, უფრო
სამართლიანი და ფასიანიც იქნებოდა ჩე-
მის აზრით, რომ ის იმ დროსვე და ან
შემდეგ მაინც აღენიშნათ, ვიდრე ისეთ
კრიტიკულ დროს, რომელშიდაც ამ ჟე-
მად იმყოფებიან ბ. მასწავლებლები.

დასასრულ ვიტყვით იმასაც, რომ, თუ
ნოვ დევიძის სახელი და გვარის აღნიშ-
ვნა არის საჭირო, ისიც უნდა ვთქვათ
მასზე, რომ ეს სწორედ ის მასწავლებე-
ლია, რომელმაც არ იკისრა მათი სამარ-
ცხვინო საქციელის დაცვა და უარი გა-
ნაცხადა მედიატობაზე, რასაც წერი-
ლობით ავალბებდა მას ბ. რობერტის მიერ
„შეიმასქნილი“ ს. ლოლობერიძე.

შეძლება მხოლოდ ამის გამო გავხდეთ
ამ ჟამად ბ. „მფრინავ კატის“ მსხვერპ-
ლად, მაგრამ ნურას უკაცრავათ „მფრინავ
კატას“ თან და აგრეთვე ჯიხიშელ გზა
აბნეულ მასწავლებლებთანაც.

მასწ. ნოვ დევიძე.

ზიგლიოგრაფია

Очеркъ исторіи арменіи въ связи съ общимъ ходомъ событій въ передней Азіи. Періодъ I древняя исторія Лекціи о. пр. Г. А. Халатьяна (I—360 გვ.)

რას წარმოადგენს ეს წიგნი სომხური ისტორიულ ლიტერატურისთვის, ამას ვერას გიტყვი, რადგან უკანასკნელს არ ვიცი; თავის თავად კი იგი ძალიან ნაკლებ წაკვავს მეტყველებს ნაწარმოებს.

საკმაო წინასიტყვაობა გადათვლიერით, რომ დარწმუნდეთ ამას. აქ მკვლელთად ავტორი სერიოზულად გვარწმუნებს, რომ დღეს „სომხური რასის და მასხასიათებელი თვისება — ეს მისი დასავლეთის კულტურისადმი ეტოვება“ ერთი მხრივ, და მეორე მხრივ მისი კულტურული შუამდგომლობა (Культурное посредничество) ევროპას და აზიას შორის!

თუ წინასიტყვაობა მთელი წიგნის სარკვევითაა, მაშინ ამის წამოთხველი კარგს ვერას დანახავს ასეთ სარკვევში. ევროპის კულტურის უარყოფელი ერთი დღეს ადარ მთავრება. ძველად ჩინელებზე განთქმული ამ მხრივ ერთი არ მოიძებნებოდა, მაგრამ ამათგან დასწავლის თავის „კვლევები“ და რუსებზე უკვე კი მიიწვიეს დასავლეთიდან. ვიღაც განსხვავებულად ამ მხრივ სომხები, რომ ეს ეტოვება მათთვის დამახასიათებელი იქნას, არ ვიცი! რაც შეეხება კულტურულ შუამდგომლობას, ეს ხომ სულ უზარო ფრანსა.

რა შუამდგომლობა უნდა გასწიოს ორ მილიონ ნახევრიანმა დაფანტულმა ერმა ამ უზარმაზარ ქვეყნების შორის, თუნდაც კულტურით გაქვინილი იყოს იგი!

სომხეთის ისტორია აქ წინა აზიის ისტორიასთან

დაკავშირებითაა განხილული. გავრით აქ კოლხიდა და ივერიაც იხსენიებიან. ეს წიგნი ჩვეთვის მხოლოდ ამ მხრივაც საინტერესო და ამ მხრივაც შეგვიხებთ მას. ავტორს, რასაკვირველია, აზრათ არ ჰქონია ახალი რამ ეთქვა. მაგრამ შიში მიზანი არსებულ მასალის შემუშავება მინც უნდა ეთვლიყო. საუბედუროთ ვერც ამ მხრივ გვაქვითი იქნება ხალათიანის წიგნი. მისი მიმოხილვა, როგორც თვითონ გავუწყებს, „ვინკლერის და კრიმსკის მიხედვითა შედგენილი (47). ჯერ ერთი ვინკლერის დასასულებული წიგნი (ჰელმფელტის მსოფლიო ისტორიის ნაწილი), წინა აზიის ისტორიის სქემატიკური აღწერსა. თუ კი ერთი წიგნით დავყოფილდებოდა ჩვენი ავტორი, მის სხვადასხვა ისტორია მინც უნდა აეღო სასკლამდგასკლამით. ან ფრ. ჰომელის ან იგივე ვინკლერისა. ვეგლასე სასარკველო ამ მხრივ მისთვის ედ. მაიერის ისტორია იქნებოდა, მაგრამ ხალათიანს არც ერთი ეს გამოკვლევა არ უსარკველნია და ეს მით უფრო გარკვევითაა ჩემთვის, რომ არც მარტო ამ წიგნების შემწობით შეიძლება წინა აზიის ისტორიის ჰირონთლად გადმოცემა. მიზეზი ამის ისაა, რომ წინა აზიის ისტორიის სხვა და სხვა კითხვების შესახებ მრავალ აზრთვება ჯერ-ჯერობით ფაქტია, და მას უკვლამ ანგარიში უნდა გაუწიოს. ერთი რომელიმე ისტორიკოსის (როგორც დიდი მეტნიერიც უნდა იყოს იგი) მიხედვით მოვლენების გაშუქება ამიტომ შეუძლებელია.

კოლხიდა, ივერია, ალბანია და სხვა. სომხეთის მოსამზღვრე ქვეყნები თითქმის ცალკე კარიან აქ განხილული, მაგრამ მთელი ეს განხილვა ჩვენი მოკლე და უმნიშვნელო ცნობებით განისაზღვრებიან. საუბე-

დურთ ასეთ მოკლე მანძილებზეც კი მოუსურსება: ავტორს გაუგებარი შეცდომების დაშვება: „კოლხიდის რწყავს მდინარე ფაზისი, რომელსაც სომხეთის მთებში აქვს სათავე“-ო, სწორს იგი 138 გვერდზე. ეს შეცდომა XIX საუკუნის წინა შწყრალს (ასტრაბოს) ეკუთვნის. რა საჭირო იყო მისი დღეს გამოკრება, არ ვიცი.

ქართლის ცხოვრებას ჩვენი ავტორი, პატრიარქის მიხედვით, უფარგის (Недостовѣрныи) და ტუბდენციურ წყაროთ აღიარებს. ჩვენ გვერდს გამოვიდით ამ უადგილოთ მო-

უვანილ შინიშუნას, რომ თვითონ ხალათიან არ სარგებლობდეს ერთი უფარგისზე უფარგისი წყაროთი, სახელდობრ მოსე ხორენელით, რომლის ტუნდენციურობა საერთოდ ცნობილია. საერთოდ ავტორის ცნობები ამ ქვეყნების შესახებ ჰელეტარხით და სტრაბონით განისაზღვრებან.

რას წარმოადგენს ეს წიგნი სომხური ისტორიული ლიტერატურისთვის, არ ვიცი, მაგრამ მე არ მგონია, რომ ჩვენი მეზობლები დიდ ფასს სდებდენ მას.

ა. სვანიძე.

რედაქციისაგან

მცირე შინიშუნა

მოკიერთ ქალაქის საბჭოს დადგენილების მიხედვით სასწავლო წლის დასასრულს, მისის ბოლო რიცხვებში სკოლებში უნდა გამართონ დღესასწაული განსვენებულის პედაგოგის და იშვიათ მამულიშვილის იაკობ გოგებაშვილის სახსოვრად. ამ დღესასწაულს, მოწაფეთა გარდა, მშობლებიც დაესწრებან. იმედია ამ მშვენიერ აზრს ჩვენში სხვა სკოლებიც განახორციელებენ და განსვენებულის, ქვეყნის მოამავის იაკობის ხსოვნას უკვდავს ჰყოფენ მოზარდთაობის ხსოვნაში. უმკველია პირველ ყოვლისა ამ აზრს ქ. შ. წერა-კითხვის გამავრც. საზოგადოების სკოლები განახორციელებენ. მხოლოდ „განათლების“ რედაქციას სასურველად მიაჩნია, სავათა შორის, ამ დღესასწაულზე მოწაფეებს განსვენებულის იაკობის სუ-

რათიც დაურიგონ. სურათების დამზადებასა და დაგზავნას თვითონ რედაქცია კისრულობს; სურათი საქმარისი ზომისა იქნება და ელირება სულ ორი შაური-რედაქცია აცხადებს: ვინც მოისურვებს დროზე შეუკვეთონ, თუ ვის რამდენი სურათი დასჭირდება. რედაქცია ეცდება დროზე დაგზავნოს ეს სურათები ფასდადებითადაც თუ კი ამას მოისურვებენ. ორ-ორი შაურის გადახდა მოწაფეებსაც არ გაუჭირდებათ და ჩვენი სასიქადულო მოღვაწის სურათის კი ყოველს ოჯახში დიდი აღმზრდელობითი მნიშვნელობა ექნება.

რედაქტორ-გამომცემელი
ლ. გ. ბოცვაძე.

სნღბები

ქ. შ. წერს-კითხვის გამავრსებლებ.
საზოგადოების მოქმედებისა.

მღზსენება

შველი სენაკის სკოლის რეგისიის შესახებ

სენაკის სკოლა დავთვალერე მისის 28-ს. საანგარიშო წელს სკოლაში იყო 135 მოწაფე. I განყოფილებაში 35, (23 ვაჟი და 12 ქალი), მეორეში 40. (33 ვაჟი და 7 ქალი) მესამეში 37, (33 ვაჟი და 4 ქალი); მეოთხეში 23 ყველა ვაჟები.

მასწავლებლებად იყენენ: ა) სკოლის გამგე დ. ოყროშიძე, ასწავლიდა მეოთხე განყოფილებაში ქართულ ენას და სამშობლოს აღწერას, აგრეთვე გალობას პირველ და მეორე განყოფილებაში, ჰქონდა სულ კვირაში 12 გაკვეთილი. პირველ განყოფილებაში ასწავლიდა მასწავლებელი ქალი სოფია ლორთქიფანიძის ასული ყველა საგნებს გარდა გალობისა. ჰქონდა კვირაში 23 გაკვეთილი; იგივე მასწავლებელი ქალი ასწავლიდა მოწაფე ქალებს ქრაკერვასა და ხელსაქმეს. მეორე განყოფილებაში კლასის დამრიგებელი იყო პ. ლორთქიფანიძე. იგი ასწავლიდა მეორე და მესამე განყოფილებაში საღვთო სჯულს, გიმნასტიკას, ჰქონდა სულ კვირაში 26 გაკვეთილი. მესამე განყოფილების კლასის დამრიგებლად იყო რაჟდენ გამსახურდია, იგი ასწავლიდა მესამეში ქართულს, სამშობლოს აღწერას, მეორეში ქართულს, ართმეტკას, თვალსაჩინო სწავლებას, საღვთო სჯულს; ჰქონდა სულ კვირაში 26 გაკვეთილი. მეოთხე განყოფილების კლასის დამრიგებელი იყო ანდრია შუბლაძე; იგი ასწავლიდა მეოთხეში რუსულს, ართმეტკას, საღვთო სჯულს, ხატვას და გალობას, მესამეში—ხატვასა და გალობას, მეორეში ხატვას და მცადინებობდა აგრეთვე მგალობელთა გუნდთან. ჰქონდა სულ 26 გაკვეთილი კვირაში.

პირველ განყოფილებაში საღვთო სჯულიდან მოწაფეებს შეუსწავლიათ

პროგრამაში აღნიშნული მოთხოვნები და მხოლოდ ორი ლოცვა: ლოცვა უფლისა და სამების ლოცვა. ქართული ენიდან მასალა ბლომად გაუვლიათ. იციან „დედა-ენის“ მეორე ნაწილიდან 80 გვერდამდის. არითმეტიკიდანაც იმდენი შეუსწავლიათ, რაც პროგრამაშია ნაჩვენები. საზოგადოთ ამ განყოფილების მოწოდებებს კარგად აქვსთ შეთვისებული ნასწავლი მასალა ყველა საგნებში, ბავშვებს კარგი მომზადება ეტყობათ და სიანს მასწავლებელსაც ძლიერ გულმოდგინეთ და ბეჯითად უმუშავნია. ამავე განყოფილების მასწავლებელს ჩინებულად აქვს დაყენებული ჭრა-კერვის სწავლება, მხოლოდ სუსტობს და ისიც მთელს მასწავლებელში ხატვის სწავლების საქმე. ეს საქმე ისე არ არის დაყენებული, როგორც მოითხოვს ამას აწინდელი მეთოდი ხატვა-ხაზვის სწავლებისა და ჩვენი სკოლების პროგრამაც. ეტყობა სუფთა წერასაც დიდს ყურადღებას აქცევს მასწავლებელი, მხოლოდ საწერი მასალა ტრიალებს შესწავლილ მასალებს შორის, ბავშვის მიერ საკუთარის შთაბეჭდილებისა და ნახულის წერით გადმოცემას საქირო ყურადღება არა აქვს მიქცეული.

მეორე განყოფილებაში **საღვთო სჯულიდან** უსწავლიათ ძველი აღთქმა მეორე წინასწარმეტყველამდის და 12 საუფლო დღესასწაული, ზოგიერთი ლოცვები—მასწავლებლის მიერ წარმოდგენილ პროგრამაში და გამგეობის პროგრამის შორის ცვლილება სიანს, ნასწავლი მოთხოვნები საღვთო ისტორიიდან და ლოცვებიც ბავშვებმა რიგიანად იციან. **ქართულ ენაში** მეორე განყოფილებაში გაუვლიათ „დედა ენის“ მეორე ნაწილი 224 გვერდამდის. ნასწავლი მასალა საქმოდ შეთვისებული აქვსთ. **სამშობლოს შესწავლიდან** იციან საქართველოს ნაწილები, ძველი სენაკისა და სამეგრელოს აღწერა მოკლედ და აქვსთ შეთვისებული უსაქიროსი ტერმინები გეოგრაფიიდან. არითმეტიკიდან გავლილია მთელი პროგრამა, მოწაფეები კარგად აკეთებენ ტიპიურ ამოცანებს, მხოლოდ პროგრამაში აღნიშნულს პრაქტიკულ გეომეტრიის ცნობებს, როგორც სიანს საქმოდ ყურადღებას არ აქცევენ არც ერთს განყოფილებაში. **რუსული ენიდან** უსწავლიათ „Русское Слово“-ს პირ. ნაწ. და მეორე ნაწილიდან გაუვლიათ 16 გვერდამდის. ბავშვები საკმარისად კითხულობენ, ენაც ეხერხებათ, ნასწავლ მოთხოვნებსა და ლექსებსაც კარგად კითხულობენ, გამოთქმაც კარგი აქვსთ, მხოლოდ ნასწავლი ლექსების წერა უქირდებათ.

მესამე განყოფილებაში **საღვთო სჯულიდან** უსწავლიათ მხოლოდ ის ლოცვები, რაც მეორე განყოფილებაში უნდა სკოლიდან. საღვთო ისტორიიდან გაუვლიათ ძველი და ახალი აღთქმა გ. იოსელიანის სახელმძღვანელოდან. გამოცდის დროს ვკითხე მოსე წინასწარმეტყველზე, ათი მცნების მიღებაზე სინანს მთაზე და მეფე სოლომონზე და რიგიანად გადმომცეს შინაარსი. აქაც სიანს, რომ საღვთო სჯულის სწავლების დროს მასწავლებელს არ დაუცავს გამგეობის მიერ გაზიარებული პროგრამა. **რუსული ენიდან** იციან „Русское Слово“-ს მეორე ნაწილი, მასალა საკმარისად აქვსთ შეთვისებული, წერაშიაც უვარჯიშნიათ, მაგრამ არა საკმარისად, აქვთ ელემენტარული ცნობები გრამატიკიდანაც. **ქართული ენიდან, საუბრებიდან და სამშობლოს შესწავლიდან** მასალები საკმარისად არის გავლილი

და ცოდნაც საკმარისი აქვსთ გარდა სამშობლოს შესწავლისა. გამოცდის დროს მოწაფეებს დაეწერინე ნასწავლი იგავ-არაკის „მელია და ყურძნის“ შინაარსი მოყოლებით, საერთოდ რიგიანად დასწერეს, მხოლოდ ზოგი მოწაფეები წერის დროს სიტყვებს ასოებს აკლებენ. **არითმეტიკიდან** შესწავლილი აქვთ ოთხი მოქმედება და მრიცხველობა 1—10,000-მდის. იციან ამოცანები ოთხ მოქმედებაზე და უსაჭიროესი ზომები. რაც უსწავლიათ კარგად იციან, მხოლოდ არა უსწავლიათ რა **პრაქტიკულის გეომეტრიიდან და საზოგადოთ სასურველად ვერ დაუცავთ პროგრამის მოთხოვნილება.**—

მეოთხე განყოფილებაში **საღვთო სჯულიდან** უსწავლიათ იგივე ლოცვები და მოთხრობები, რაც უნდა ესწავლათ მესამე და მეორე განყოფილებებში ქართულად, მხოლოდ იმ განსხვავებით, რომ ამ განყოფილებაში საღვთო სჯულის სწავლება ქართულადაც სწარმოებს და რუსულადაც. რუსულად სწავლებისათვის სახელმძღვანელო აქვთ ჩელცოვის წიგნი. აქედან რუსულად უსწავლიათ ცნება ღმერთზე, ქვეყნის შექმნაზე, შემდეგ ათორმეტი დღესასწაული და ლოცვები. ამ სახით საღვთო სჯულის სწავლება სრულიად დაშორებულია იმ პროგრამას, რაც სახელმძღვანელოდ დაეგზავნა ჩვენს სკოლებს. მოწაფეები გამოვცადე ქართულად: მიამბეს საიდუმლო სერობაზე და მიჩვენეს პალესტინის ქარტაზე შესანიშნავი ქაღალქები და ადგილები.

ქართული ენიდან მასალა საერთოდ ბლომად არის გავლილი. ჩვენი საუკეთესო მწერლების საუკეთესო ნაწარმოები მოწაფეებს კარგად აქვთ შეთვისებული. გამოცდაზე ვკითხე „განთიად“ აკ. წერეთლისა და „ზაზალეთის ტბა“ ილ. ქავკავაძისა, მშვენივრად მიპასუხეს. დაეწერინე „ჩვენი მოგზაურობა გელათს“; რადგან ცოცხალი ვინა დღეებში მოწაფეები გელათში და ქუთაისში წაიყვანათ საქსკურსიოთ. საერთოდ, როგორც წარმოდგენილ ნაწერებიდან სჩანს, ბავშვებს ბევრი რამ საგულისხმეო უნახავთ და თავიანთ ნახულსა და გავონილს საკმაოდ მწყობრად გადმოგვცემენ წერით. მეოთხე განყოფილების მოწაფეებს კარგად შეუსწავლიათ აგრეთვე საქართველოს მოკლე ისტორია, სამშობლოს აღწერა და ელემენტარული ქართული გრამატიკა. ამ საგნებს ასწავლიდა სკოლის გამგე დ. ოყროშიძე, რომელიც სკოლის საქმეების გამო, იძულებული გამხდარა საანგარიშო წელს ორი თვე ნახევარი გაცდინა აქეთ-იქით სიარულში, ხოლო იმავე დროს უფრო ხშირად ამ საგნებს ანდრია შუბლაძე ასწავლიდა. **რუსული ენა.** ამ საგნიდამაც მოწაფეებს საკმაო მასალა გაუვლიათ ი. გოგებაშვილის „Русское Чтение“-ს მეორე ნაწილიდან და ჯაფარიძისა და ზედგინიძის ქრისტომატიიდან. მოწაფეებმა კარგად იციან, როგორც ლექსები და იგავ არაკები, აგრეთვე მოთხრობები, სასაუბროები, ზღაპრები, ანდაზები და ამოცანები რუსულად. უსწავლიათ აგრეთვე საგრამატიკო წესები მართლწერის შესახებ და წერითი ვარჯიშობაშიაც სხვა და სხვა ფერობა ეტყობათ. საერთოდ ამ განყოფილების მოწაფეები რუსულშიაც კარგად მომზადებულები დამხდნენ. **არითმეტიკიდან** უსწავლიათ ოთხი მოქმედება განკუთვნილსა და სახელწოდებულს რიცხვებზე; დაშლა და გადაქცევა, სხვა და სხვა ზომები, ბლომად უკეთებითა ამოცანები გოლდენბერგის სახელმძღვანელოდან.

საგანი უსწავლეობით ქართულად და რუსულადაც. მაგრამ ყველა ეს მთლად არ ეთანხმება იმ პროგრამას, რომელიც გამგეობამ განადა ჩვენს სკოლებში სახელმძღვანელოდ, მაგალითად, მასწავლებლის მიერ წარმოდგენილ პროგრამიდან არა სჩანს, რომ ესწავლებინოს კვადრატული და კუბიკური ზომები და ამოცანები ამ ზომებზე, არა სჩანს აგრეთვე ნაწევრებისა და პრაქტიკული გეომეტრიის სწავლება და ს. . .

სენაკის სათავად-აზნაურო სკოლა საანგარიშო წლის განმავლობაში მეტის-მეტს უნუგეშო მდგომარეობაში იყო. შარშან მაისის ბოლო რიცხვებში გადიწვა სკოლის შენობა, გაძლიერებულმა ცუცხლმა შთანთქა სწავლაში ხელსაწყო ყველა ნივთები და სკოლის მოწყობილებანი, გადაარჩინეს მხოლოდ სკოლის ბიბლიოთეკა. ამის შემდეგ სკოლის აღდგენა სენაკში ბევრისათვის საექვო შეიქმნა, მაგრამ მამწავლებელთა მხნობამ სძლია ამ დაბრკოლებათ და წარსული სამოსწავლო წლის დამდეგიდან ისევ განაახლეს სწავლება ნაქირავებს შენობაში. ამ შენობათა უვარგისობა, უფულობა, სწავლაში ხელსაწყო ნივთების უქონლობა და სხვა წვრილმანი გარემოებანი ძლიერ უშლიდნენ ხელს საანგარიშო წელს სკოლაში წესიერი სწავლა გაეჩაღებინათ, მაგრამ მიუხედავად ამისა მასწავლებლებს საერთოდ დიდი ბეჯითობა და მუყაითობა გამოუჩნიათ, სწავლა აღზრდის საქმე საზოგადოთ ყველა განყოფილებებში წესიერად არის დაყენებული და ნაყოფიც, პირობებთან შედარებით, კარგია. საანგარიშო წელს სკოლისათვის დაქირავებული ჰქონდათ ორი შენობა: ერთში მოთავსებული იყო პირველი განყოფილება, მეორეში სამი დანარჩენი განყოფილება. მაისის 25—26 მეოთხე განყოფილების მოწაფეები და ნაწილი მესამე და მეორე განყოფილებისა რიცხვით 40 მოწაფე სამი მასწავლებლის თანხლებით წაუყვანიათ საექსკურსიოდ ქუთაისსა და ქელათის მონასტერში. ასეთი ექსკურსია სენაკის სკოლის ცხოვრებაში პირველია და აიხსნება მასწავლებლების ბეჯითობით და საქმისადმი სიყვარულით.

როგორც ზემოთ მოგახსენეთ სენაკის სკოლა საანგარიშო წელს ნივთიერის მხრით მეტად უნუგეშობას განიცდიდა. სკოლის სამზრუნველო კომიტეტისაგან საანგარიშო წლის განმავლობაში მიუღიათ სესხად დამზღვევი საზოგადოებისაგან მიღებული ფულის თანხიდან ერთხელ 3250 მანეთი. ამ ფულიდან დაუხარჯავთ 550 მანეთი სახლის ქირად სკოლისათვის; 500 მანეთი დაუხარჯავთ სასკოლო ავეჯის შექმნაში, 1750 მან მიუციათ მასწავლებლებისათვის 1911 წლის ივნისის, ივლისის, აგვისტოს, სექტემბრის და ოქტომბრის თვეების ჯამაგირად. რაკი სხვა წყარო სკოლას არ მოეპოვებოდა, იგივე სამზრუნველო იძულებული გამხდარა კიდევ სესხად აეღო იმავე ფულიდან 1350 მანეთი, რომელიც ვაღჭეც სკოლის გამგეს 1912 წლის 21 მარტს. ეს ფული დაურიგებიათ მასწავლებლებსათვის წარსული წლის ნოემბრისა და დეკემბრის და მიმდინარე წლის იანვრის ჯამაგირებად. ამას გარდა სწავლის ფული შემოსვლიათ დღემდის 400 მანეთი. სკოლის სხვა აუცილებელ საქირებებათა გარდა (განათება, გათბობა) ეს ფულიც დაუხარჯავთ მასწავლებლებისა და მოსამსახურეების ჯამაგირებზე. ხშირად უფულობის გამო სკოლის გამგე იძულებული გამხდარა პირადად სესხად აეღო კერძო პირებისაგან ფული და ისე დაეკმაყოფილებინა მასწავლებლები. ამ ნაირად გე

ქავთარაძისაგან უსესხნია 150 მან. მიტროფანე ლალიძისაგან 120 მანეთი. ყველა ეს ვალად აწევს სკოლის გამგეს. იმედი აქვთ შემდეგში აღმოაჩინონ ახალი წყაროები და სკოლა უზრუნველ ჰყონ. დღეს კი მასწავლებლები და მომეტებულია სკოლის გამგე ყოველს სახსარს მოკლებულნი არიან და სესხითა ცხოვრობენ.

არჩეულია სასკოლო კომისია, რომელშიაც შედიან გ. ჩიჩუა, გ. ქავთარაძე და სკოლის გამგე დ. ოყროშიძე. სკოლის სამზრუნველო კომიტეტს გადაუტია ამათთვის დამზღვევ საზოგადოებისაგან მიღებული ფულის ნაშთი 1850 მანეთი. ამ ფულით კომისა უკვე შესდგომა საქმეს და უმთავრესი საკირო მასალა შეუძენიათ. მაგრამ ამ ფულის გამოღვევის თანავე კომისიას არავითარი სახსარი არ მოეძებნება და საკირო რაოდენობა ფულისა საძებრად უხდება. კომისიას განზრახვა აქვს სკოლის შენობა დახურვის შემდეგ და ეზო სკოლისა დააგირაოს და აღებულის ფულით დაამთავროს შენობა, აგრეთვე ნაწილით დააკმაყოფილონ მასწავლებლები. ამ საქმისათვის საკირო საბუთების შეძენას უკვე შესდგომა სენაკის მახარის წინამძღოლი თავადი ივანე დადიანი. აახლებენ ძველ შენობას.

ასეთია ამ ჟამად სენაკის სკოლის ბედი. როგორც საქმიდანა სჩანს ყველაზე მეტი ზარალი ცეცხლის გაჩენის დროს სკოლის გამგეს ბ-ნ დ. ოყროშიძეს მოსელია; ამის სკოლაში ჰქონდა ბინა: დ. ოყროშიძეს დასწავია ყველაფერი, რაც გააჩნდა და ცოლშვილით შიშველ-ტიტველი დარჩენილა. თვითონაც კინადამ ცეცხლის მსხვერპლი გამხდარა, რომ გადაეჩინა სკოლის ბიბლიოთეკა და საქმის ქალაღებნი. ამის გამო ბ-ნი ოყროშიძე ამ ჟამად აუტანელ ნივთიერ მდგომარეობას განიცდის, სულ ვალებით ცხოვრობს და კიდევ კარგი რომ კეთილი ადამიანები სესხზე უარს არ ეუბნებიან. ვალებს იღებს იგი არა მარტო თავისთვის, არამედ სხვა მასწავლებლების დასაკმაყოფილებლადაც. ჩემის აზრით ყოველი დაწესებულება ზნეობრივად ვალდებულია ასეთს უბედურს შემთხვევებში ზნეობრივის თანაკრძობის გარდა ნივთიერადაც დაეხმაროს. თავის უწყებაში მყოფ დაზარალებულ მოსამსახურე პირს. დ. ოყროშიძე ნიჭიერი, გამოცდილი მასწავლებელია და კარგი ხელომძღვანელიც სკოლისა. იგი ყოველის მხრით ღირსია საზოგადოების ყურადღებისა. მეც ვალად ვრაცხ ჩემს თავს ვიშუამდგომლო გამგეობის წინაშე, რამდენადაც შესაძლებელი იქნება ნივთიერი დახმარება ფულად აღმოუჩინოს მეტად დაზარალებულს, სენაკის სკოლის გამგეს ბ-ნს ოყროშიძეს და იმავე დროს ვსთხოვ გამგეობას აღძრას შუამდგომლობა ქუთაისის გუბერნიის თავად-ახნაურთა საკრებულოს წინაშე, რათა მათაც იზრუნონ ცეცხლის მიერ განადგურებულ მასწავლებლის ნივთიერად დახმარებაზე. იმედია ასეთი ყურადღება მეტს ძალას და ენერგიას მოუპოვებს დაზარებულს მასწავლებელს, რომელიც ამავე ძალას საზოგადო საქმეს მოახმარს.

ამასთანავე ვუდგენ გამგეობას მასწავლებლების მიერ გავლილ პროგრამებს ყველა საგნებიდან და მოწაფეების ნაწერებს.

გამგეობის წევრი ლ. ბოცვაძე.

მოსსენება

ქ. შ. წ.-კ. გამაგრელებელ სასოკადოების გამოკობას

ოთახზად გამოკობის დავალებისა, 17 გიორგობისთვის. გავემზადებოდა სოფელ ქალამ-
შიის სკოლის დასათავლიურებად. ვალამშიის სკოლისათვის აკეთებენ ქვიტირის ერთ
სართულიან შენობას, სიგრძე აქვს გარედან 21 არშინი, შიგნიდან 19 არშინი; სიგანე
გარეთ 12 არშინი, შიგნით 10 არშინი. ოთახებს სიმაღლე უნდა ექმნეს $4\frac{1}{4}$ არშინი;
მთელი კედლის სიმაღლე იქნება $6\frac{1}{2}$ არშინი. სასკოლო სახლი შესდგება ორი ნაწილისა-
გან: ერთი დიდი ოთახი (სიგრძით 13 არშინი) საკლასოთ და ორი ზატარა ოთახი მასწავ-
ლებლისთვის. მასწავლებლისთვისვე მოდგმული იქნება სამზარეულო. მთელ სიგრძეზე
სახლს ექნება აივანი. სახლი უნდა დაიხუროს კრამიტით.

საკლასო ოთახს აქვს სამხრეთით სამი სარკმელი და შესასვლელი კარები, დასავლეთ-
ით აქვს ორი სარკმელი. კედლების დამთავრებას $1\frac{1}{4}$ არშინი უკლდა 19 ნოემბერს.
18, 19 და 20 გიორგობისთვის სუსხიანი დამუშავები იყო და დიდი რთვული დასდო, თუმ-
ცა წუალი კი არ იყო გაეზნული. ოსტატებს და სოფლის მზრუნველებს შეეძინათ—ეინვე-
ზმა შენობა არ გაგვიფუჭოსო და თათბირის შემდეგ გადაწყვიტეთ: რადგან კირი ეინ-
ვებში ვერ გამოდგება, კედლები დამთავრდეს ბზით არეულ ადგილობრივ თეთრი მიწით.
(ამ მიწით აჭეთ მახლობელ სოფელში რუსებს აშენებული სახლები).

სახლის აშენება იჯარით აუღია ერთს ადგილობრივ მცხოვრებს, ხელობით ღურგალს,
480 მანკთად. სახლის სიმაღლე ზირობის ძალით უნდა ეოფილიყო $4\frac{1}{2}$ არშინი, რადგან
გადაწყვიტული ქრონით იატაკი ზედ მიწაზე დაეთათ; მაგრამ მერე აზრი შეუცვლიათ და
საძირკველი (ცოკოლი) გაშეკეთებიათ $2\frac{1}{4}$ არშინი. ამის გამო იძულებული გამხდარან იჯარ-
ის ფული ოცი მანეთით გაედიდებინათ.

გარდა ამისა, სიტყვიერი ზირობა მიუციათ მოიჯარადრისთვის, რომ მასწავლებლის
ოთახებისთვის იატაკის ფიცრებს მუქთად უშოვნინან. (ორი კაცი ეოფილა შეპირებული და
ამის იმედით არიან). ეს ფიცრები ზირობაში არ არის მოხსენებული, მაგრამ როგორც მოიჯარ-
ადრეს, ისე იჯარის მიმტემთ ეს სიტყვიერი ზირობა სავალდებულოდ მიაჩნიათ. თითო ფი-
ცარი სიგნით 6 არშინი, სიგნით არა ნაკლებ 6 გოჯისა, ნახტარიშეგია ექვსი აბაზი;
მასწავლებლის ორ ოთახს უნდება 27 ფიცარი, რაც ელირება 32 მან. 40 კაზ. ფიცრები
მუქთად ვეღარ აშოვნეს, მასასადამე ფულათ უნდა მისცენ ზედმეტი 32 მან. 40 კაზ.

სკოლისთვის საჭიროა ორი ღუმელი, თითო 40 მანეთი ჯდება. ღუმელებიც ზირო-
ბის ქაღალდში არ უჭერიათ. ამ გვარად სკოლის დასამთავრებად, გარდა იმ 500 მანე-
თისა (400 წ. კ. სასოკადოებისაგან, 100 მან. სოფლისაგან), საჭიროა კიდევ 112
მან. და 40 კაზ. ქვას და ქვიშას სოფელები ეზიდებიან მუქთად, ოსტატებსაც რიგ-
რიგობით შეეღიან.

მოიჯარადრეს ბუერი არაფერი დარჩება: უნდა მიიღოს 532 მან. და 40 კაზ; ხარჯი
კი უნდა გასწიოს შემდეგი: კირში—69 მან., კალატოზებს საყენში სამი მანეთი, —135
მან. ფიცრები 1-03 მან. ღამეები, ღარტეები და ძელები 40 მან., ლურსმანი 15 მან.

კრამიტი 33 მან., კარუბისა და საკუმელების მოწყობილება 40 მანეთი, აივანზე დაინარჯება 15 მანეთი; სულ 450 მან. დაჩნება მოიჭარადრეს; სადურკლო სამუშაოს ფასი 82 მან. 40 კახ.

ზირობის ძლით შენობა მოიჭარადრემ უნდა დაამთავროს დეკემბერში და იანვრის პირველ რიცხვებში სახაბროს მასწავლებელს. ასე რომ ყალამშიის სკოლა 1913 წლის იანვარში ახალ შენობაში დაბინავდება.

მხოლოდ ამ ახალ შენობას ცოტათი მოწყობა დასჭირდება: სკოლას ახლა არა აქვს შკაფი სასწავლო ნივთებისათვის, არა აქვს სკამები მასწავლებლისთვის, არ უფარვა საკლასო დაფა და ზარტები. თუ ზარტების გამოცემა ერთბაშად ძნელია, ხუთი ახალი, ოთხ ადგილიანი ზარტა მანინტ უნდა გაკეთდეს, რადგანც ამ რამდელ უყალამშიის სკოლაში ათ ოთხ ადგილიან ზარტაზე ზის რამ ბავშვი.

ჩემის გამოანგარიშებით, გამგებამ კიდევ უნდა გადასდოს ყალამშიის სკოლისთვის:

- 1. შენობის დასამთავრებლად 112 მან. 40 კ.
- 2. ხუთი ახალი ზარტის გასაკეთებლად 50 მან. „
- 3. საკლასო დაფის შესაძენად 8 მან. „
- 4. ერთი შკაფისთვის 15 მან. „
- 5. ექვსი სკამისთვის 18 მან. „

სულ 203 მან. 40 კ.

შევიდეთ ახლა თვით ახლანდელ სკოლაში.

ყალამშიის სკოლაში ორი განყოფილება არის, უკეთ ვსთქვამთ, ორი ჯგუფი: პირველი ჯგუფი შემდგარ სრულიად უცოდინანთაგან, მეორე ჯგუფი შეუდგნიათ იმათ, ვისაც ქართული წერა-კითხვა უკვე სცოდნიათ. სწავლობენ ქალებიც და ვაჟებიც, 30 ქალი, 33 ვაჟი, კლასში ერთი მჭამილიანია და ერთი ბერძენი; ორნივე ქართულად სწავლობენ.

პირველ განყოფილებაში ქართულიდან გაუფლათ 17 გვერდი, ანკარიშიდან ოცამდის ოფლა და ათის ფარგალში ოთხი მსაქმდება. სამართო სწუელიდან იციან პირველის წერა და ზარტა ლოცვები.

მეორე განყოფილებაში გაუფლიათ: ქართულიდან მეორე ნაწილი „დედა-ენის“ 42 გვერდი; ანკარიში—ასის ფარგალში მიმეტება და გამოკლება. რუსულიდან იციან წერა-კითხვა 38 გვერდამდე „Рус. Сл.“ 1-სა.

სადმართო სწუელიდან: ლოცვები და მოთხრობები: დაბადება და ტაძრად მიყვანება მღვთის შობლისა და ხარება.

ბავშვებს განაკვეთი კარგად და შეგნებულად შეუთვისებიათ, კითხულობენ ჩინებულის გამოთქმით; მხოლოდ საზოგადოდ ბავშვების განვითარებისათვის ცოტა უურადლება მიუქცევია მასწავლებელს. ჩაგულუგანებად უნდა ჩაეთვალოს ისიც, რომ პირველ განყოფილებაში მასწავლებელი აწერიანება რვეულებში ფანქრით.

შე ვსთხოვე მეტი უურადლება: მიაქციოს ბავშვების გონებრივ განვითარებას და პირველ განყოფილებაში ახლავე გადავიდეს კალმით წერაზე. ვითხოვე აგრეთვე მეტი უურად-

ქციოს ხატვას, ნახევარ საათს ერთს განყოფილებას ასწავლოს, მეორე ნახევარ საათს მეორე განყოფილებას; როცა ერთ განყოფილებას ასწავლის, მეორეს ან აწერინოს, ან ასტეინოს.

დასასრულ უნდა მოგახსენოთ, რომ მასწავლებელი გრ. მაჭავარიანი მხნე და მუშა კაცი უფიქვსა და იმ პირობებში, რა პირობებშიაც ხელა სკოლას არის და ასე მოკლე დროს განმავლობაში ბევრიც გაუკეთებია.

საქმის მწარმოებელი გ. ბურჭულაძე.

29 დეკანბ. 1912 წ.

მღუსენება

ქ. შ. წ.-კ. გამაჯრცყლებელ სასოგადოების გამგეობას

თანხმად გამგეობის დაეღებისა 6. და 7 ღვინობისთვეს ვიყავი სოფელ გიორგიწმინდაში წ.-კ. საზოგადოების სკოლის შესახებ. სკოლა მოთავსებული ყოფილა ერთს საშუალო, მაგრამ ზნელს ოთახში. კლასის მოწყობილობას შეადგენენ: ორ წუობად დაღაგებული 13 ოთხ აღგილიანი პარტა, საკლასო პარტარა დაფა და მასწავლებლისათვის მაგიდა. მასწავლებლის სიტყვით, ეს ნიფთები სოფლის კუთვნილებას შეადგენენ. გარდა ამისა სკოლას აქვს წ.-კ. საზოგადოების საშუალებით შექმნილი კედლის საათი (10 მან.), გლობუსი (3 მან.), სურათები—ანატომია კაცისა (5 მან.), სურათები ბუნების მეტყველებიდან (3 მან.), მოძრავი ასოები და რამდენიმე წიგნი სახელმძღვანელო მასწავლებლისათვის.

რადგან სოფლებები ორკოფად იქცეოდნენ და ზევრს გაუცხადებია წ.-კ. საზოგადოების სკოლის შესანახათ ფულს აღარ გავიღებთ, რადგან მთავრობა მუქთად გვინიშნავს მასწავლებელსო, წ.-კ. საზოგადოების სკოლის მასწავლებელს ამ თვისთს 2-ს მიუმართავს სახალხო სკოლების ინსპექტორისთვის და მეორე მასწავლებლის აღვილი უთხოვნია სამინისტრო სკოლაში. ინსპექტორს თხოვნა დაუკმაყოფილებია და 1 ოქტომბრის 1912 წლის თარიღით, № 1512, მიუწერია: „Степану Константиновичу Николайшвили. Допускаю Васъ къ исполнению учительскихъ обязанностей во 2-е Георгицминдское училище Тифлисскаго уѣзда съ 1-го октября сего 1912 го года“ Инспекторъ народныхъ училищъ Тифлисскаго губернии 1-го раіона Т. Калениченко“. ამისთანავე სიტყვიერად დაუფალებია ნიკოლაიშვილისთვის მიიღოს ბავშვები და ასწავლოს პირველ განყოფილებას. ასე რომ პირველს სამინისტრო სკოლაში იქნება მხოლოდ მეორე განყოფილება, ნიკოლაიშვილს კი ეყოლება პირველი განყოფილება. ნიკოლაიშვილი დაბრუნებულა სოფელში და დაბინავებულა არსებულს წ.-კ. საზოგა-

დოების სკოლაში და ლებულობს ბავშვებს. მას შეუძლიან მიიღოს მხოლოდ 50 ბავშვი, მსურველი კი ასზე მეტია.

რად იყვნენ წ.-კ. საზოგადოების სკოლის წინააღმდეგ ამხედრებულნი? სინამდვილესთან სწორი იქნება, თუ ვიგულისხმებთ, რომ სოფელელები ნიკოლაიშვილის წინააღმდეგ იყვნენ გაბოროტებულნი და არა წ. კ. საზოგადოების სკოლისა. მასწავლებელს ნიკოლაიშვილს წელს 1 იანვრიდან თვეში უნდა მიეღო სოფლისაგან 2¹/₂ მანეთი, წ. კ. საზოგადოებისაგან ხუთი მანეთი, სულ 3¹/₂ მანეთი თვეში. ის კი სოფლისაგან სრულიად ლებულობდა 3¹/₂ მანეთს თვეში. და წ. კ. საზოგადოებისაგანაც მიიღო სრულად; წ. კ. საზოგადოების შემწეობა თავისთვის ჩასთავლა და სოფელს არაფერი გაუნაწილა. ამ გვარად მასწავლებელმა; ასე ვსთქვათ, სოფლის ფული მიითვისა ამ გარემოებამ გამოიწვია დიდი უკმაყოფილება უფრო მასწავლებლის წინააღმდეგ.

მთელი დღე სოფელელებს ველაპარაკე სკოლის შესახებ და შემდეგი გამოვაცხადე: ყველას უნდა, რომ თავის შვილებს წერა-კითხვა ასწავლოს და სოფელშიაც რამე შეგნება შევიდეს. მაგალითად, აი რა სიტყვებს ამბობდნენ საჯაროდ: „გვეყოფა ამდენი სინბეღელში ყოფნა“. — „მე რა მადლობელსა ვარ, რომ არა ვიცი რა, ჩემს შვილებს აგრე როგორ დაეტოვებო.“ — „ვინც სკოლის წინააღმდეგ რამეს იტყვის, ის ძროხა უნდა იყოს, მხეცი.“ — „ჩვენ ბევრი გვეყავს ჯამაგირზე-მამასახლისი, მწერალი და სხვები. იმათზე, დახარჯული ფული დაკარგულია, მასწავლებელზე კი არა.“ „შიგა და შიგ არიან, რასაკვირველია, ისეთებიც, რომელთაც სკოლა არ უნდათ, რადგან თანსაირი ხარჯი აქვთ, დღესაც ეშტაკუტია სოფელში სახელმწიფო გადასახადის ასაკრფად და მოსავლიც არ ყოფილა წელს კარგი. მაგრამ დიდი უმრავლესობა სკოლის მსურველია. სოფელი თანახმა მისცეს წ. კ. საზოგადოების სკოლას ბინა, როგორც კლასისთვის, ისე მასწავლებლისთვის, მისცეს სამი საყენი შეშა წლის განმავლობაში და მსახური, აგრეთვე აძლიოს მასწავლებელს ჯამაგირი 2¹/₂ მანეთი თვეში.

რადგან სოფლის პირვანდელი განაენი წ. კ. საზოგადოების სკოლის შესახებ მხოლოდ მამასახლისის მიერ არის ხელმოწერილი და მომრიგებელი შუამავლის მიერ შემოწმებული არ არის და რადგან ახალ დადგენილებას ყრილობისას, მომრიგებელ შუამავლის მიერ შემოწმებულს, ხალხის თვალში, როგორც ნაკისრ ვალდებულებას, მეტი მნიშვნელობა ექნება, ამიტომ მე დავავალე მამასახლისს და სოფლის მზრუნველებს შეადგინონ ახალი დადგენილება, რომელშიაც გარკვეულად მოხსენებული უნდა იყოს სოფლის ვალდებულებანი წერა-კითხვის საზოგადოების წინაშე სკოლის შესახად: ეს დადგენილება შემოწმებინონ მომრიგებელ შუამავალს და გამოგზავნონ წ. კ. საზოგადოების სახელზე. ზოგმა გამოსთქვა სურვილი, კარგი იქნება, თუ წ. კ. საზოგადოება თითონ გაუძღვება მასწავლებლის ჯამაგირს იმ პირობით, რომ დახარჯული ფული წელიწადში 3¹/₂ მანეთი სოფლისაგან აინახლაუროსო.

დასასრულ მოვასწებებ გამგეობას, რომ აუცილებელ საჭიროებად შიმაჩნია ახლავე გაიგზავნოს გიორგიწმინდაში მასწავლებელი და სკოლის პირველ მოსაწყო-

ბად გადადებულ იქმნას არა ნაკლებ თხუთმეტი თუმნისა. ამ ფულით უნდა შექმნილ იქმნას საკლასო დაფა, საანგარიშო ჩოთქი შეედური, შკაფი სკოლის ნივთების (სურათებისა და წიგნების) შესანახად, მაგიდა და სამიოდე სკამი მასწავლებლისათვის და გაკეთდეს ახალი ორ ადგილიანი პარტები, რამდენიც შესაძლებელი იქნება. მაშინ ჩვენი სკოლა სკოლას დაემსგავსება, თორემ ახლა იგი ყველაფრით დაბლა დგას სამინისტრო სკოლაზე.

ამას გარდა საჭიროა, მასწავლებელს ჯამაგირი წ.-კ. საზოგადოების კანცელარიისაგან ეძლეოდეს, ხოლო წ.-კ. საზოგადოებამ კი სოფლისაგან აინაზღაუროს.

საქმის მწარმოებელი გ. ბურჭულაძე.

№ 1 ლინობ. 1912 წ.

1913 წ. ხარჯთ-აღრიცხვა

შენიშვნები ქ. შ. წ. კ. გ. ს. 1913 წლის სავარაუდო შემოსავალ-გასავლის აღრიცხვის შესახებ.

(დასასრული)

1913 წლის სავარაუდო შემოსავალ-გასავლის აღრიცხვის საფუძვლად მივიღეთ უქანასკნელ წლების გამოცდილება და ვიხელმძღვანელებთ შემდეგის მოსაზრებით:

1. შემოსავალი, რამდენადაც შეიძლებოდა, ნავარაუდევია უმცირესი, გასავალი კი უმეტესი.

2. გასავალში აღნიშნული ფული აუცილებლად დანიშნულებისამებრ უნდა დაიხარჯოს. ნაშთი მიემატება სათადარიგო თავნს.

3. ფონდები შენახულია პროცენტთან ქალაღდებად. ფონდების წლიურ შემოსავლიდან, თანახმად ფონდების დანიშნულებისა და ნ თებერვალს 1909 წელს მომხდარ გამგეობის დადგენილებისა, ერთი ნაწილი გადადებულია საზოგადო საჭიროებათა დასაკმაყოფილებლად და შემოსავალშია აღნიშნული, ხოლო მეორე ნაწილი ემატება ფონდის თავნს. ამის გამო, როგორც ფონდების სიიდან სჩანს,

ფონდების შემოსავლიდან, რომელიც მოსალოდნელია 1913 წელს 4116 მან. 85 კაპ.,—ჩარიცხულია შემოსავალში საერთო საჭიროებათა დასაკმაყოფილებლად 2237 მან. 84 კაპ., მიემატა ფონდების თავის 1904 მან. 01 კაპ. ასე რომ 1914 წლის 1 იანვარს ფონდების თავის საერთო რაოდენობა იქნება 82849 მან. 19 კაპ., ნაცვლად 1 იანვარს 1913 წელს აღნიშნულის 83045 მან. 18 კაპ.

4. პოეტის თ-დ აკაკი წერეთლის სახელობის საპენსიო თანხა, რომლიდან წელიწადში იხარჯება 1200 მან., იკმარებს პენსიონერის დასაკმაყოფილებლად მხოლოდ 1913 წელს და 1904 წლის 8 თვეს; ამის შემდეგ იგი სულ მოისპობა, თუ ახალი შემოწირულებით არ იქმნა შევსებული.

5. ძმ. ზუბალაშვილების სახელობის სტიპენდია. 24 იანვარს 1912 წელს ძმ. ზუბალაშვილებმა წერილით შეგვაცუობინეს, რომ ისინი ხუ-ხუთ ათას მანეთს სწორივე წელიწადში სასტიპენდიოთ ოთხი წლის განმავლობაში, ე. ი. 1916 წ. 1 იანვარამდე; ეს ფული ძმ. ზუბალაშვილების კანტორიდან ორ თვეში ერთხელ შემოდის და არავითარი $\frac{1}{100}$ არ მოაქვს. ამის გამო, თანხმად 5 თებერვალს 1909 წელს გამგეობის დადგენილებისა, წლიურ მისაღებ 5000 მანეთიდან გამოირიცხება 25 მანეთი და მიემატება 1913 წლის საერთო საჭიროებათა დასაკმაყოფილებელ შემოსავალს, დანარჩენი 4975 მ. დაურიგდება სტიპენდიატებს,—ამიტომ შემოსავალ-გასავალში არ არის აღნიშნული.—ამგვარად ფონდების 1913 წლის შემოსავლიდან საერთო საჭიროებათა დასაკმაყოფილებლად შემოვა 2237 მან. 84 კ., ხოლო ფონდის თავის მისამატებლად 1904 მ. 01 კ.

შენიშვნა: დ. ზ. სარაჯიშვილის შემოწირულება ჯერ არ არის მიღებული განსვენებულის ნების ამსრულებელთაგან, ამის გამო არც 1913 წლის თანხების ანგარიშშია შეტანილი.

6. სკოლების წლიური ხარჯის აღნიშვნის დროს საფუძვლად მიღებულ იქმნა შემდეგი: მსწავლეობის ნორმალურ ჯამაგირად აღიარებულია 360 მან.; დამატებითი ჯამაგირი ყოველ სამი წლის შემდეგ 60 მანეთი, სანამ 600 მანეთად შეუსრულდება. გარდა ამისა სასწავლო ნივთებისათვის თითოეულ სკოლას ეძლევა წელიწადში 50 მანეთი, ხოლო წერილმან ხარჯებისთვის 10 მან.

თანხები დასახელებ

1 იანვარს 1913 წელს იყო.

მოსალოდნელი მოგება 1913 წელს

	მანეთი	კაპ.	მან.	კაპ.
1 სალიტერატურო (დახმარება მწერლებს).	2656	89	151	39
2 საუნესიო (აკაკი წერეთლის სახელობის).	* 1946	82	110	96
3 თ-დ გრიგოლ დადიანის საპრემიო.	4152	18	236	67
4 ფენატე ნინოშვილის სახელობის.	22	58	1	29
5 სალექსიკონო (ძმ. ზუბალაშვილების შემოწირული).	3179	11	181	21
6 ხელუხლებელი (ძმ. ზუბალაშვილების შემოწირული).	10045	22	572	57
7 სამუზეუმო.	453	95	25	88
8 ძმ. ზუბალაშვილების სასტიპენდიო.	* 5000	—	—	—
9 ვასილ პეტრიაშვილის სახელობის.	2275	58	129	65
10 ნიკოლოზ ლოლობერიძის სახელობის: სასტიპენდიო.	* 20075	—	953	56
11 „ „ „ გან. გასავრ. გოჩა-ჯიხაიშვი დარგანში	10139	—	481	65
12 „ „ „ წიგნების გამოსაცემად.	8669	18	329	41
13 „ „ „ პრემიის მისაცემად.	8669	19	329	41
14 ილია ჭავჭავაძის სახელობის.	2081	16	118	61
15 სახელმძღვანელოების გამოსაცემი.	500	—	28	50
16 სენაკის სკოლის (გრ. დადიანის შემოწირული).	1507	12	85	37
17 გურიანთის სკოლის (დიმ. ნაკაშიძის შემოწირული)	2525	70	143	90
18 იაკობ გოგებაშვილის სახელობის.	1418	69	80	89
19 დავით ეპისკოპოსის სახელობის (მაჰმადიანთათვის).	956	58	54	57
20 ქუთაისის საკვირაო სკოლის (რაფ. ერისთავის სახელ.)	1045	83	59	61
21 სასკოლო.	725	40	41	30
	88045	18	4116	85

გ ი ს ს ი ა

მოგებიდან შეირიც.

დასახარჯად
1913 წელს

მიემატება
თაენს

თანხის რაოდენ-
ობა 1 იანვარს
1914 წელს

შ ე ნ ი შ ვ ნ ა

მან.	კაპ.	მან.	კაპ.	მანეთი	კაპ.
------	------	------	------	--------	------

136	26	15	13	2672	02
11	09	99	87	846	69
23	66	213	01	4365	19
—	12	1	17	23	75
18	12	163	09	3342	20
515	32	57	25	10102	47
2	58	23	30	477	25
25	—	—	—	—	—
12	96	116	69	2392	27
28	56	925	—	20100	—
433	44	48	16	10187	16
296	47	32	94	8702	12
296	47	32	94	8702	13
106	75	11	86	2093	02
2	85	25	65	525	65
77	29	8	58	1515	70.
129	51	14	39	2540	09 ⁹
72	81	8	08	1425	77
5	45	49	12	1005	70
5	96	53	65	1099	48
37	17	4	13	729	53
2297	84	1904	01	82849	19

*) ამ თანხიდან 1913 წელს დაიხარჯება 1200 მან. 1 იანვარს 1914 წ. დარჩება მხოლოდ 846მ. 69 კ.

*) ეს ფული შემოდის ნაწილ-ნაწილ, ისევე სტიპენდიებზე იხარჯება და სარგებელი არ მოაქვს.

*) ამ თანხიდან 1913 წელს სამ სტიპენდიაზე დაიხარჯება 900 მან.

მ მ მ ი

ქ. მ. წ.-გ. გამაგრებულ საზოგადოების ფოთის განყოფილების
საზოგადო კრებისა 1912 წ. 14 აპრ.

კრება გაიხსნა ქაქაის გამგეობის დარბაზში, სადამოს 7 საათზე ა. იონა შეუნარ-
გის თავმჯდომარეობით.

კრებას დაესწრნენ: გამგეობის წევრები მდ. ჯაფარიძე წულაძე, ა. ჟგანია, გ. ბაგუა,
ი. ალექსიშვილი, ი. კახრიძე და გამგეობის მდივანი კ. გამურელიძე და საზოგადოების
15 წევრი.

თავმჯდომარემ მოახსენა კრებას რომ ამ ხანათ საზოგადოების წევრათ ითვლება ის,
ვისაც უკანასკნელი (1911 წ.) წლის საწევრო ფული აქვს შემოტანილი; ამისთანები არიან
37 კაცი. ამთგანი 10 წევრი რომ დასწრებოდა მხოლოდ, დღევანდელ საზოგადო კრებას,
ე. ი. 37 ერთი შეითხვადი, კრება თანახმად წესდების მე-17 მუხლისა, კანონიერად ჩა-
თვლებოდა. დღევანდელ კრებას-კი ესწრება 22 წევრი.

მდივანმა წაუკითხა კრებას მოხსენება იმის შესახებ, თუ რა მიმოქმედა გამგეობამ
დღიდან თავის არსებობისა 1911 წლის დამლევამდის. გამგეობის წევრებმა ი. კახრიძე-
ძემ მოახსენა კრებას შემოსავალ-გასავლის ანგარიში.

ფოთის განყოფილება დაუფინანსებულა 30 მარტს 1910 წელს. გამგეობა არჩეულა
სრულათ იმავე წელს 27 მაისს. იმ დროს, ე. ი. 1910 წლის დამლევისთვის საზოგა-
დოებაში ირიცხებოდა 73 წევრი. ამთგანმა—1911 წლის საწევრო ფული შემოიტანა 37
კაცმა, ასე რომ ამა 1912 წლის 1 ანგარისთვის ითვლებოდა მხოლოდ ის 37 კაცი სა-
ზოგადოების წევრათ.

გამგეობაში ითვლებოდა 9 წევრი: თავმჯდომარე ი. შეუნარგია, მისი ამხანაგი ა. გ.
მიქაბერიძისა, ხაზინადარი ა. ჟგანია, მისი თანამემწე ი. კახრიძე, მდივანი კ. გამურელი-
ძე და სხვა წევრები: მღვდელი დ. წულაძე, გ. ბაგუა და ი. ალექსიშვილი. 1911 წელს
ბ. ა. ი. იაკულოვმა გამგეობის წევრობას თავი დაანება. ამა წლის 1 ანგარისთვის გამ-
გეობაში დარჩა 8 წევრი. ათს ცხრასს ათ წელს გამგეობას შემოსვლით საწევრო ფული
219 მან. ღებრიტიდან და სხვა 167 მან. და 23 კ.; დაუხარჯავს 44-მან. და 15 კან.
დარჩენია 1911 წ. 4 ანგარს—342 მ. და 08 კ.

1911 წ. შემოსვლით 302 მან. და 20 კ.; დაუხარჯავს 102 მან. და 16 კ. (ამაში
ურევია 68 მან. და 32 კ.—20% კ. მ. წ.-გ. გამგეობას).

1912 წლის 1 ანგარისთვის დარჩა—542 მან. და 12 კ.

საზოგადო კრებამ 1910—1911 წლების ანგარიში ერთხმათ დაამტკიცა.

ახალი წევრების მიღება.

მდივანმა მოახსენა კრებას რომ დავით ნიკოლაიშვილმა და ნიკოლოზ დღონტმა შე-
მოიტანეს ამა წლის საწევრო ფული და ითხოვეს წევრობა. ორივე ერთხმათ იქმნა მიღე-
ბული საზოგადოების წევრებად.

წიგნების მალაზია.

თავმჯდომარემ მოახსენა კრებას, რომ გამგეობამ, როგორც მის მოხსენებებშია აღნიშნული, თავიდანვე მოინდომა სადასახლ ქართული წიგნების მიწოდება საზოგადოებისთვის. ამ მიზნის გასახორციელებლათ მან პირველათ განიზრახა ზატარა კიოსკის გახსნა. შემდეგ კიოსკის მაგიერათ მოუღო წიგნებისა და საკანცელარიო ნივთების სავაჭრო მაღაზიის გახსნა მოინდომა და მაღაზიისათვის შენობის აშენება. ეს უკანასკნელი საკითხი გამგეობის სხდომებზედ ეოკულთვის დიდ კამათს იწვევდა. დიდი წინააღმდეგი ვიყავით მე და ბ. იაკულოვი წიგნების მაღაზიის გახსნისა, რადგანაც ამ მიზნის გასახორციელება დიდ ხარჯს იწვევდა, გამგეობამ უკანასკნელ სხდომებზედ გადაწყვიტა ეს საკითხი საზოგადოებრივებისთვის მოეხსენებია.

წერი მიხა ესკია: დაახლოებით რა თანხა სჭირდება ამ საქმეს?

მიღვანი: შენობას ხისას—აკურის „ბოკონებზედ“ განათ 8, სიგრძით 9 და სიმაღლით 6 არშინი ჯდება დაახლოებით 1,500 მან. წიგნებისა და საკანცელარიო ნივთების შესაძენათ საჭიროა ერთ დროულათ არა ნაკლები 3 ათასი მანეთისა.

მაღაზიის შენახვის ხარჯი წელიწადში: გამგეს ჯამაგირი 600 მან. მისამსახურეს 200 მან. განათება, გათბობა და წვრილა ხარჯები 100 მან. სულ 900 მან.

(დასასრული იქნება)

განცხადება

ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელ საზოგადოებას აქვს ორი საპრემია თანხა: უგანათლებულესი თავადის გრიგოლ დადიანისა და ნიკოლოზ ბესარიონის ძე ლოლობერიძის. თ-დ დადიანის სახელობის თანხის სარგებლიდან პრემიად მიეცემა 400 მანეთი ორ წელიწადში ერთხელ; ხოლო ნ. ბ. ლოლობერიძის სახელობის თანხის სარგებლიდან ყოველ წლობით 300 მანეთი.

1. პრემია მიეცემა იმას, ვინც დასწერს და წარმოადგენს საკონკურსოდ საუკეთესო თხზულებას შესახებ ქართული ენისა, ისტორიისა, გეოგრაფიისა, ეთნოგრაფიისა, ლიტერატურისა და საზოგადოდ თხზულებას საქართველოს შესახებ. თ-დ დადიანის სახელობის პრემიის მისაღებად წარმოადგენილი თხზულება უსათუოდ ქართულ ენაზე უნდა იყოს დაწერილი; ლოლობერიძის სახელობის პრემიის მისაღებად კი უპირატესობა ეძლევა ქართულ ენაზე დაწერილ თხზულებას. ხოლო საკონკურსოდ შეიძლება წარმოადგენილ იქმნას რუსულსა ან რომელიმე ევროპიულ ენაზედაც.

2. თხზულებას ქართული ენის შესახებ შეიძლება საგანდ ჰქონდეს: ა) ისტორიული გრამატიკა ქართული ენისა—ეთიმოლოგია ან სინტაქსი, ბ) შედარებითი გამოკვლევა ქართული ენის შტოებისა, გ) გამოკვლევა ქართულის ენისა უცხო ენებთან შედარებით, დ) ქართული ენის შტოების შედარებითი ლექსიკონი.

ვ) ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი; ვი უცხო ენებთან მონათესავე ქართული სიტყვების ლექსიკონი, ზ) უცხო ენათაგან შემოსული სიტყვების ლექსიკონი.

3. თხზულებას ქართული ისტორიის შესახებ შეიძლება საგნად ჰქონდეს: პრეისტორიული ისტორია საქართველოს მთელი წარსულის ცხოვრებისა ან რომლისმე მის ეპოქისა; ბ) სოციალ-ეკონომიური ისტორია, სრული ანუ რომლისმე ეპოქისა; გ) საეკლესიო და საზოგადოდ სარწმუნოების ისტორია, როგორც სრული, ისე რომლისმე ეპოქისა; დ) სამხედრო ისტორია, ე) იურისპრუდენცია, მითოლოგია.

4. თხზულებას ქართული მწერლობის შესახებ შეიძლება საგნად ჰქონდეს: ა) ქართული მწერლობის სრული ან რომლისმე ეპოქის ისტორია, ბ) მწერლობის ერთ-ერთი დარგის სრული ან რომლისმე ეპოქის ისტორია, გ) რომლისმე ერთის ან რამდენისმე მწერლის ნაწარმოებთა სრული და ყოველ მხრივ შესწავლა და გამოკვლევა, დ) ქართული მწერლობის დამოკიდებულობა უცხო მწერლობაზე და უკანასკნელის გავლენა პირველზე, როგორც მთლად მთელის ქართულის მწერლობისა, ისე რომლისმე კერძო ეპოქისა, ე) სახალხო სიტყვიერების გამოკვლევა.

თხზულებას ქართული ეთნოგრაფიის შესახებ შეიძლება საგნად ჰქონდეს: ეთნოგრაფიული აღწერა ქართველი ერის რომელიმე ნაწილისა; ბ) შეგროვება და შესწავლა ან და გამოკვლევა უკვე შეგროვილ მასალისა ქართული ენის სხვა და სხვა კლოკავებიდან, ხალხურ სიტყვიერებიდან, ცრუმორწმუნოებიდან, ზნეჩვეულებიდან, ფიზიკურ აგებულებიდან და სხვა და სხვა დარგებიდან ქართველი ერის რომელიმე ნაწილისა -- გამოსარკვევად: 1) ან ქართველი ერის რომელიმე შტოს ნათესაობრივი დამოკიდებულობისა დანარჩენ მის ნაწილებთან, 2) მთელი ქართველი ერის ნათესაობრივი ჩამამავლობისა სხვა ერთა შორის.

შენიშვნა: საკმარისია, თუ მკვლევარმა დაამუშავა მასალა მარტო ერთ-ერთ შემოსენებულ დარგიდან და ეს მასალა გამოიკვლია ქართველი ერის მარტო ერთი რომელიმე ნაწილის შესახებ.

5. თხზულებას ქართული მუსიკის შესახებ შეიძლება საგნად ჰქონდეს: ა) გამოკვლევა წარმართდროინდელი ქართული მუსიკისა; ბ) გამოკვლევა ქრისტიანობის მიღების შემდეგი ქართული მუსიკისა, გ) გამოკვლევა იმისა, თუ რა გავლენა იქონია სხვა ერთა მუსიკამ ქართულ ენაზე.

7. საკონკურსო თხზულება უნდა იქმნას წარდგენილი წერა-კითხვის სახეობების კანცელარიაში 1-ლ იანვრამდე 1914 წლისა...

8. საკონკურსო თხზულება შეიძლება იყვეს ხელთნაწერიც და დაბეჭდილიც მხოლოდ იმ პირობით, რომ დაბეჭდილი არ იყვეს 1910 წელზე ადრე გამოცემული.